LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS

ADOLFAS ŠAPOKA

RAŠTAI
T. 4

MOKSLINĖ KORESPONDENCIJA

Vilnius, 2014

spaustuvė
PETRO OFSETAS

UDK 94(474.5)
Ša91

Redakcinė kolegija

Recenzentai

habil. dr. Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS (Vytauto Didžiojo universitetas)
dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ (Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos edukologijos universitetas)

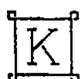
Tekstus parengė, įvadą ir komentarus parašė

dr. Valdas SELENIS (Lietuvos edukologijos universitetas)

Rėmėjai :

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba įgyvendinant projektą „Beieškant lietuvių Lietuvos istorijoje: Adolfo Šapokos korespondencija" (sutarties Nr. LIT-7-4) pagal Nacionalinę lituanistikos plėtros 2009-2015 metų programą

Lietuvos kultūros taryba

ISBN 978-609-420-380-0 (4 tomas)
ISBN 978-9955-20-363-6 (bendras)

TURINYS

LAIŠKAI ADOLFUI ŠAPOKAI

PRATARMĖ

Adolfas Šapoka vis dar yra vienas populiariausių XX amžiaus Lietuvos istorikų. Jo atminimas įamžintas įvairiomis formomis. Plačiau pagerbtas gal tik Simonas Daukantas – jo vardas suteiktas miestų ir miestelių aikštėms, gatvėms, mokykloms ir t. t. 1993 m. Grybeliuose atidengtas stogastulpis A. Šapokai (autorius – tautodailininkas Pranas Kaziūnas). 1997 m. nauja gimnazija Utenoje pavadinta istoriko vardu. 2001 m. šioje gimnazijoje įrengtas A. Šapokos atminimo kambarys. 2006 m. Kauno miesto tarybos sprendimu Romainiuose vienai gatvių suteiktas A. Šapokos vardas. 2006 m. išleistas pašto ženklas ir portretinis vokas (dailininkė Aušrelė Ratkevičienė)[1]. Vilniaus pedagoginiame (dabar – Lietuvos edukologijos) ir Vytauto Didžiojo universitetuose istoriko vardu pavadintos auditorijos. Minint istoriko 90-metį, Antanas Tyla sakė: „Susiklostė kiek paradoksali padėtis. Jo [A. Šapokos – *V. S.*] pavardę žino ne vien specialistai, turbūt ir kiekvienas inteligentas ar šiaip savo šalies istorija besidomintis šviesesnis pilietis. [...]“ Tačiau, kaip pastebėjo mokslininkas, „mažai kas domėjosi jo paties gyvenimu ir jo, kaip istoriko, visu kūrybiniu palikimu, jo mokykla“[2]. Ši spraga palengva pildoma.

Geriausias istoriko palikimo įamžinimo būdas – publikuoti jo raštus. Iki šiol tik keli lietuvių istorikai sulaukė tokio dėmesio (išleisti Simono Daukanto, Konstantino Avižonio, Zenono Ivinskio ir Jono Puzino raštai). Aivo Ragausko iniciatyva Vilniaus pedagoginiame (dabar - Lietuvos edukologijos) universitete buvo sudaryta Adolfo Šapokos „Raštų“ rengimo grupė, rasta lėšų projektui įgyvendinti. 2008 m. pasirodė antras šių raštų tomas (pirmasis serijos leidinys), pristatantis anksčiau nepublikuotą gana didelės apimties (560 p.) disertaciją „Lietuva Reformų Seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos“ (parengė Robertas Jurgaitis ir Ramunė Šmigelskytė-Stukienė)[3]. 2013 m. išleistas A.

---

[1] Informacija apie A. Šapokos įamžinimą apibendrinta elektroniniame žinyne „Žymūs Kauno žmonės: atminimo įamžinimas“, interneto svetainė: www.atminimas.kvb.lt/.

[2] A. Tyla, Adolfas Šapoka – žymus Lietuvos istorikas, *Mūsų praeitis, 1997 metai*, 1998, nr. 5, p. 116–124.

[3] A. Šapoka, *Raštai, t. 2. Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, 557 p.

[4] A. Šapoka, *Raštai, t. 1. Vilniaus istorija*. Vilnius: Edukologija. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2013, 663 p.

Ragausko parengtas pirmas raštų tomas, skirtas A. Šapokos Vilniaus istorijos tyrinėjimams[4]. Šiuo metu rengiamas ir trečiasis tomas, kurį sudarys A. Šapokos disertacija „Lietuva ir Lenkija po 1569 m. Liublino unijos" ir jo habilitacinis darbas „1655 m. Kėdainių sutartis, arba Švedai Lietuvoje 1655–1656 metais".

A. Šapokos redaguota „Lietuvos istorija" yra tapusi savotiška „atminties vieta". Zenonas Ivinskis rašė: „Tūkstančių tūkstančiams aukštesniųjų mokyklų jaunimo, kaip ir Lietuvos praeitimi besidominčiai visuomenei, per 25 metus Ad. Šapokos vardas reiškė jo redaguotą ir didele dalimi jo paties rašytą „Lietuvos istoriją", kuri savo puslapių skaičiumi (702) buvo pati stambiausioji tos rūšies knyga, jei neskaičiuoti XIX amžiaus Lietuvos istorijos veikalų. Visuomeniniuose ginčuose jis buvo pakantus ir darydavo atsargius sprendimus. Todėl jis buvo visų įvertinamas ir mėgiamas."[5] Aurelijus Gieda atkreipė dėmesį, kad platesnės visuomenės santykis ir negali būti kritinis ar analitinis, tačiau apmaudu, kai *nenoro pažinti ar gilintis* netrūksta akademiniuose ratuose, nes šiuo požiūriu kartais pasitaikantis greitas Šapokos ir *Knygos* fenomeno nuvainikavimas atsiremiant vien į Šapokos frazę „raskim lietuvius Lietuvos istorijoje" yra panašiai trivialus, kaip ir proginių minėjimų metu besiliejantis patosas[6]. Povilas Lasinskas laiko jo redaguotą „Lietuvos istoriją" buvus pagrindiniu įvykiu 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos istorikų gyvenime[7].

A. Šapoka buvo vienas iš nedaugelio to meto istorikų, pasiekusių aukščiausią savo srities kvalifikaciją. Darius Baronas, sugretinęs A. Šapokos ir Z. Ivinskio straipsnius apie Pilėnus, rašo apie „laiką, pralenkusį Šapokos įžvalgumą kritiškai vertinant šaltinius", pranokstantį net kolegą Z. Ivinskį. Mokslininkas daro išvadą, kad jie iš esmės buvo to paties lygio istorikai[8]. Į tai, kad nėra didelio metodologinio skirtumo tarp Z. Ivinskio ir kitų jo kartos atstovų, jau anksčiau dėmesį atkreipė A. Ragauskas[9]. Susidomėjęs specialiau A. Šapo-

[5] Z. Ivinskis, Adolfo Šapokos darbai Lietuvos istorijos srityje (vainiko vietoje jo kapui svetimoje žemėje), *Aidai*, 1961, nr. 6 (141), p. 355.

[6] A. Gieda, Adolfo Šapokos redaguota „Lietuvos istorija": populiarumo kontekstai, *Naujasis židinys-Aidai*, 2007, nr. 3, p. 115–116.

[7] P. Lasinskas, A. Šapokos redaguota „Lietuvos istorija" – parengimas ir koncepcija, *Istorija*, 2003, t. 58, p. 52–58.

[8] D. Baronas, D. Mačiulis, *Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010, p. 31.

[9] A. Ragauskas, Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 19, Vilnius, 2001, p. 61.

[10] A. Ragauskas, Adolfo Šapokos darbai apie Vilniaus miesto istoriją. *Mūsų praeitis*, 1997, Vilnius, 1998, nr. 4, p. 125–138; Nuo hipotezės iki mito? Adolfo Šapokos pažiūros apie Lietuvos valstybės pradžią, *Lituanistica*, 1998, nr. 2 (34), p. 59–64.

kos istorijos darbais[10], mokslininkas pastebėjo, kad A. Šapokos ir Z. Ivinskio požiūris į įvairias Lietuvos istorijos problemas panašus[11]. Žinoma, A. Šapokos pozicija dažnai būdavo prieštaringa, antai Alfredas Bumblauskas konstatavo „liūdną Tėvynės mąstytojų likimą“ ir A. Šapokos kaip mokslininko prieštaringumą vertinant 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos reikšmę Lietuvai – jis tik 1954 m. peržengęs 1906-ųjų Maironį pripažindamas, kad Lietuva iš papildančio šią konstituciją 1791 m. spalio 20 d. dokumento gavo daugiau nei iš Liublino unijos[12].

Šioje knygoje publikuojama 60 istoriko laiškų, rašytų trisdešimt metų nuo 1931 m. sausio 25 iki 1961 m. vasario 26 d. Laiškai saugomi Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose, Lietuvos centriniame valstybės archyve, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto archyve, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyve (Čikaga, JAV), Kanados lietuvių archyve-muziejuje. Korespondencija apima beveik visą profesionalaus istoriko mokslinės veiklos laikotarpį ir atspindi svarbiausius jos aspektus.

A. Šapokos korespondenciją papildo 24 kitų asmenų laiškai, adresuoti jam. Laiškų respondentai – istorikai arba mėgėjiškai istorija besidomėję asmenys, todėl laiškai yra reikšmingi istoriografijos istorijos šaltiniai.

Už pagalbą ir patarimus dėkoju knygos idėją „pasufleravusiam“ A. Šapokos „Raštų“ leidimo iniciatoriui Aivui Ragauskui, už vertingus prisiminimus istoriko sūnėnui Algirdui Šapokai, už geranorišką pritarimą vaikaitei Lianai Šipelis, už pagalbą ieškant A. Šapokos artimųjų Birutei Kairienei, už pagalbą redaguojant knygą Ilonai Čiužauskaitei, už geranoriškumą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriui Sigitui Narbutui, Vilniaus universiteto ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotojams, Lietuvių išeivijos instituto darbuotojams, už pagalbą susisiekiant su Kanados lietuviais Giedriui Janauskui, už svetingumą čikagiškiams Lituanistikos instituto direktoriui Augustinui Idzeliui, Pasaulio lietuvių archyvo vedėjai Skirmantei Miglinienei ir darbuotojai Kristinai Lapienytei, Kanados lietuvių bendruomenės pirmininkei Joanai Kuraitei-Lašienei, „Tėviškės žiburių“ redaktorei Ramunei Jonaitienei, už

[10] A. Ragauskas, Adolfo Šapokos darbai apie Vilniaus miesto istoriją. *Mūsų praeitis*, 1997, Vilnius, 1998, nr. 4, p. 125–138; Nuo hipotezės iki mito? Adolfo Šapokos pažiūros apie Lietuvos valstybės pradžią, *Lituanistica*, 1998, nr. 2 (34), p. 59–64.

[11] A. Ragauskas, Įvadas. A. Šapoka. *Raštai*, t. 1: *Vilniaus istorija*, Vilnius: Edukologija. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2013, p. 39.

[12] A. Bumblauskas, Lietuvos didieji istoriniai pasakojimai ir Vilniaus paveldas, *Naujasis Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūris miesto paveldas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 29–30.

vertingas pastabas knygos recenzentams Egidijui Aleksandravičiui ir Ramunei Šmigelskytei-Stukienei.

Dėkoju už finansinę paramą knygos parengimui ir leidybai Lietuvos mokslo tarybą (projektas „Beieškant lietuvių Lietuvos istorijoje: Adolfo Šapokos korespondencija") ir už paramą knygos redagavimo darbams Lietuvos kultūros tarybą (projektas „Istoriko Adolfo Šapokos egodokumentinis paveldas").

Taip pat noriu padėkoti už knygos išleidimą UAB „Petro ofsetas" generaliniam direktoriui Petrui Kalibatui ir įmonės kolektyvui, už tarpininkavimą rinkodaros projektų vadovei Erikai Stalnionienei ir už kruopštų maketavimą Robertai Musteikytei.

Valdas Selenis

ĮVADAS

1. ADOLFO ŠAPOKOS LAIŠKAI – ISTORIJOS MOKSLO ISTORIJOS ŠALTINIS

Nors monografijos, apibendrinančios A. Šapokos mokslinę ir visuomeninę veiklą, nėra, mokytoja Birutė Kairienė yra išleidusi atskirą knygą, kurioje aprašė istoriko atminimo įamžinimą, biografiją ir pateikė jį pažinojusių žmonių atsiminimų[13]. Taip pat galima konstatuoti, kad iki šiol į vieną knygą nebuvo surinkta ir paskelbta A. Šapokos korespondencija. Istorikų laiškų publikacijų apskritai nėra daug, nors tokių leidinių pasirodo vis gausiau. Pirmiausia paminėtina Vytauto Merkio dar sovietmečiu parengta Igno Jonyno korespondencijos publikacija, kurioje randame ir laiškų A. Šapokai[14], taip pat Sigito Jegelevičiaus surinkti Augustino Janulaičio laiškai[15]. Po nepriklausomybės paskelbimo pasirodė Redos Griškaitės sudaryta Simono Daukanto laiškų Teodorui Narbutui publikacija su atskira korespondencijos studija[16]. Dėmesio vertos Levo Karsavino šeimos[17] ir jo kaip istoriko korespondencijos publikacijos, tiesa, pastaroji stokoja komentarų, paskelbta monografijos priede[18]. Laiškai kaip mokslo istorijos šaltinis pristatyti Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotojos Rimos Cicėnienės parengtoje Konstantino Jablonskio ir Zenono Ivinskio korespondencijos publikacijoje su išsamiais komentarais[19]. Neseniai publikuoti liberalių pažiūrų istoriko ir publicisto Vinco

[13] B. Kairienė, *Istoriko Adolfo Šapokos gyvenimas ir veikla*, Utena: Kintava, 2002.

[14] I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984.

[15] A. Janulaitis, *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius: Mokslas, 1989.

[16] *Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui: epistolinis dialogas*, Vilnius: Mokslas, 1996.

[17] *Архив Л. П. Карсавина. L. Karsavino archyvas.* Kn. I: *Šeimos paštas. Nespausdinti darbai.* Sudarė, įžangą ir komentarus parašė P. I. Ivinskis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002; *Архив Л. П. Карсавина. L. Karsavino archyvas.* Kn. II. Sudarė, įžangą ir komentarus parašė P. I. Ivinskis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.

[18] P. Lasinskas, *Levo Karsavino fenomenas*, Vilnius: Vaga, 2009, p. 129–210.

[19] Laiškai kaip mokslo istorijos šaltinis, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, sud. E. Rimša, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 249–385.

Trumpos laiškai ir atsiminimai[20].

Laiškai, kaip ir atsiminimai, dienoraščiai ar autobiografijos, priklauso egodokumentinių šaltinių tipui, tačiau jie funkcionavo privačioje erdvėje ir buvo skirti pirmiausia artimiems žmonėms[21]. Į šią knygą nepateko A. Šapokos laiškai šeimai, giminaičiams, atrinkta tik korespondencija, liudijanti profesionalią istoriko ir publicisto veiklą, aplinką ir socialinius ryšius. Žinoma, joje taip pat pasitaiko privataus gyvenimo „inkliuzų". A. Šapokos laiškų išlikę kur kas mažiau nei, pavyzdžiui, jo bičiulio Z. Ivinskio, bet jie ypatingi tuo, kad juose mažai, Antano Maceinos žodžiais tariant, „trumpų, tačiau vaizdingų, dažniausiai kritiškų ar net neigiamų" kitų kolegų inteligentų apibūdinimų, dėl kurių reikėtų net užšifruoti minimo žmogaus pavardę[22]. Laiškų vertę didina dar ir ta aplinkybė, kad A. Šapoka nerašė arba nėra išlikę jokių jo dienoraščių ar atsiminimų.

Knygoje publikuojama A. Šapokos trisdešimties metų (1931–1961) korespondencija, apimanti visą istoriko mokslinės ir visuomeninės veiklos laikotarpį. Tačiau yra „tuščių" metų – tai 1938, 1940–1941, 1943–1946 ir 1952–1955 m. Tuometė korespondencija neišliko. Pirmas laiškas, datuotas 1931 m. sausio 15 d., rašytas Prahoje ir adresuotas Vytauto Didžiojo universiteto (toliau – VDU) Teisės istorijos katedros vedėjui profesoriui Augustinui Janulaičiui, kurio mokiniu pasirašydamas laiškus A. Šapoka save vadino. Jam kaip vieninteliam mokslinių leidinių redaktoriui istorikas parašė dvidešimt laiškų ir juose kalbėjo apie kūrybinius planus, siuntė straipsnių rankraščius ir korektūras. Aštuoni laiškai adresuoti kitam mokytojui – VDU Lietuvos istorijos katedros vedėjui profesoriui Ignui Jonynui, du iš jų nebuvo publikuoti Vytauto Merkio 1984 m. knygoje „Istorijos baruose", penki – Lietuvos įgaliotajam ministrui Prancūzijoje Petrui Klimui, po du – bičiuliams ir kolegoms Zenonui Ivinskiui, Antanui Vasiliauskui, Broniui Dunduliui, Konstantinui Jablonskiui. Korespondencijoje užfiksuota A. Šapokos mokslinio ir kūrybinio kelio pradžia – pirmųjų straipsnių rengimas, įsidarbinimas ir dėstytojavimas VDU, disertacijos rengimas, stažuotės Prahoje ir Stokholme, veikalų apie Ketverių metų seimą (1788–1792) ir 1655 m. Kėdainių uniją rengimas, tarptautiniai ryšiai,

[20] *Vinco Trumpos korespondencija*, sud. D. Dapkutė, D. Kuizinienė, Vilnius: Versus aureus, 2013.

[21] A. Pacevičius, Lietuvos egodokumentinio paveldo samprata ir tyrimų kryptys, *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*. Straipsnių rinkinys, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 114.

[22] A. Maceina, Tasai nepažįstamasis Ivinskis, *Raštai*, t. XII: *Socialinė ir politinė filosofija*, Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 618–619. Panašių neigiamų apibūdinimų pasirodo tik A. Šapokos laiškuose tam pačiam Z. Ivinskiui, pavyzdžiui, 1949 m. gegužės 18 d. laiške iš Monrealio, kur jis rašo apie Kanados lietuvių „politinius" reikalus.

„Lietuvos istorijos" vadovėlio rengimo rūpesčiai, dėstytojavimas Vilniaus universitete nacių okupacijos metais, išeivių istorijos mėgėjų darbų recenzavimas laisvu laiku nuo „Tėviškės žiburių" redagavimo.

Lentelėje pateikta publikuojamos korespondencijos statistika, iš jos matyti, kad daugiausia laiškų A. Šapoka išsiuntė A. Janulaičiui (18), daugiausia jų gavo iš I. Jonyno (8). Daugiausia laiškų A. Šapoka parašė Toronte (17) ir Prahoje (15), intensyviausiai istorikas susirašinėjo 1931–1932 metais. Žinoma, ši statistika anaiptol neatspindi realaus A. Šapokos korespondencijos masto, nes daug laiškų dingo, be to, į rinkinį neįtraukti kai kurie visuomeninio ar

A. Šapokos laiškai	Laiškai A. Šapokai	A. Šapokos laiškų išsiuntimo vieta	A. Šapokos laiškų išsiuntimo laikotarpis	Laiškų saugojimo vieta
A. Janulaičiui – 18 V. Biržiskai – 8 Nenustatytiems asmenims – 4 Z. Ivinskiui – 4 P. Klimui – 3 M. Biržiškai – 4 B. Kvikliui – 4 K. Jablonskiui – 2 A.Vasiliauskui – 2 B. Dunduliui – 2 L. Girai – 2 B. Pūkelevičiūtei – 2 V. Pryšmantui – 1 M. Urbšienei – 1 J. Totoraičiui – 1 J. Puzinui(?) – 1 V.Bagdanavičiui – 1 A. Damušiui – 1	I. Jonynas – 8 A. Janulaitis – 3 P. Klimas – 3 B. Kviklys – 2 J. Beblavý – 1 K. Jablonskis – 1 A. Schück – 1 A.Vasiliauskas – 1 J. Butrimas – 1 V. Trumpa – 1 V. Krėvė – 1 M. Biržiška – 1	Torontas – 17 Praha – 15 Kaunas – 12 Augsburgas – 7 Stokholmas – 5 Monrealis – 3 Vilnius – 2	1931 m. – 9 1931 m. – 9 1932 m. – 25 1933 m. – 4 1934 m. – 5 1935 m. – 7 1936 m. – 2 1937 m. – 1 1939 m. – 1 1942 m. – 1 1946 m. – 1 1947 m. – 4 1948 m. – 2 1949 m. – 5 1950 m. – 2 1952 m. – 2 1954 m. – 1 1955 m. – 1 1956 m. – 1 1958 m. – 1 1959 m. – 4 1960 m. – 2 1961 m. – 3	LMAVB RS – 41 VUB RS – 14 VDU LII – 10 LNMMB RKRS – 7 KLMA – 3 LTSC PLA – 3 LCVA – 2

buitinio pobūdžio laiškai.65 laiškai knygoje publikuojami pirmą kartą, dvidešimt jau buvo skelbta įvairiuose leidiniuose. Daugiausia publikuojamų laiškų saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (41), Vilniaus

universiteto bibliotekoje (14)[23], po keletą jų yra kitose bibliotekose ir archyvuose: VDU Lietuvių išeivijos institute (10), Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (7), Lietuvos centriniame valstybės archyve (2), Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje (2) ir Kanados lietuvių muziejuje-archyve Toronte (3).

Verta paminėti kai kuriuos reikšmingesnius laiškus, skelbiamus šiame rinkinyje, ir aptarti jų atsiradimo kontekstą.

Ankstyviausi iš publikuojamų yra aštuoniolika A. Šapokos laiškų, rašytų 1931–1932 m. Prahoje. Istorikas nutarė vykti į prezidento Tomašo G. Masaryko valdomą šalį, supamą autoritarinio režimo šalių. Anot Zigmanto Kiaupos, vykti į Čekoslovakiją jį paskatino 1927–1934 m. VDU Evangelikų reformatų fakultete dirbęs čekas Janas Beblavy, gimęs Čekijoje, Vrbovco mieste.

Tačiau svarbiausias stažuotės akstinas – aukštas Čekijos istorijos mokslo prestižas[24]. Į Čekoslovakiją A. Šapoka atvyko 1930 m. lapkričio pradžioje. Be Bratislavos ir Brno, Praha buvo neabejotinai stambiausias Čekoslovakijos kultūros centras, o Prahos universitetas – pirmas ir seniausias Vidurio Europoje, įsteigtas 1348 m. Čekijos karaliaus ir Šventosios Romos imperatoriaus Karolio IV Paryžiaus ir Bolonijos universitetų pavyzdžiu. 1919 m. čekų universitetas pavadintas Karolio vardu, o vokiškajam vadintis Karolio IV vardu prieškario laikotarpiu čekai uždraudė. Gyvenimo ir studijų tuometėje Prahoje įspūdžius A. Šapoka aprašė „Židinyje" ir „Naujojoje Romuvoje". 1930–1934 m. Čekoslovakiją, kaip ir daugelį tuomečių šalių, buvo apėmusi ekonominė krizė – sumažėjo pramonės mastai, didėjo nedarbas[25]. Tačiau, kaip pastebėjo A. Šapoka, mokestis už studijas buvo beveik toks pats kaip ir Kauno universitete. Pragyvenimas čia taip pat buvo palyginti nebrangus. Svetimšalis išleisdavo per mėnesį apie 300 litų. Dėl to jų čia suvažiuodavo daug, ypač iš Rytų Europos. Per A. Šapokos stažuotę visoje Prahoje gyveno keliolika lietuvių, beveik vieni studentai – 17 studentų ir 10 karininkų, komandiruotų semtis aukštųjų karo mokslų žinių. Beveik visi studijavo aukštojoje technikos mokykloje ir priklausė 13 narių turėjusiai organizacijai „Lithuania". Susibūrė ir lietuvių–ukrainiečių draugija, iškėlusi tikslą susipažinti, suartėti, pažinti abiejų tautų kultūrą ir to meto rūpesčius. Lietuvos lenkai Prahoje taip pat turėjo savo organizaciją „Samogitia", nors žemaičių ten,

[23] Knygotyrininkas Vladas Žukas kruopščiai aprašė Vaclovo Biržiškos ir A. Šapokos susirašinėjimą – jo pateiktos nuorodos iš 2011 m. Vilniaus universiteto bibliotekoje suformuoto Biržiškų fondo padėjo papildyti šią A. Šapokos „Raštų" knygą dar vienuolika laiškų, žr.: V. Žukas. *Gyvenimas skirtas knygai. Vaclovas Biržiška*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 511 –512.

[24] Z. Kiaupa, Adolfo Šapokos [1906–1961] apsilankymo Prahoje 1930 m. rezultatai, *Pasaulis*, 1995, nr. 2, p. 9–10.

[25] A. Bukelevičiūtė, Čekoslovakija, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. IV, Vilnius, 2003, p. 294.

kaip pastebėjo A. Šapoka, nebuvo, išskyrus vienintelį jos pirmininką[26].

Čekų inteligentai, anot A. Šapokos, kiekvieną lietuvį sutikdavo su ypatingu susidomėjimu, kaip artimo, tikrai mylimo krašto žmogų. Jam tekdavo išgirsti daugybę klausimų ir išklausyti ilgų pasakojimų apie jų įsivaizduojamą ir mylimą Lietuvą, bet tai buvo ne tuometė penkioliktus metus gyvuojanti Lietuva, o lenkų rašytojų romantikų (J. I. Kraševskio, L. Kondratavičiaus, H. Senkevičiaus, J. Slovackio, A. Mickevičiaus) Lietuvos vizija. Tai leido A. Šapokai padaryti išvadą: „Kas pažįsta čekus, žino gerai, kad apie mūsų kraštą jie žino nedaug."[27]

Lietuva buvo nežinoma ne tik čekams. Istoriko sūnėnas Algirdas Šapoka prisimena dėdės pasakojimą, kaip Prahoje vienas kitos šalies stipendininkas jo pasiteiravo, iš kur A. Šapoka kilęs. Kai atsakęs, jog „iš Lietuvos", pastarasis paklausęs, kur yra tokia valstybė, turbūt ji puslaukinė, kad neteko girdėti. Aišku, A. Šapoka ir kiti lietuviai įsižeidė ir davė pamoką apie savo šalį[28]. Nežinomybės uždangą mėgino pakelti ir „Naujosios Romuvos" redakcija, susitarusi. su Prahoje ėjusio čekų žurnalo „Salon" redakcija mainais skirti po vieną numerį abiem atstovaujamiems kraštams. Tačiau šių pastangų neužteko. Su šia problema studijuodama Berlyne buvo susidūrusi ir Vanda Daugirdaitė-Sruogienė: po jos pavardė studentų sąraše vokiečių studentai prirašydavo „Aus Afrika?"[29].

Tokiais atvejais Lietuvos istorikai tapdavo neoficialiais savo šalies ambasadoriais. Prahoje Igno Jonyno dėka A. Šapoka užmezgė pažintį su žymiu rusų išeivių istoriku, poliublininės Abiejų Tautų Respublikos istorijos specialistu Ivanu Lappo.

Grįžęs į Kauną A. Šapoka susirašinėjo su čekų istorikais. Verta paminėti ir į šį rinkinį neįtrauktą čekų profesoriaus Otokaro Odložileko 1934 m. birželio 28 d. laišką, kuriame jis pateikia kelias bibliografines nuorodas apie „polonofilišką" mokslinį žurnalą „Rocznik Gdański", mini 1933 m. Bratislavoje išleistą straipsnių rinkinį su J. Beblavy publikacija „Mūsų santykiai su Lietuva" ir tame pačiame rinkinyje paskelbtą VDU profesoriaus evangelikų reformatų teologo Povilo Jakubėno 1899 m. Dorpato (Tartu) universitete apgintos disertacijos apie husitus Lenkijoje ir Lietuvoje santrauką[30].

1931 m. tuo pačiu „čekiškuoju" laikotarpiu prasidėjo ir aktyvus „darbinis" A. Šapokos susirašinėjimas su kitais tautiečiais istorikais, kultūros, visuomenės veikėjais. Pirmame iš šioje knygoje publikuojamų laiškų, datuotų 1931 m. sausio 25 d., A. Šapoka iš Prahos rašė A. Janulaičiui apie vieną pirmųjų savo straipsnių

[26] A. Šapoka, Studijos Prahoje, *Židinys*, 1932, t. 16, nr. 7, p. 73–75.
[27] A. Šapoka, Lietuviškasis „Salon", *Naujoji Romuva*, 1934, nr. 192, p. 611–612.
[28] A. Šapoka, Šapokų šeimos odisėja, *Kultūros barai*, 1989, nr. 8, p. 56–57.
[29] Daugirdaitė-Sruogienė, Mano studijos, *Mūsų praeitis*, Vilnius: Academia, 1992, nr. 2, p. 9.
[30] O. Odložileko laiškas A. Šapokai, LMAVB RS, f. 233–17, l. 1.

ir pranešė, kad ieško medžiagos kitoms jo nurodytoms temoms – pavyzdžiui, duomenų apie Jano Žižkos dalyvavimą Žalgirio mūšyje. 1931 m. gegužės 24 d. A. Janulaitis pasiūlė „vykti į švedus". 1931 m. spalio 12 d. A. Šapoka rašo A. Janulaičiui kaip vieninteliam „tokių leidinių redaktoriui" (turimas omenyje mokslo žurnalas „Praeitis") apie savo naujausius straipsnius. 1931 m. balandžio 8 d. I. Jonynas nurodė Šapokai I. Lappo adresą Prahoje. 1932 m. vasario 5 d. A. Janulaičiui pažymėjo, kad apie Ketverių metų seimą 1788–1892 m. jis norėtų rašyti kitaip negu to laikotarpio istorikai lenkai – daug nesigilinti į tarptautinę politiką, o „koncentruotis Lietuvoje". Trys 1932–1933 m. laiškai iš susirašinėjimo su Konstantinu Jablonskiu kalba apie problemas, iškilusias Lietuvai stengiantis susigrąžinti archyvinius dokumentus ir ypač Lietuvos Metriką iš SSRS archyvų.

Juozas Jakštas vėliau emigracijoje rašė: „Kolega Adolfas buvo mūsų draugovės vadovas. Jojo vadovybėj mes pasiryžome varyti naują istorijos mokslo barą šalia jaunųjų kolegų ir iš dalies buvusių mūsų mokytojų." J. Jakštas teigė išsaugojęs 1934–1935 m. A. Šapokos rašytus laiškus, kuriuose atsiskleidžia „didžiosios Šapokos istorijos" genezė. Šie laiškai, matyt, liko privačiose rankose, nes J. Jakšto fonde Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje jų aptikti nepavyko.

Verta paminėti dar keletą trumpų laiškų, neįtrauktų į šį rinkinį. Tai 1931 m. vasario 4 d. „Lietuvos aido" redakcijos sekretoriaus A. Nezabitauskio laiškas, kuriame jis tarp kitų mini „Vairo" redakcijai perduotą straipsnį „Senovės lietuvių laidojimo būdai", taip ir neišspausdintą. Jonas Keliuotis tų pačių metų vasario 14 d. dėkojo A. Šapokai už įdomų straipsnį „Naujojoje Romuvoje", greičiausiai apie ginčą dėl Radvilaitės rankos[33], ir kartu pažymėjo, kad „panašius dalykus visados spausdinsim, nes jie visiems labai įdomūs"[34]. Tarp nepublikuotų knygoje „Istorijos baruose" (1984) minėtini du profesoriaus I. Jonyno atvirlaiškiai. Pirmajame adresantas A. Šapokai praneša, kad išvažiavo į Budapeštą „istorikų kongresan" ir pasirinko kelią per Berlyną ir Prahą, todėl turi vilties pasimatyti su juo ir I. Lappo[35]. Antrajame profesorius rašė: „Aš maniau, kad senasis Prahos universitetas yra geriau pritaikintas mokslo studijoms, negu kad pasirodė, juk iš tikrųjų Čekija ir Lenkija taip yra viena antrai artimos ir etniniu, ir kultūriniu, ir pagaliau politiniu žvilgsniu, kad iš anksto buvo galima laukti daug didesnio susidomavimo savitarpio likimu."[36]

[31] J. Jakštas, A. a. kolegą A. Šapoką menant, *Draugas*, 1961, nr. 71, p. 2.

[32] A. Nezabitauskio laiškas A. Šapokai, 1931 02 04, LMAVB RS, f. 233–6, l. 1.

[33] A. Šapoka, Ginčas dėl Radvilaitės rankos [vaizdelis iš mūsų krašto tvarkos 17 amž.], *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 6, p. 140–141.

[34] J. Keliuočio laiškas A. Šapokai, 1931 02 14, LMAVB RS, f. 233–7, l. 1

[35] I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1931 05 16, LMAVB RS, f. 233–9, l. 4

[36] I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 03 11, LMAVB RS, f. 233–9, l. 7.

1932 m. rudenį prasidėjo trumpas A. Šapokos „švediškasis" laikotarpis. Tuo metu Švedijos ir Lietuvos kultūriniai ryšiai intensyvėjo. VDU ir Upsalos, Stokholmo ir Kopenhagos mokslo draugijos nuolat keitėsi knygomis, mokslo tiriamajam darbui į Lietuvą 1930 m. atvyko švedų archeologai ir etnologai[37]. Metais anksčiau dvi savaites Upsaloje istorinės medžiagos ieškojo Jonas Yčas, kartu su kitais svarbiais dokumentais parvežęs į Kauną 1655 m. Švedijos ir Lietuvos sutarties (vadinamosios Kėdainių unijos) fotokopiją.

A. Janulaitis pasiūlė A. Šapokai stažuotę Stokholmo Baltistikos institute, kur dirbo Eli Heckscher (1879–1958) – žymus žydų kilmės švedų ekonomistas ir ekonomikos istorikas, Stokholmo ekonomikos mokyklos profesorius ir Ekonominės istorijos instituto direktorius. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomi du jo laiškų mašinraščiai (originalai), datuoti 1932 m. rugpjūčio 12 d. ir lapkričio 25 d[38]. Švedų profesorius iš Stokholmo rašė A. Šapokai, kad tų metų stipendija skirta Rytų Europos šalių (Ostseeländer) XVII a. ekonominei istorijai. Tai bus stipendininkų šių šalių ekonominių ryšių istorijos srities bendras darbas. Jis klausė, ar Šapoka negalėtų parengti seminarinio pranešimo XVII a. ekonomikos Baltijos šalyse tema. Antrame laiške išdėstoma nuomonė apie A. Šapokos seminarinį darbą Kuršo hercogo Jokūbo ekonominės politikos klausimu. Pažymima, kad trūksta nuodugnumo, sistemiškumo, taisytina nerišli vokiečių kalba, paguodė, kad teksto niekas iš seminaro dalyvių anksčiau, iki kol jis įvyks, neperskaitys.

Išliko Švedijos karališkosios mokslų akademijos bibliotekos archyvaro ir kultūros istoriko Adolfo Schücko (1897–1958) 1932 m. gruodžio 28 d. ir 1933 m. balandžio 4 d. laiškai A. Šapokai. Jis rašo, kad trys Baltijos kraštai – Lietuva, Latvija ir Estija – yra jo mokslinių interesų objektas, tačiau jis negalįs skaityti nė viena iš tų kalbų. Baltistikos institute[40] yra jaunųjų švedų, danų, vokiečių ir suomių mokslininkų. A. Schückas tikįs, kad 1933-ieji bus švedų ir lietuvių mokslininkų bendradarbiavimo pradžia. Išlikusiame A. Šapokos laiško A. Schückui juodraštyje[41] rašoma apie kelionės į Stokholmą rūpesčius, pažymima, kad nors darbas seminare nebuvo efektyvus, jis praplėtęs „horizontus ir interesus", minimi naujausi straipsniai apie Jeronimo Prahiškio kelionę į Lietuvą ir čekiškos istoriografijos apžvalgą.

[37] S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 149.

[38] E. Heckscherio laiškai A. Šapokai, LMAVB RS, f. 233–12, l.1–2.

[39] A. Schücko laiškai A. Šapokai, LMAVB RS, f. 233–13, l. 1–2.

[40] Baltistikos institutas (*Baltiska institutet*) Švedijoje įsteigtas 1931 m. bendradarbiauti su Baltijos valstybėmis.

[41] A. Šapokos laiško A. Schückui juodraštis, LMAVB RS, f. 233015, l. 1–2.

Istorikas Sigurdas Busmanas 1933 m. sausio 13 d. laiške vokiečių kalba A. Šapokai padėkojo už straipsnį apie Jeronimą Prahiškį[42], paguodė dėl nesusipratimo seminare Stokholme, pasidalijo mintimis apie Baltistikos instituto įkūrimo reikalingumą, nes ši institucija galinti sutelkti visų Baltijos jūros regiono šalių mokslininkus[43].

Grįžęs iš stažuočių, A. Šapoka įsitraukė į įvairius projektus, iš kurių, be mokslo kvalifikacinių darbų – disertacijos, išsiskiria „Lietuvos istorijos" vadovėlio redagavimas. Antai Petras Klimas 1935 m. liepos 18 d., atsiprašydamas „už ne visai gerą darbo atlikimą", atsiuntė „Lietuvos istorijos" vadovėlio dalies pirmąjį projektą[44], prieš tai ankstesniame liepos 9 d. laiške paklausęs, gal kas nors kitas geriau parašytų apie gruodžio 17 d. perversmą, nes jam „iš tolo" tai padaryti nelengva[45].

Atskiras A. Šapokos visuomeninės ir mokslinės veiklos etapas prasidėjo išeivijoje. Moksliniu požiūriu jis nebuvo toks intensyvus kaip iki 1944 metų, tačiau visuomeninė veikla buvo gana aktyvi. Į Augsburgo išvietintųjų asmenų (DP) stovyklą Hochfelde A. Šapoka su šeima atsikėlė 1945 m. rudenį ir čia gyveno trejus metus. Jis dėstė istoriją lietuvių gimnazijoje, skaitė viešas paskaitas. Augsburge pildydamas „kultūrininko žinių anketą" į klausimą „dėl darbo sąlygų" atsakė: „nebelieka laiko, be to, čia nėra šaltinių", o paklaustas, „kaip pagerinti kultūrinės veiklos sąlygas lietuviškajai visuomenei", paaiškino taip: „Sunku ką tai visuomenei įkalti, o dar daug reikėtų. Dabar juk kultūrininkas daug mažiau vertinamas už vaizbūną piniguingą ar malkų skirstytoją."[46] Taip prasidėjo jo, kaip ir kitų intelektualų „kultūrininkų", veikla emigracijoje.

Lietuvių išeivijos institute saugomas 1946 m. gruodžio 10 d. A. Šapokos laiško iš Augsburgo–Hochfeldo DP stovyklos mašinraštis „bloga" anglų kalba nežinomam asmeniui dėl galimybės emigruoti į JAV[47]. A. Šapoka rašo, kad Vokietijoje, Bavarijoje, su šeima atsidūrė kaip ir kiti lietuviai, o kodėl, adresatas puikiai žinąs. Daug blogiau nutikę su jo 85 metų tėvu ir broliu – jie deportuoti į Rusiją 1942 metais. Jis neturįs apie juos jokių žinių. Tėvo dėl jo senyvo amžiaus nesitikįs pamatyti, bet iš brolio Jono ir sesers Onos šeimų turėjo kas nors išgyventi. A. Šapoka prašo nusiųsti jiems laišką iš JAV, nes iš ten gal sukels mažiau įtarimų negu iš Vokietijos. Pasidalijo nuotaikomis DP stovykloje: „mes nebadaujame, bet niekas nelaiko mus žmonėmis." Ateitis neaiški. Jie niekur neras vietos, kuri

[42] A. Šapoka, Jeronimas Pragiškis ir jo kelionė Lietuvon, *Praeitis*, 1933, t. II.

[43] S. Busmano laiškas A. Šapokai, 1933 01 13, LMAVB RS, f. 233–14, l. 1.

[44] P. Klimo laiškas A. Šapokai, 1935 07 18, LMAVB RS, f. 233–16, l. 6.

[45] Ten pat, l. 7.

[46] „Kultūrininko žinių anketa", 1947 m. kovo 1 d., LTSC PLA, Vokietijos DP stovyklos Augs-2-5, Nr. 631/64, LTB Kultūros Tarybos kultūrininkų anketos, l. 30.

būtų sava, ir jis nenorįs papulti kažkur „tarp gyvačių lizdų" kur nors Brazilijoje. Klausia nežinomo adresato, ar yra galimybė patekti į JAV. Jis galįs dirbti Lietuvos istorijos mokytoju, pavyzdžiui, Marijonų kolegijoje, arba rusų kalbos mokytoju bet kurioje mokykloje, nebijąs ir darbo fabrike, bent kol išmoks anglų kalbą.

1948 m. rugsėjo 28 d. A. Šapoka su šeima atvyko į Kanados miestą Monrealį – čia dirbo vielų fabrike, vėliau kailių dirbtuvėje, rašė lietuvių savaitraščiui „Nepriklausoma Lietuva", o 1949 m. pabaigoje persikėlė į Torontą, kur redaguoti naują savaitraštį pakvietė Kanados lietuvių katalikų kultūros draugija.[48] Pirmasis jo redaguotas „Tėviškės žiburių" numeris išleistas 1949 m. gruodžio 24 d., paskutinysis – po jo mirties[49]. Skaitytojai buvo daugiausia naujos bangos emigrantai, todėl teksto stiliaus, kad būtų prieinamesnis seniesiems išeiviams, nereikėjo koreguoti. „Tėviškės žiburių" redakcijoje Toronte saugomas 1949 m. lapkričio 1 d. Monrealyje rašytas laiškas, kuriame A. Šapoka pasiūlė savaitraščio pavadinimą, išreiškė norą, kad jis būtų ne religinis, o visuomeninis „nepartinis" periodinis leidinys, vienijantis Kanados lietuvius, rūpinosi finansiniais ir techniniais leidybos reikalais. A. Šapoka buvo veiklus Kanados lietuvių bendruomenės tarybos, Lietuvių katalikų kultūros draugijos, Ateitininkų federacijos tarybos narys, Kanados lietuvių katalikų federacijos pirmininkas[50]. Antai Kanados lietuvių muziejaus archyve saugomas 1960 m. vasario 15 d. datuotas Kęstučio Skrupskelio laiškas, kuriame A. Šapokos prašoma perskaityti paskaitą apie ateitininkų veiklos uždavinius Toronto studentų draugovės susirinkime.

Šioje publikacijoje „iš archyvų" skelbiami A. Šapokos laiškai, rašyti 1949–1961 m. iš Kanados. Du iš skelbiamų laiškų publikacijos rengėjo aptikti 2010 m. rugsėjo 21–29 d. per komandiruotę Pasaulio lietuvių archyve Čikagoje[51]. Lietuvos mokslo tarybos remiamos komandiruotės tikslas buvo patikrinti, kokia medžiaga, susijusi su istoriku A. Šapoka (straipsniai, laiškai, dokumentai etc.), saugoma didžiausiame pasaulio lietuvių išeivių archyve. Tai 1948 m. gegužės 11 d. datuotas laiškas nenustatytam profesoriui iš Augsburgo ir 1959 m. gruodžio 30 d. laiškas kunigui Vytautui Jonui Bagdanavičiui iš Toronto, saugomi šio archyvo Kultūros veikėjų korespondencijos fonde. Pastarajame laiške A. Šapoka paaiškino Lietuvių istorijos draugijos (LID) neperiodinio žurnalo „Tautos praeitis" redakcijos komisijos nariui V. Bagdanavičiui, kodėl „Tėviškės žibu-

[47] A. Šapokos laiškas anglų kalba nežinomam asmeniui dėl galimybės emigruoti į JAV. Mašinraštis. 1946 12 10, VDU LII, f. 1, ap. 1–7, b. 4188–903, l. 1

[48] S. Sužiedėlis. Knygos autorius. A. Šapoka, *Senasis Vilnius*, New York, 1963, p. 293–294.

[49] Ten pat, p. 295.

[50] Ten pat, p. 298.

[51] Lituanistikos tyrimo ir studijų centre – svečias iš Vilniaus, *Draugas*, 2010 m. spalio 20 d., p. 10.

[52] K. A. Matulaitis. Ar etruskai mums giminingi? *Tautos praeitis*, t. I, kn. 1, 1959, p. 49–55.

riuose" nieko nerašoma apie šį žurnalą. Draugijos pirmininkas marijonų kunigas Kazimieras Matulaitis pasiūlė keletą platesnių studijų apie etruskus[52], o A. Šapoka, redakcinės komisijos narys, tam nepritarė, nors Z. Ivinskis, nenorėdamas, kad subyrėtų draugija, pasitraukus jos pirmininkui, siūlė šį straipsnį kaip diskusinį spausdinti[53]. A. Šapoka laiške V. Bagdanavičiui kritikavo LID leidinį „Tautos praeitis" dėl straipsnių perspausdinimo, originalių studijų stygiaus, siūlė telktis į pastarąjį laikotarpį ir publikuoti dokumentus, atsiminimus, taip pat piktinosi K. Matulaičio darbo metodais.

Ketvirtame laiške A. Šapoka pateikė, kaip galima spręsti iš konteksto, „Lietuvių enciklopedijos" redakcijos nariui Jonui Puzinui keletą redakcinių pastabų dėl galimų straipsnių šiai enciklopedijai ir paskutiniame iš publikuojamų laiškų atsiliepia į Broniaus Kviklio prašymą duoti patarimų ir recenzuoti rengiamą didelės apimties enciklopedinio pobūdžio leidinį, vėliau publikuotą kaip „Mūsų Lietuva".

[53] *Lietuvių istorijos draugija 1956–1981. 25 metų veiklos apžvalga*, Chicago, 1981, p. 16.

2. TEKSTŲ RENGIMO PRINCIPAI

Rengiant laiškų tekstus publikacijai atsižvelgta į A. Šapokos „Raštų" rengimo principus[54]. Publikuojami laiškai yra egodokumentinio pobūdžio šaltiniai, todėl redaguoti tik minimaliai, paliekant autentišką A. Šapokos ir jo kolegų bendravimo stilių ir kalbą. Šiek tiek redaguota ilgųjų ir trumpųjų balsių rašyba, pavyzdžiui: *pritirusio* → *prityrusio, tirinėjęs* → *tyrinėjęs, tilėjau* → *tylėjau, netruksta* → *netrūksta, netrūkus* → *netrukus*. A. Šapokos laiškuose pasitaikė sakinių be jokių skyrybos ženklų. Tokiais atvejais jie buvo sudėti pagal dabartinę vartoseną. Laiškuose yra specifinių santrumpų, kurios rašomos įvairiai, pavyzdžiui: *17 a.* – tai reiškia „XVII amžių", arba *14 amž.* – „XIV amžių", *mt.* – „metus". Laiškų publikacijose šie žodžiai išskleisti. Publikuojamuose laiškuose A. Šapokos paliktos santrumpos išskleistos laužtiniuose skliausteliuose, pavyzdžiui: r.[aštai] arba i.[storija], [storiniai], *Did. Kunig-ščius* [Didžiuosius Kunigaikščius], *D. Liet. Kunig.* [Didžioji Lietuvos Kunigaikštija], *Aleksandras D.* [Aleksandras Didysis], *V. Kontrolė* [Valstybės kontrolė], *K. L. Komisija* [Knygų leidimo komisija] ir kitos.

A. Šapoka vartoja dabar lietuvių kalboje nebevartojamus miestų ir vietovių pavadinimus, pavyzdžiui, *Praga (Jeronimas Pragiškis), Varšava, Krokava, Tannenbergas*. Šios formos, perimtos iš lenkų ir vokiečių kalbų, pakeistos į šiuolaikines vietovardžių rašybos formas. Netaisomos tik originaliai rašomos pavardės, pavyzdžiui, *Paszkiewicz, Antoniewicz* ir kitos.

A. Šapoka vartoja tautų pavadinimus turėdamas omenyje valstybes: *Liet.–Lenkų – Lietuvos–Lenkijos, Rusų–Prūsų–Austrų, Švedų* arba *francūzų*. Šios formos laiškų publikacijoje nekeistos, kaip ir senosios Lietuvos valstybės pavadinimo santrumpa *DLK* – Didžioji Lietuvos Kunigaikštija.

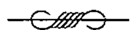
A. Šapoka taip pat vartoja daug tarptautinių žodžių, dažniausiai originalia forma, pavyzdžiui: *expedicija, expromtu, herzogas*, jų rašyba sudabartinta. Pakeista pasenusi tarptautinių žodžių rašyba: *perijodas* → *periodas, patrijotas* → *patriotas*, tačiau tekste palikti svetimžodžiai, tokie kaip: glupstva (kvailystė), desėtkas (dešimt). Įterpti trūkstami priebalsiai, ilgieji balsiai: *anspauda (antspaudas), čionikščią (čionykštę)*.

Komentaruose lotyniškosios abėcėlės raidėmis duodami paaiškinimai apie atitinkamų žodžių išskyrimą, pabraukimą ar išbraukimą laiško originale ir laiš-

[54] A. Šapoka, *Raštai, t. 2. Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos.* Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 38-41; A. Šapoka, *Raštai. t. 1. Vilniaus istorija.* Vilnius: Edukologija. Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2013, p. 68-75.

kų kontekstui reikalingi dalykiniai paaiškinimai. Siekiant kuo plačiau pristatyti A. Šapokos mokslinio darbo aplinką į knygą nuspręsta įtraukti ir kitų istorikų atsakymus į jo laiškus. Jie pateikiami atskirai, nes tiesioginių atsakymų į A. Šapokos laiškus yra nedaug. Siekiant nuosekliau pateikti istoriko mokslinės biografijos etapus, laiškai išdėstyti chronologine tvarka.

KORESPONDENCIJA

ADOLFO ŠAPOKOS LAIŠKAI

Adolfo Šapokos laiškas Augustinui Janulaičiui, 1931 m. sausio 25 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 1.

Praha,
1931 metų sausio 25 d.

Pone Profesoriau.

Dovanokit, kad ryžausi Tamstą trukdyti su savo reikaliukais. Pradėjau trukdyti nuveždamas Tamstai ir paprašydamas perskaityti vieną mano darbelį – apie Liet.[uvių] – Lenkų santykius 17 a.[55] Tikiuosi, kad jau būsit jį peržiūrėję, dėl to ryžausi paklausti, ko jis vertas. Mano paties išmanymu jis kai kam skaitytinas. Man tik labai nepatinka pati įvado pradžia ir, berods, galas. Bet tada prieš užnešdamas jį pas Tamstą pataisyti neturėjau laiko.

Nors man labai nesinorėtų Tamstą trukdyti, bet prašysiu vis dėlto, gal galėtumėt man kokią atvirukę prisiųsti. Gal tie popieriai Tamstai tik kliudo didindami krūvą, tai aš paprašyčiau kurį savo kauniškių draugų jį nusigabenti pas save.

Prahoje mano reikalai gana paprasti. Tuo tarpu daugiausia dirbu bibliotekoje. Bandžiau paieškoti medžiagos Tamstos man primintomis temomis, daugiausia gi dėl čekų Tannenbergo, bet pasirodo, daug ko rasti negalima. Kad jų ten būta, abejoti sunku, bet už Dlugošą[56] smulkesnių žinių, rodos, neduoda niekas. Dėl Žižkos[57] galima abejoti. Čekų šaltiniai 1408–1412 metų laikotarpy yra pametę jį iš akių visai, o Prūsuos jį žino buvus tik vienas Dlugošas. Dėl to ar galima juo tikėti, aš dar išvados nepriėjau, nors jo biografai čekai tiki. Bendrai tuo klausimu esu jau parankiojęs gerokai medžiagos ir dar padirbėjęs manau parašyti straipsnelį[58].

[55] A. Šapoka, Lietuvių Lenkų santykiai po Vytauto iki 1569 m., *Naujoji Romuva*, 1931, nr. 17, p. 402–403.

[56] Jan Długosz (lot. *Longinus*, 1415–1480) – lenkų istorikas, kunigas. Svarbiausias veikalas – dvylikatomė „Annales seu Cronicae inclyti Regni Poloniae" („Metraštis, arba Lenkijos Karalystės kronika").

[57] Jan Žižka (apie 1360–1424) – husitų (taboritų) vadas, karvedys.

[58] Pastarasis taip ir neišvydo spaustuvės. Nors medžiagos surinko nemažai, A. Šapoka nutarė jo neskelbti, nes medžiaga neatskleidė nieko daugiau, negu J. Dlugošas buvo parašęs, žr. A. Šapokos ataskaita Švietimo ministerijai, 1931 07 11, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1394, l. 131. Prahoje.

Man visai nelauktai čia sudomino Kęstučio sūnaus Butauto[59] likimo klausimas, nes čia sužinojau jį esant palaidotą Prahos šv. Tomo bažnyčioje[60] ir vienam spausdintam šaltiny užtikau žinutę, kad Vytautas 1413 metais tą bažnyčią apdovanojęs vienu kilimu, arnotu ir 5 kapomis. Bandžiau rasti kokių žinučių daugiau, bet nesiseka apdovanojęs vienu kilimu, arnotu ir 5 kapomis. Bandžiau rasti kokių žinučių daugiau, bet nesiseka. Vienuolyne, prie kurio ta bažnyčia stovi, yra archyvas, kur yra gana senų raštų (ir iš 14 amžiaus), bet jis uždarytas ir ar pavyks man ten įsiprašyti, nežinau. Manding, ar neatsirastų ten koks Vytauto laiškas ir gal Butauto-Henriko testamentas ar kas panašu.

Iš seminarų užeinu pas vieną prof.[esorių] Novotny[61], bet nedirbu. Be to, šį semestrą darbas gan nuobodus – skaito ir komentuoja husitų kroniką. Jei prof.[esorius] Bidlo[62] sekantį semestrą turės seminarą, manau dirbti. Dabar jis tik nesenai grįžo iš Varšuvos istorikų suvažiavimo[63].

Su pagarba, Tamstos mokinys A. Šapoka.
P. S. Mano adresas: Dostalova 5/III-20, Bubeneč, Praha.

[59] LDK politinis veikėjas, Kęstučio sūnus. Nepavykus atimti valdžios iš Algirdo, 1365 m. apsigyveno Čekijos ir Vokietijos karaliaus bei Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Karolio IV dvare. Pastarasis jam suteikė kunigaikščio titulą (lot. *Henricus dux Lithuaniae*). Mirė 1380 m. Prahoje.

[60] Kostel Švatého Tomáše – augustinų bažnyčia, pastatyta 1285 m. ir atstatyta 1790 m. Prahos Malá Stranos dalyje.

[61] Václav Novotný (1869–1932) – čekų istorikas, Prahos Karolio IV universiteto profesorius, domėjosi husitų judėjimo ir lenkų-čekų ryšių istorija, vienas iš 1904 m. Moravijos himno autorių.

[62] Jaroslav Bidlo (1868–1937) – čekų istorikas, Prahos Karolio IV universiteto profesorius, domėjosi bizantinės kultūros ir 1587–1609 m. Čekijos istorijos klausimais.

[63] 1930 m. lapkričio 28 – gruodžio 4 d. Varšuvoje vyko V visuotinis Lenkijos istorikų suvažiavimas.

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1931 m. spalio 12 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 3.

1931 metų spalių 12 d.
Praha.

Pone Profesoriau.

Gavau Tamstos laišką, kur teiraujatės dėl straipsnio apie Kęstučio mirtį. Nežinau ar tas klausimas Tamstai įdomus, ar svarbu bet koks darbas iš Lietuvos istorijos. Deja, tuo klausimu aš niekad užsiėmęs nebuvau. Ir Tamsta primindamas, kad buvau apie tą užsiminęs, rodos, apsirinkat. Gal Tamstai teko tokiu klausimu kalbėti su kuo kitu. Aš prisimenu tik, kad bendrai užsiminėm, jog sekančiais metais turėsim kaip nors pažymėti 550 metų Kęstučio mirties jubiliejų. Aš pats tikiuosi jau[64] pradžioje metų galėsiąs baigti straipsnelį apie Butautą[65]. Daugiau iš tų laikų nieko nedirbau ir nesiruošiu, nes esu užsiėmęs kitais darbais. Labai gaila, bet Tamstos klausimo ar pageidaujamo straipsnio parūpinti greičiausia negalėsiu.

Tuo tarpu renku medžiagą Tamstos pasiūlytam[66] straipsneliui apie čekų istorišką literatūrą ir čekiškus raštus apie Lietuvą (istoriškus r.[aštus]). Tikiuosi, kad vėliausia per mėnesį jis bus paruoštas.

*Taip pat galvoju ir palengva renku medžiagą apie archyvus, bet tas užtruks gal žymiai ilgiau. Kiek bus galima, daugumą noriu aplankyti ir susipažinti nuodugniau.

**Tamstai berods minėjau, kad turiu surinkęs medžiagą straipsneliui apie čekų karaliaus Otokaro II Pšemyslo[67] du žygius į Prūsus ir jo planą užsikariauti sau Jotvingius ir Lietuvą. Tą straipsnelį tai galėčiau, rodos, baigti ir gana greit. Ir numatomų mano darbų programoj tas darbas stovi pirmose vietose. Norėčiau tą straipsnelį apdirbti taip, kad tiktų spausdinti. Ir manau pasiųsti Tamstai. Juk iš tikro Tamsta vienintelis tokių leidinių redaktorius ir Tamstai tenka perskaityti viską.

[64] Šone paraštėje mėlynu pieštuku pažymėta „1)".
[65] Pabraukta mėlynu pieštuku, iš rašto stiliaus atrodytų, kad A. Janulaičio. Straipsnis skelbtas: A. Šapoka, Butautas, *Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, t. 4, 1936, p. 1198–1200.
[66] Šone paraštėje mėlynu pieštuku pažymėta „2)". A. Šapoka, Istoriškoji čekų literatūra ryšy su mūsų krašto istorija, *Praeitis*, 1933, t. 2, p. 350–374.
* Mėlynu pieštuku pažymėta: „3".
** Mėlynu pieštuku pažymėta: „4)".
[67] Pabraukta mėlynu pieštuku. Straipsnis paskelbtas tik 1992 m.: A. Šapoka, Přemyslo (Ottakaro) II žygiai į Prūsus, *Praeitis*, t. 3, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 4–32.

Iš Tamstos pageidautų knygų gavau nupirkti „Časopis Musea kraju Českého“[68], kur yra J. Bidlo straipsnis apie Jeronimą Prahiškį, ir Macůrek'o[68], „Dozvuhy polského bezkráloví z roku 1587“ . Kitą Macůrek'o knygą esu užsakęs, o kitų dar nesuradau. Tuo tarpu nesiunčiu dar nei vienos, nes Tamstai, manau, tuo tarpu jos nereikalingos. Parsiųsiu visas kartu. Tamsta priminėt dar, kad primінčiau Tamstai, kas geresnio čekiškai apie Lietuvą yra parašyta, bet Tamsta visa rasit minėtam mano straipsnely ir, kas suįdomins, aš galėsiu suieškojęs nupirkti.

Tuo šį kartą ir baigsiu. Linkiu Tamstai visokių gerybių.

Tamstą nuoširdžiai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

P. S.

Beje, Tamsta klausėt, ar kartais nežinau, kurioje valstybėje dabar yra Gäfenberg'o kurortas, kur mirė I. Danilavičius. Pasiteiravęs dabar sužinojau, kad jis dabar yra Čekoslovakijos ribose.

[68] „Čekų krašto muziejaus metraštis“ (*ček.*). Pabraukta raudonu pieštuku.

[69] Josef Macůrek (1901–1992) – čekų istorikas, J. Bidlo mokinys, Masaryko universiteto Filosofijos fakulteto profesorius, tyrinėjo Lenkijos, Vengrijos ir Rumunijos XV–XVIII a. istoriją.

[70] „Lenkų bekaralmečio atgarsiai iš 1587 metų“ (*ček.*).

[71] Po raidės „G“ mėlynu ir viršuje raudonu pieštuku įterpta raidė „r“. Gräfenbergas dabar vadinamas Jesenyku. Tai kurortas Čekijoje (Šiaurės Moravijos sritis).

[72] Ignas Danilavičius (Danillowicz, 1787–1843) – teisininkas ir Lietuvos teisės istorikas, Vilniaus universiteto profesorius. Kai kur rašoma, kad jis miręs Frivaldove (Sudetuose).

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1931 m. lapkričio 14 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 4.

1931 metų lapkričio 14 d.
Praha.

Pone Profesoriau.

Tamsta man priminėt, kad apie naujas knygas galima referuoti „Praeity". Aš tada žadėjau parašyti apie dvi – Macůrek disertaciją ir jo paskelbtą J. Duckero reliaciją[73]. Prieš trejetą dienų jis man atnešė dar tik ką atspausdintą antrą savo knygą. (Jis pats yra prof. Bidlo mokinys ir asistentas, o be to, privatdocentas). Pats sugalvojau dar prie to pridėti man patikusią Lepszy[74] knygą ir štai parašiau apie visas kartu, nes artimai rišasi. Tiesa apie pirmąsias dvi Macůrek knygas aš referavau jau „Židiny" Nr. 10[75]. Kai su Tamsta kalbėjausi, rankraštis jau buvo redakcijoj ir atsiimti nenorėjau. (Ten pat dar atspaus mano pastabas dėl Paszkiewicz'iaus[76] „Regesta Lithuaniae"). Kaip specialiam istorijos žurnalui čia rašiau kitoniškai ir manau, kad anas ref.[eratas] spausdinti nekliudys. Bent man taip rodos. Juk kur yra daug žurnalų tas pačias knygas pamini visi.

Jau rašiau Tamstai, kad imuosi parašyti apie čekų istoriografiją. Ilgai sukau galvą, kaip būtų geriausia suplanuoti, kaip kuo trumpiau pasakyti kuo daugiau. Noriu Tamstą supažindinti su darbu iš kalno. Rašau šitaip: be ilgo įvado darau apžvalgą svarbiausių šaltinių leidinių pažymėdamas, kurie įdomiausi mūsų krašto istorijai. Toliau apžvelgiu ištisus istor. veikalus – kursus. Trečiam skyriui apžvelgiu jų istorijos bėgį periodais, bet dalinimo pagrindan imu ne tiek priimtą jų periodizaciją kiek savo interesą – kokiais periodais buvo daugiau santykių su mūsų kraštu. Čia paminėsiu dar bent kiek šaltinių leidinių, kurie tam periodui

[73] Johann Ducker – slaptas Vokiečių ordino didžiojo magistro Maksimilijono Austro (1558-1618) pasiuntinys, 1591 m. siųstas į Abiejų Tautų Respubliką išsiaiškinti, kokią paramą Habsburgams galėtų suteikti lenkų ir lietuvių senatoriai.

[74] Kazimierz Lepszy (1904–1964) – lenkų istorikas, Krokuvos Jogailaičių universiteto profesorius, XVI a. Lenkijos politinės istorijos tyrinėtojas, Lenkijos biografinio žodyno („Polski slownik biograficzny") redaktorius.

[75] A. Šapoka, rec. kn. J. Macůrek, *Dozvuky polskeho bezkralovi z roku 1587; Diplomaticke poslani Jana Duckera v Polsku roku 1591*, Praha, 1929, *Židinys*, 1931, t. 14, nr. 10, p. 307–310.

[76] Henryk Paszkiewicz (1897–1979) – lenkų istorikas, medievistas, senųjų rusų metraščių žinovas, darbų apie Lietuvos ir Maskvos kunigaikštysčių santykius XIII–XV a. autorius, iš kurių išsiskiria 1932 m. išleistas dvitomis „Jagiełłonowie a Moskwa". A. Šapoka mini jo sudarytą šaltinių leidinį „Regesta Lithuaniae ab origine usque ad Magni Ducatus cum Regno Poloniae unionem" (1930 m.) A. Šapokos rec. *Židinys*, 1932, t. 15, nr. 3, p. 294–298.

skirti, ir monografijas bei svarbesnius straipsnius. Kiek galima viską trumpiau. Ir čia vis stengiuosi pastebėti, kur kas mūsų istorijai įdomu. Galiausia pridedu visų studijų bei lengvų straipsnelių, liečiančių mūsų kraštą, sąrašą. Tai bus ne tie veikalai, kuriuose apie Lietuvą ar lietuvius užsimenama, bet kuriuose tik apie ją kalbama. Bet drauge dedu ir tuos, kur Lietuva liečiama kalbant pav. apie Lenkiją ar Rusiją, nes tokių raštus negalima prikergti prie ankstyvesnių grupių.

Darbą galėčiau baigti ir greit. Norėčiau, kad Tamsta jį pamatytum dar prieš baigiant spausdinti II „Praeities" tomą. Gal jis ten dar galėtų pritilpti. Bet man būtų gera laiko turėti kuo daugiau. Dabar turiu viską jau beveik parašęs, bet kai ką turiu patikrinti, papildyti. Ypač sunku paduoti literatūrą periodams, kurie mažai apdirbti. Tarp daugybės straipsnių sunku atrinkti vertingiausius. Tenka teirautis pas žinančius, o tai vis gaišina. Todėl gal Tamsta galėtumėt pranešti, iki kada galėčiau darbą tęsti. O gal pridėtumėt pastabų dėl jo plano, kaip nusakiau.

Beje, pamiršau, kad pačiam gale pridedu nurodymus bibliografinių apžvalgų.

Tamstai knygas, kurias suradau, nupirkau. Negalėjau gauti Gallo straipsnelio apie Karolio IV ir Algirdo derybas dėl krikšto 1358 metais, nes žurnalas išparduotas, o šiaip užtikti antikvare nepasisekė. Gal vėliau. Kad apie Liet.[uvos] statutą rašęs Яковлівъ[77], nesužinojau nieko. Ukrainietiškai mažą brošiūrą yra parašęs Leščiuka, bet ir jos nemačiau dar, nes keletoj knygynų jo negavau. Nežinau, ar Tamsta jo neturit? Be to, ar Tamsta norėtum tas knygas gauti tuojau, ar gal aš paprašysiu, kad kas nors iš liet. studentų nuvežtų Kaunan važiuodami Kalėdų atostogų. Tokių, tur būt, bus.

Pas prof.[esorių] Lappo lankausi[78], bet apie seminarą neužsimenam nei vienas. Man rodos, kad jis numano, dėl ko aš nieko nesakau. Ir jis pats tyli. Dabar jis man pažadėjo parinkti temą iš 17–18 amžiaus ir pagalvoti apie prieinamus šaltinius. Aš pasistengsiu jį trukdyti kuo mažiau ir kreiptis, tik kai reikės patarimo.

Kažin ar Tamstai jau teko matyti mano darbelį apie Jeronimą Prahiškį?[79]

Girdėjau, kad kažkoks profesorius iš Kijevo prisiuntęs kam tai studiją apie Kęstutį ir būsią spausdinama „Praeity"[80]. Įdomu.

[77] Aleksej Jakovlev (1878–1952) – rusų istorikas, Vasilijaus Kliučevskio mokinys.

[78] Ivano Lappo adresą A. Šapokai 1931 m. balandžio 8 d. laiške nurodė Ignas Jonynas.

[79] Jeronim Jan Silvanus Pražský (apie 1369–1440) – vienuolis, studijavęs teologiją Prahos ir Krokuvos universitetuose, nuo 1394 m. Lenkijos karaliaus Jogailos kunigas. Jo pasakojimais paremtos Enėjaus Silvijaus Pikolominio (XV a.) žinios apie Lietuvą ir senovės lietuvių tikėjimą. A. Šapoka apie jį parengė straipsnį „Jeronimas Pragiškis ir jo kelionė Lietuvon" (*Praeitis, t. 2, Kaunas*, 1933, p. 252–290.)

[80] Ilko (Iljos) Borščiako straipsnis yra ne apie Kęstutį, o apie diplomatiją žr. : Ukrainos, Lietuvos ir prancūzų diplomatija 1648–1657 metais, *Praeitis*, 1992, nr. 3, p. 126–154.

Linkiu Tamstai visokių gerybių.
Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1931 m. gruodžio 7 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 6.

Praha, 1931, XII. 7 d.

Pone Profesoriau,

Pagaliau baigiau tą savo darbelį – istoriškos čekų literatūros apžvalgą. Siunčiu jį Tamstai. Visą laiką bijojau, kad neišeitų perdaug ilgas ir kiek įmanydamas trumpinau, bet vis dėlto nenorėjau nepaminėti esminių dalykų ir išėjo rašinys ne trumpas. Sutrumpinti nepakeičiant plano, rodos, nėra kaip.

Kadangi platų literatūros sąrašą pridėjau prie pirmo savo straipsnio apie Jeronimą Prahiškį, tai vis dėlto vildamasis, kad jis bus kur nors spausdinamas, nenorėjau pasikartoti ir nurodydamas literatūrą Huso[81] laikams paminėjau tik porą svarbiausių – tuos, kurių aną kartą nepaminėjau. Tariu, kad taip bus tiksliau.

Toliau noriu baigti straipsnelį apie Otokarą II, bet negaliu Prahoje gauti svarbiausių veikalų apie to laiko Lietuvą. Nėra nei Latkowskio[82], nei Totoraičio[83], nei Antonovičiaus[84] darbų. Bent lig šiol man rasti nepasisekė.

Beje, prof.[esorius] Lappo sužinojęs, kad Tamstai tuojaus rašysiu, prašė priminti, kad pasiųstumėt jam jo prašytą knygą, bene Bonieckį[85], nes be jos jis negalįs toliau tęsti darbą.

Linkiu Tamstai visokių gerybių. Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka.

[81] Jan Hus (1371–1415) – čekų kultūros, visuomenės ir Bažnyčios veikėjas, reformacijos ideologas.

[82] Juliusz Latkowski (1860–1892) – lenkų istorikas, veikalo „Mendog król litewski" (1892) autorius.

[83] Jonas Totoraitis (1872–1941) – žymus istorikas, pedagogas, kunigas marijonas, tyrinėjęs XIII a. Lietuvos politinę istoriją, 1905 m. Fribūre vokiečių kalba paskelbė savo disertaciją apie Mindaugą Lietuvos karalių.

[84] Vladimir Antonovič (1834–1908) – ukrainiečių istorikas, archeologas, etnografas. Vienas ukrainiečių mokslinės istoriografijos pradininkų. Už veikalą „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos apybraiža iki XV amžiaus vidurio" 1878 m. gavo daktaro laipsnį. Jo knyga „Vytenis ir Gediminas. 1293–1341" 1921 m. išversta į lietuvių kalbą.

[85] Adam Boniecki (1842–1909) – lenkų istorikas, heraldikas, teisininkas. 1899 m. pradėjo publikuoti daugiatomį leidinį „Herbarz polski".

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1931 m. gruodžio 15 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 7.

1931 metų gruodžio 15 d.
Praha.

Pone Profesoriau,

Dabar draugui kauniečiui p. Kopylovui važiuojant atostogų įprašiau, kad nuvežtų Tamstai nupirktas knygas. Tamsta, tiesa, pageidavot dar keleto kitų, bet tuo tarpu gauti negalėjau. Prof.[esoriaus] Novotnij, „Česke dejiny", kur I t. 4 knygoje kalbama gan plačiai apie Otokaro II planus dėl Lietuvos, sąsiuviniais neparduodama, o visas tomas dar neišėjo. Be to, jis bus brangus. Kaip jau vieną kartą rašiau, kad apie L.[ietuvos] Statutą būtų rašęs Jakovlev, sužinoti nepasisekė. Ukrainietiškai rašė Laščenka (L.[ietuvos] Statutas kaip ukrainiečių teisės paminklas), bet knygutė jau išparduota ir Prahos knygynuose gauti nebegalima. O be to, gal Tamsta ją jau turit.

Bene prieš savaitę pasiunčiau Tamstai straipsnelį – ist.[orinės] čekų literatūros apžvalgą. Tikiuosi, kad Tamsta jį jau gavot. Tenai III sk.[yriuje] yra sąrašas visos čekų literatūros, liečiančios mūsų praeitį. Jei Tamstą kas sudomintų, aš pasistengčiau paieškoti. Bet daugelis senų leidinių (ir žurnalų) jau išparduota ir gauti labai sunku.

Prašau dovanoti, kad taip netvarkingai siunčiu. Man kiek nesmagu ypač dėl to, kad pražudžiau vieną sąskaitą. J. Gall'o knygai neturėjau jokios, nes tokiam antikvariate pirkau, kur nesinorėjo ne prašyti, kad parašytų. Tikiuosi, kad Tamsta man dovanosit, kad knygų kainas pasižymėjau antroje pusėje pas mane užsilikusios vienos sąskaitos. Ją čia pridedu.

Linkiu Tamstai visokių gėrybių.
Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. sausio 24 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 10.

1932 metų sausio 24 d.,
Praha.

Pone Profesoriau,

Visai nelauktai teko užtikti mums lietuviams įdomų leidinį, kurio rašydamas aną čekų istoriografijos apžvalgėlę nežinojau. Aš visai neįtariau, kad verta jį pavartyti. Tai H. Jireček'o[86], „Svod zakonův slovanskijch". Dabar čia pridedu lapelį, kurį prašyčiau, jei nevėlu dar, prisegti prie to mano straipsnelio įterpiant tuojau gale I skyrelio, kur kalbu apie publikacijas iš teisės istorijos.

Nežinau, ar Tamsta tą leidinį turit, bet čia jį gauti nesunku ir kainuoja vos 20 kč[87]., t. y. apie 6 litus. Be pridedamam lapelį paminėtų tekstų ten dar yra po keletą paminklų iš senųjų rusų, lenkų, serbo-chorvatų ir čekų teisių. Žinodamas, kad Tamsta pageidautum, galėčiau nupirkti.

А. Яковлів, „Виливі старочекского права на право українско литовской года XV–XVI в."[88], teko užtikti. Tai ne aukštos vertės brošiūrėlė, kur nurodinėja, kad esą Lietuvos Statuto kalba esanti labai čekiška, o be to čekiška esanti terminologija ir net teisinių normų esą daug paimta iš čekų teisės.

Knygynuos gauti jos jau nebegalima. Prašiau vieną ukrainietį, kad parūpintų iš pačių leidėjų – jų čionykščio universiteto. Kai gausiu, pasiųsiu.

Kitas to pat universiteto leidinėlis yra Laščenko, kuris nagrinėja klausimus, ar Liet.[uvos] statutą galima laikyti ukrainiečių teisės paminklu, ar ne ir, rodos, linkęs atsakyti neigiamai (knygutę mačiau, bet peržiūrėti neteko). Šią knygutę, Tamsta, tur būt, turit, nes dėl jos nieko nerašėt, nors vienam laiške ją minėjau anksčiau.

Kad mano straipsnelius žadat atspausdinti, aš labai džiaugiuosi. Ir dirbti drąsiau. Tik aš nesupratau gerai, ar abu straipsneliai tilps dar II t. „Praeities" ar vienas liks sekančiam tomui.

Man būtų gera čia čekams parodyti, kad jų pinigus naudojau ne visiškai veltui, ir patiekti ministerijai, vienam kitam profesoriui ir šiaip pažįstamiems parodyti gatavą darbelį. Tuo labiau, kad abu straipsneliai liečia ir juos. Dėl to jei tas ne-

[86] Hermenegild Jireček (1827–1909) – čekų teisės istorikas, be kitų darbų, išleidęs 11 tomą „Codex juris Bohemici" (1867–1892).

[87] Kronos.

[88] A. Jakovlevo veikalas „Senosios Čekijos teisės įtaka Ukrainos–Lietuvos teisei XV–XVI a."

sudarytų Tamstai didelių nepatogumų, prašyčiau pranešti spaustuvei, kad mano straipsnelių padarytų atspaudų. To apie č.[ekų] istoriografiją daug nereikėtų. Pakaktų ir kokio 15 ar 20. Gal spaustuvės turi nusistatę kokią minimalią normą? Apie Jeronimą Prahiškį galėčiau sunaudoti ir didesnį skaičių. Tvarkos aš nežinau, bet, manau, kad išlaidas galima padengti iš honoraro.

Tuo tarpu baigiau straipsnelį apie Otokaro žygius prieš Prūsus bei planus dėl Lietuvos, bet dėl vieno menkniekio Tamstai pasiųsti dar negaliu. Dar rašau vienam draugui (Ivinskiui) į Berlyną, kad parūpintų porą knygų – Karaliaučiaus istorijų – kurių čia gauti negaliu. Pasiųsiu vėliau.

Jau neatsimenu, ar rašiau Tamstai, kad dabar dirbu, renku medžiagą apie Lietuvą ketveremečio seimo metu[89]. Dirbu nuo pat pradžios, o kitkuo užsiimu tik atliekamu laiku. Dažnai užeinu pasitarti pas prof.[esorių] Lappo, kuris tą temą karštai remia ir nepataria jokiu būdu užmesti. Nenorėčiau užmesti ir aš jau vien dėl to, kad daug laiko tam pašvenčiau. Bet kada ją baigsiu, nežinau. Šįmet tai tikrai nespėsiu. O kas bus toliau, nežinau...

Toliau atliekamu laiku, tur būt, baigsiu rinkti ir tvarkyti medžiagą apie Butautą.

Tuo tarpu esu nesveikas (rodos, influenza)[90], net rašau Tamstai patale, bet tikiuosi, kad netrukus pradėsiu vėl dirbti.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

[89] A. Šapokai nepavyko apginti disertacijos šia tema ir paskelbti jos atskira knyga. Šis darbas išspausdintas tik 2008 m. kaip antrasis jo „Raštų" tomas: Adolfas Šapoka, *Raštai, t. 2: Lietuva reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.

[90] Gripas.

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. vasario 5 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 12–13.

Praha, 1932. II. 5 d.

Pone Profesoriau,

Gavęs korektūros pirmą lanką nežinau, ką daryti. Nežinau, ar korektūrą taisyti turi autorius, ar spaustuvės arba žurnalo korektorius. Padaryčiau tą ir aš, bet neturiu čia nei rankraščio, nei jo juodraščio. Taisyti atmintinai neįmanoma, ypač literatūros sąrašo, kur rinkėjo klaidų pridaryta labai daug. Taigi, jei mano pareiga tą atlikti, tai prašyčiau prisiųsti rankraštį. Tekste klaidų ne tiek daug. Nežinau, ar tai pirmoji korektūra.

Manau, kad spausdinama „Spindulio" spaustuvėje. Tenai čekų rašmenis, rodos, turi, bet surinkta literatūros sąrašas be jų. Gal dar ne tiek svarbu, kad išmesta ý, á ir pan., bet labai negerai, kad nėra ě, ř, (ů). Taip visai pasikeičia garsai. Pav.[yzdžiui], Pekař[91] virsta Pekar ir tt. Manyčiau, kad blogiausiam atvejy ě galima pakeisti francūzų vartojama ȇ, kurią vienoje vietoje rinkėjas ir įdėjo, arba rašyti mūsų transkripcijoj ie. Garsą ř reikėtų gal pakeisti lenkišku rz arba mūsų ž, kas jau būtų netikslu.

Čekiškam tekstui ten Kaune korektorių gerą gauti, tur būt, nelengva. Gal būtų geriau, kad aš taisyčiau, jei ir nėra tokios taisyklės? Tik, žinoma, susidaro nepatogumų su siuntinėjimu, nes vienos korektūros, tur būt, nepakanka.

Tamstos prašomas Jireček'o ir Jakovliv'o knygas nupirkau. Pasiųsiu, kaip Tamsta nurodėt.

Kai Tamsta man primenat saugotis per daug,[92] į populiarizaciją, tai spėju, kad matėt straipsnelį „Židiny" apie vokiečių ordiną, o gal dar „Sicinskis" „Šviesos keliu" Nr. 9 ir keletą straipsnelių „N.[aujojoj] Romuvoj". Kai rašau, galvoju, kad nepastebės niekas, o pastebėję pamirš. O parašyti dažniausiai tenka dėl honoraro ir kad gautum neprenumeruojamą žurnalą. Ir aš jaučiu, kad būtų gera užsirekomenduoti rimčiau.

Savo temai – Lietuva per 4 metų seimą – literatūros čia pakanka, sunkiau su šaltiniais. Ilgai medžiojęs „Volumen legum" IX t.[93] suradau. Dabar negaliu rasti seimo dienynų. Tur būt, teks užsisakyti iš Krokuvos. Prašysiu universiteto biblioteką tarpi-

[91] Josef Pekař (1870–1937) – žymus čekų istorikas, medievistas, Prahos Karolio IV universiteto profesorius.

[92] Neįskaitomas žodis.

[93] Volumina legum – lot. „įstatymų knyga", 1347–1793 m. Lenkijos, po 1569 m. Liublino unijos ir Lietuvos įstatymų rinkinys, apimantis seimų konstitucijas, valdovų privilegijas, mokesčių universalus, muitų instrukcijas, tarptautines sutartis ir kitus teisės aktus. Rinkinio IX tomas išleistas 1889 m. Krokuvoje, jį sudarė 1782–1792 m. konstitucijos.

ninkauti. Tas pats su ano laiko „Gazeta narodowa..." ir „Gazeta Warszawska"[94] Be to, čia nėra Mogilevo-Vitebsko komisijos aktų ir Vilniškės keleto tomų nėra visai. Šiaip žymesnių leidinių netrūksta. Čia yra puiki vad. „Slavų instituto biblioteka". Bendrai, kol būsiu Prahoje, darbo užteks, kad tik sveikčiau. Aš norėčiau rašyti kitaip negu lenkai to laikotarpio istorikai. Nesigilinti tiek į tarptautinę ir Rzp.[95] užsienių politiką, o koncentruotis Lietuvoje. Bet čia man daug ko trūksta. Žinių apie seimelius maža, archyvai neprieinami (berods, tektų dirbti Vilniuje), bendradarbių atsiminimai daugiausia lenkus liečia. Kad nors vieni būtų panašūs į St.[anislovo] Albr.[echto] Radvilos[96] ar Matuševičiaus[97].

Tamstos minėtą Danilavičiaus straipsnį radau ir apie jį pastabas sužymiu kitam lape.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka.

[94] „Gazeta Warszawska" – 1774 m. jėzuitų įkurtas seniausias Lenkijos dienraštis.

[95] Abiejų Tautų Respublikos (lenk. *Rzeczpospolita oboyga narodów*).

[96] K. Avižonis, Stanislovo Albrechto Radvilo „Memoriale", *Lietuvos praeitis*, t. 1, sąs. 1, Kaunas, 1940, p. 211–292. Stanislovas Albrechtas Radvila (1592–1655) – LDK kancleris.

[97] Matuševičius (Marcin Matuszewicz, 1714–1773) – pasiuntinys, Brastos kaštelionas, poetas. Gyvenimo pabaigoje parašė vertingų atsiminimų, apimančių 1714–1764 metus.

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. vasario 27 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 14.

1932 metų vasario 27 d.,
Praha.

Pone Profesoriau.

Šiandieną gavau Tamstos atvirutę, raginančią išsiųsti korektūrą. Man nesmagu, kad tenka Tamstai gaišti laiką dar rūpinantis ir dėl to. Bet ar nebus čia mažas nesusipratimas.

Jau senai buvau gavęs 16 pirmųjų puslapių korektūros, bet kadangi ypač literatūros sąraše buvo labai daug klaidų, tai ištaisyti prašiau prisiųsti rankraštį. Po to gavau paketelį, kur buvo rankraštis nuo 8 psl., t. y. be pradžios, ir apie 20 psl. naujos korektūros. Ant korektūros puslapių ne Tamstos ranka radau užrašyta, kad netrukus išsiųsią korektūros daugiau. Aš tuojau ištaisiau tuos antrą kartą gautus puslapius ir laukiau kokią savaitę prisiunčiant daugiau. Nesulaukęs, tuos ištaisytus, rodos, 19–40 psl., prieš keletą dienų pasiunčiau Tamstai. Su Tamstos laišku, tur būt, apsilenkiau. Manau, kad dabar jau tą gavot. Pirmųjų 18 puslapių pasiųsti negalėjau, nes be rankraščio (kurio pradžios negavau) ištaisyti negalėjau. Spėju, kad Tamstos korektorius dar norėjo pats ištaisyti tą lanką ir dėl to rankraštį pasiliko. Dėl to dabar laukiu naujo korektūros atspaudo ir rankraščio. Taip pat straipsnio pabaigos turiu tik rankraštį, o neturiu korektūros atspaudų. Gavęs ištaisyti galėčiau labai greit.

Kaip jau rašiau aną kartą, Tamstos prašytas knygas nupirkau. Šiandien jas nunešiau atstovybėn ir pasitaikė taip, kad dar šį vakarą jos bus išsiųstos. Paketą veža čia atsilankęs susisiekimo ministerijos valdininkas p. Galaunė. Kartu siunčiama ir Bonieckio veikalas.

Tiesa, užvakar buvau pas prof[esorių] Lappo ir jis prašė paminėti, kad negalįs sulaukti pinigų. Jam, tur būt, labai reikalingi, kad primena. Knygas gavęs. Vieną dovanojo ir man, bet lig šiol perskaityti dar nespėjau.

Už Tamstai pasiųstas knygas iš viso teko sumokėti 60 kč.:

H. Jireček, Svod z. sl. – 20 kč.

Jakovlev, apie čekų teisės įtaką į ukrainiečių t. 33 kč.

„ – „ – , kapų teismas Ukrainoj 7 kč.Jau senai turiu baigęs straipsnelį apie čekų Otakaro žygius į Prūsus, bet vis medžiojau dar šiokių tokių žinučių. Už keleto dienų bus visiškai baigta ir noriu jį pasiųsti Tamstai.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys
A. Šapoka

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. kovo 4 d., Praha–Kaunas. Rankraštis. Originalas. LMAVB RS, f. 267–879, l. 15.

1932 metų kovo 4 d.
Praha

Pone Profesoriau,

Siunčiu straipsnelį, apie kurį jau buvau rašęs Tamstai ne kartą anksčiau. Prašau paskaityti ir gal tiks kur atspausti. Mūsų literatūroj klausimas dar neliestas. Palyginus su svetimais autoriais, tai be grupavimo nauja ten bus, rodos, bene tik tiek, kad laikausi visai naujos nuomonės dėl priežasčių, privertusių Otokarą grįžti iš Prūsijos 1268 metais tuščiomis, kai buvo užsimojęs nukariauti net Lietuvą. (Apie tą pačiam straipsnio gale).

Korektūros pirmuosius puslapius pasiunčiau užvakar. Manau, kad gavot. Kai kuriose vietose, ypač čekiškų knygų varduos, klaidų daug. Kai kur primarginti teko labai tirštai. Bijau, kad rinkikai gali nesusigaudyti ir klaidų vėl padaryti, tuo labiau kad nesu tikras dėl savo sugebėjimų korektūrą taisyti. Taisyti man teko iš viso pirmą kartą. Straipsnio pabaigos dar negavau.

Knygas pasiunčiau, kaip Tamsta nurodėt, ir apie tą, rodos, jau rašiau. Tur būt, jau gavot.

Šiaip mano reikaluos nauja nieko neatsiranda. Vis renku medžiagą apie tą ketvermetį seimą. Esamus atsiminimus jau baigiu peržiūrėti bet, deja, naudos ne per daugiausia. Visi autoriai gudragalviauja dėl tarptautinės politikos, dėl visuomenėj kerojančių ydų, moralizuoja, o tų man rūpimų gyvenimo smulkmenų, iš kurių galima susidaryti teisingą tuolaikinę būklę, pas kiekvieną randu labai maža. Matyt, to laiko įvykiai tiek prislėgė žmones, kad į kasdienį gyvenimą gilintis nepajėgė niekas. Visi lyg užhipnotizuoti kalba apie tą patį – padalinimas, Rusų–Prūsų–Austrų politika, seimo patriotų pastangos reformuoti gyvenimą naujais principais ir pan. Visur tik apie tą. Daugiausia tikiuosi rasti medžiagos seimo dienynuose ir periodinėj to laiko Varšuvos, Vienos, Berlyno (nežinau dar, ar tuo laiku ten jau ėjo koks laikraštis) spaudoj bei atstovų kalbose. Bet tuo tarpu ta medžiaga man neprieinama. Dienynų dalį per čionykščią universiteto biblioteką užsakiau iš Varšuvos. Už keleto dienų turėčiau gauti. Bet ar prisiųs, nežinau. Gaila, kad labai daug teks taip paštu skolintis. Bet dabar noriu padaryti kuo daugiau, peržvelgti visą medžiagą, kurios sunku tikėtis gauti Lietuvoje. Tuo labiau, kad dar nieko nežinau, kur teks gyventi ir ką veikti sekančiais metais. Jei kur kokio užkampio mokykloj, tai ne tik šaltiniai, bet ir svarbiausios studijos gali

būti neprieinamos. O rašyta tiek daug, kad viską pačiam supirkti sunku. Dabar man dar labai rūpi rasti nors kai kurių to laiko seimelių „laudum"[98] bei instrukcijas atstovam, bet, deja, lig tol vis rasti neteko ir neišmanau, kur galėčiau rasti. Kažin ar nėra kai ko Kauno centraliniam archyve[99]? Ten, rodos, kai ką iš teismų knygų bolševikai grąžino.

Linkiu Tamstai visokių gėrybių.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

[98] „laudum" – „lauda" – XVI–XVIII a. Lietuvos ir Lenkijos seimelių nutarimai, priimti pavieto bajorų įvairių rūšių seimeliuose. XVIII a. jie turėjo įstatymo galią ir buvo privalomi visiems to pavieto, kur buvo priimti, gyventojams. Plačiau žr. K. Avižonis, *Rinktiniai raštai*, t. IV, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 284–285.

[99] Centriniam (Centraliniam) valstybės archyve.

A. Šapokos atvirlaiškis A. Janulaičiui 1932 m. balandžio 9 d., Praha–Kaunas. Originalas. LMAVB RS, f. 267–879, l. 16. Pirmoje atviruko pusėje apvalus antspaudas „Praha 14", centre įrašas 9. IV. 32 22". Dešiniame šone pašto ženklas su Čekoslovakijos herbu „Československo 50 HALERO 50". Kairėje pusėje užrašas: „A. Šapoka, Praha, Bubeneč Dostálova 5/III-20. Dešinėje pusėje: M-eur Prof. A. Janulaitis, Kaunas, Poškos g-vė 14, Lithuanie."

1932 metų balandžio 9 d.
Praha.

Pone Profesoriau,

Tamstai suprantama, kad paskutinis Tamstos laiškutis mane labai sudomino. Rūpi pamatyti, kaip tas pirmasis darbelis atrodo.

Jei Tamstoms vistiek, prašyčiau man dabar pasiųsti 20 egz.[100], o kitus, kaip Tamsta rašot, galėsiu atsiimti vasarą[101]. Nors kai liepos mėnesį parvažiuosiu Tamstos Kaune, tur būt, nebus, bet jei negalėsiu jų rasti pas ką kitą, tai galėsiu ir palaukti rudens.

Pinigai man bus labiausia reikalingi vasarą. Tai jei Tamstai nesudarytų nepatogumų, prašyčiau pasiųsti litais pakete. Siunčiant paprastai – perlaida – man tektų, viena, du kaštu nustoti keičiant, o antra, gal būtų nemalonumų ar bent rūpesčių išvažiuojant, mat ir čia įvesta devizų[102] kontrolė. Bet jei Tamstai perlaida siųsti daug patogiau, tai Tamstos varginti nenorėčiau ir prašau siųsti taip.

Tamstą nuoširdžiai gerbiąs A. Šapoka

[100] Pabraukta mėlynu pieštuku.
[101] Pabraukta mėlynu pieštuku.
[102] devizų – (lot. *devisere*), forma, planas; šiuo atveju – vizos.

A. Šapokos atvirlaiškis A. Janulaičiui, 1932 m. balandžio 16 d., Praha–Kaunas. Originalas. LMAVB RS, f. 267–879, l. 17. Pirmoje atviruko pusėje dešiniame šone pašto ženklas su Čekoslovakijos herbu „Československo 50 HALERO 50" (pusiau nuplėštas). Kairėje pusėje – laiško pabaiga. Dešinėje pusėje užrašas: Ponui Prof. A. Janulaičiui, Poškos g-vė 14, Kaunas, Lithuanie.

1932. IV. 16 d., Praha.

Pone Profesoriau,

Malonu man buvo gauti Tamstos laišką, pranešantį, kad mano straipsnelis jau atspausdintas. Šiandien gavau ir mano prašytus 30 egz. atspaudų. Ir pavartęs skubu pranešti ir Tamstai nemalonų dalyką. Straipsnis atspausdintas ne visas. Trūksta bene didesnės dalies III skyriaus, kur kalbama apie Jeronimo kelionę Lietuvon, ir viso IV skyriaus, kur pasakojama Jeronimo gyvenimo galas. Pagal mano rankraštį, kurį esu gavęs, neatspausta dar vis, kas jame yra 31–45 psl., kurių 42–5 p. yra priedai. Kaip tas atsitiko, aš nesuprantu. Aš spėju, kad visas „Praeities" tomas dar neatspausdintas ir dar klaidą galima atitaisyti. Aš spėju, kad straipsnis buvo surinktas visas, ir skubu pranešti klaidą Tamstai, kad kartais nepastebėjus klaidos spaustuvė gali išbarstyti viską, kas buvo surinkta.

Atspaudinta, rodos, lygiai tiek, kiek man teko matyti korektūros. Pabaigos straipsnio korektūros aš nemačiau, ir kai man Tamsta pranešėt, kad straipsnis jau atspausdintas, tai nors stebėjaus, bet to net neminėjau manydamas, kad dėl to man nebuvo prisiųsta, kad tas sudaro nepatogumų ir kad korektavimo darbą atliks kas ten vietoje, nors rankraštis pas mane. Rankraštį gavau su pirmu korektūros lanku visą be pradžios tik, o su antru lanku gavau ir pradžią. Tik dabar aš suprantu, kad korektūros negavau tik per klaidą. Spėju, kad lankas trečias (o gal dar keli puslapiai) kur nors užsimetė ir ten spaustuvėje neturėdami nė rankraščio, pamanė, kad tie turimi du lankai yra viskas.

Pranešdamas Tamstai klaidą ir prašydamas perspėti spaustuvę, kad neišbarstytų užsimetusių lankų, skaitysiu dabar tą, ką gavau, ir gal malonėtumėt man pranešti, ką turiu daryti su rankraščiu (gal nėra nė surinkta?) ir su prisiųstom knygutėm. Jei bus galima viską pataisyti, tai gal jas teks pasiųsti spaustuvėn, kad prisiųstų vėliau dabar praleistus puslapius.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys A. Šapoka

P. S.

Ar korektūrą papildyt, to kas atspausta, negalima?

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. balandžio 22 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 18.

1932 metų balandžio 22 d.
Praha.

Pone Profesoriau,

Straipsnelio rankraštį siunčiu ne visą, o tik tiek, kiek dar nespausdinta, pridėdamas dėl visko vieną puslapį jau spausdintą.

Nesiryžau taisyti, bet išnašų numeracijoj pastebėjau vieną klaidą. Iš to, kas atspausta, išnašų yra 173, o nespausdinta dalis (rankraščio 31 psl.) prasideda vėl tuo pačiu 173 nr. Taigi taisant tektų visas išnašas vienu numeriu pakelti. Manau, gal tą galėtų padaryti ir rinkėjas.

Jei dėl to nesusipratimo buvo mano kaltės, prašau dovanoti. Kuo būtent aš privalau rūpintis, man sunku žinoti, nes spausdinti savo darbelį tenka iš viso pirmą (kiek buvau spausdinęs anksčiau, tai su spaustuve reikalų neteko turėti). Gal buvau apsileidęs, prašau dovanoti.

Jau spausdintam tekste, ypač literatūros sąraše čekiškam tekste yra klaidų. Tiesa, ne per didelių. Dažniausia trūksta ilgumą žyminčių „čarkų“, kaip sako čekai. Bet koreguoti jau tur būt, vėlu.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. gegužės 28 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 19.

1932 metų gegužės 28 d.,
Praha.

Pone Profesoriau,

Gavęs Tamstos laišką, siūlantį tokiomis puikiomis sąlygomis vykti į Stokholmą, aš galiu būti tik labai dėkingas. Ir atsisakyti nuo taip malonios misijos būtų, rodos, neišmintinga.

Bet čia pat aš negaliu nepareikšti savo abejonių, ar pajėgčiau tinkamai ten savo kraštą reprezentuoti. Daugelis ten statomų reikalavimų man atrodo labiau formališkais ir daug susigalvoti neverčia. Bet punktas 5, reikalaująs gerai mokėti vokiškai, man atrodo reikalingas apgalvoti. Aš labai gerai suprantu, kad gerai nemokant kalbos dirbti pav. seminaruose sunku arba neįmanoma visiškai. Aš gi pasigirti puikiai mokąs vokiškai negaliu. Skaityt skaitau, bet kalbėt man teko labai mažai kada. Dalyvauti diskusijose arba referuoti kokį klausimą man būtų gana sunku. Taigi turėdamas tokių skrupulų aš ryžčiausi ten važiuoti tik dar gerokai su vokiečių kalba padirbėjęs. Nenoriu būti neatviras ir gal kas nors tam reikalui tiktų už mane geriau, nors ką galėčiau tam pasiūlyti, tuo tarpu į galvą neateina. Per maža pas mus žmonių. Ir taip skaitydamas, kad dar blogiau būtų, jei iš Lietuvos nenuvažiuotų niekas (reikia pasinaudot duodamom lėšom), jei Tamsta laikot mane tai misijai tinkančiu, esu pasiruošęs ieškoti būdų kuo greičiau su vokiečių kalba žengti pirmyn. Žinodamas, kad važiuoti teks, norėčiau, kaip nors vasaros atostogas praleisti vokiečių tarpe. Jei negalima Vokietijoj, tai nors Klaipėdos krašte kur nors. Bet gaila, kad iš to švedų rašto neaišku, kada jau reikėtų būti ten. Bijau, kad anksti.

Važiuojant į Stokholmą, tiesa, pagrindinis mano varomas darbas apie ketveremetį seimą kiek nusitęstų. Kad būtų galima sėkmingai jį tęsti ten, abejoju. Medžiagos irgi vargu ar galima ką rasti ten. Nebent tuometinio atstovo Varšuvoj raportai. Tik kažin kokia kalba jie rašyti? Bet tuos laiko nuostolius gal galėčiau kompensuoti kitkuo. Tokia komandiruotė, žinoma, padėtų plėsti savo minties horizontus, o be to iš naujų mokslininkų pasimokyti darbo metodo ir tt. Taip pat gal galėčiau rasti ką nors naujo iš švedų karų laikų. Rašydamas savo diplominį darbą apie Sapiegų kovas su bajorais sustojau kaip tik ten, kur į ginčą įsikiša švedai[103]. Gal galėčiau rasti ką nauja dėl tolimesnių įvykių arba ką dar neminėta dėl ankstyvesnių. Archyvinis

[103] A. Šapoka, Naminės kovos Lietuvoje XVII a. gale ir XVIII a. pradžioje, 1929, LMAVB RS, f. 233, b. 109.

gi darbas programoj numatyta

Beje, dar vienas dalykas. Besirūpindamas, ką veiksiu kitais metais, kreipiausi pas prof. [esorių] Jonyną ir jam patarus parašiau prašymą, kad man leistų užimti asistento vietą prie Lietuvos istorijos katedros. Taip pat užsiminiau, ar negalėčiau pasinaudot p. Jakšto turėta stipendija. Dabar, jei kas nors iš to išeitų, būčiau surištas. Dėl to prašyčiau Tamstą dėl to nors telefonu pakalbėti su prof. [esoriumi] Jonynu, nes Tamsta į Humanit.[arinio] fakulteto Tarybos posėdžius, rodos, nesilankot. Be to, aš pasistengsiu prof. [esoriui] Jonynui tuojaus parašyti.

Nors pinigų skiriama nemaža, bet Stokholme gyventi skiriama vos 4–5 mėn. Taip apie kovo mėn. tektų vykti ten, tai ar nebūtų galima jau skaitantis asistentu ir kaip į komandiruotę be algos. Man būtų daug smagiau jaustis, kad esu su kuo nors surištas. Lig šiol jokia įstaiga su manimi nesurišta ir nesirūpina, tik geri žmonės. Vėliau grįžęs jau galėčiau eiti pareigas. Šiaip gal nebūtų ką pradėti, o susitaupyti tiek, kad būtų galima sulaukti rudens be jokio pragyvenimo šaltinio, vargu ar būtų galima.

Greit sužinoti, ar teks ten važiuoti, man būtų svarbu ir dėl to, kad dar prieš tai norėtųsi gerokai paskaityti, pasiruošti ten numatomam seminaro darbui.

Iš viso to Tamstos pridėto rašto, man rodos, kad rašyti kokį oficialų prašymą man nereikės. Kai Tamstos rašysit, tai gal bus reikalingas amžius. Esu gimęs 1906. II. 13 d.

Tamstą nuoširdžiai gerbiąs mokinys A. Šapoka

A. Šapokos atvirlaiškis A. Janulaičiui, 1932 m. birželio 4 d., Praha–Kaunas. Originalas. LMAVB RS, f. 267–879, l. 20. Pirmoje atviruko pusėje dešiniame šone pašto ženklas su Čekoslovakijos herbu „Československo 50 HALERO 50" (pusiau nuplėštas). Kairėje pusėje – laiško pabaiga. Dešinėje pusėje užrašas: Ponui Prof. A. Janulaičiui, Poškos g-vė 14, Kaunas, Lithuanie.

1932. VI. 4. Praha.

Pone Profesoriau,

Dėkodamas Tamstai už pasiūlymą važiuoti Stockholman priminiau kliūtis, svarbiausia dėl vokiečių kalbos. Dėl to dabar nesu tikras, ar turėsiu ten važiuoti, ar parinksit kitą kandidatą. Tuo tarpu kiek gaudamas laiko stengiuosi rasti progų vokiškai mokytis. Vasarai atostogauti esu veik susikalbėjęs Doviluose[104] palei Klaipėdą, kur, sako, kompanija bus labai vokiška. Dėl to man labai rūpi galutinai sužinoti kuo greičiau, ar važiuosiu ir kada. Rūpėtų tokiam atvejy sutvarkyti reikalus taip, kad kuo ilgiau tektų pabūti tarp vokiečių, o be to, pasiruošti Stokholme numatomam seminarui.

Dėl to prašyčiau man pranešti, ar galutinai Tamsta ties mano kandidatūra sustojot nežiūrint mano abejonių ir, jei Tamstai žinoma jau, kada ten tektų vykti?

Prašiau Tamstą pasikalbėt su prof. [esoriumi] Jonynu, rašiau jam ir pats apie tą.

Tamstą nuoširdžiai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

•Neatspaustą likusią dalį „Jer. Prag..." gavau. Už tai labai dėkingas. Tikiuosi, kad vasarą galėsiu gauti ir honoraro. Man būtų labai reikalingas pragyvenimui.

Atostogauti iš čia išvažiuoju liepos pradžioje. Kada, tikrai nežinau. Dabar laukiu iš Varšuvos archyvinės medžiagos, o iš Krokuvos knygų. Kai gavęs visa peržiūrėsiu, važiuosiu tuojau.

Su pag [arba] A. Šapoka

[104] Dovilai – miestelis prie Klaipėdos (5 km nuo Gargždų).

• Tęsinys kitoje atviruko pusėje.

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. birželio 23 d., Praha–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 21.

1932 metų birželio 23 d., Praha.

Pone Profesoriau,

Prašau dovanoti, kad dar kartą trukdau savo reikalu.

Jau senokai rašiau Tamstai klausdamas, kas padaryta su mano kandidatūra važiuoti Stokholman, bet lig šiol nieko nesulaukiau. Iš to spėju, kad Tamsta arba jau pristatėt kitą kandidatą arba reikalas dar nepaaiškėjęs. Manydamas, kad parvažiavęs į Kauną Tamstos nerasiu, norėjau dar pranešti, kaip mano ryšiai su universitetu vystosi. Man p. prof. [esorius] Jonynas pranešė, kad esu išrinktas asistentu, ir siūlė net skaityti sekantį semestrą Latvių ir čekų istorijas ir vesti 2 val[andų] seminaro (gal proseminaro?). Skaityti paskaitas universitete man buvo labai netikėta žinia, bet jei jau kitoniško darbo fakultete gauti negalima, aš su viskuo sutikau, bet kartu parašiau, kad, jei Tamstos siūlyta stipendija dar neišnaudota, ja pasinaudočiau mielu noru ir labiausia dėl to, kad netektų taip greit imtis tokių atsakomingų pareigų. Bet, rašiau, pasinaudoti galėsiu tik tokiam atvejy, jei fakultetas duos atostogų, nes ko prašant gavus atsisakyti ir vėliau vėl prašyti būtų labai nepatogu. P. Prof[esorius] Jonynas vėliau man rašė, kad atostogų reikalą gali spręsti tik Fakulteto Taryba, o be rudens ji nesusirinks, tai taip klausimas ir lieka atviras. Aš manau, kad visa tai Tamstai yra žinoma, bet dėl visko nutariau parašyti.

Bendrai aš manau, kad nieko nepasiųsti į Švediją būtų bloga. Kodėl neduoti vienam savo tautiečiui pasinaudoti puikiomis sąlygomis, pažinti pasaulio, naujų mokslo žmonių, praplėsti horizontus ir tt. Jei nėra kandidatų, tai nors savęs visai tinkamu nelaikau (apie tą jau Tamstai esu rašęs), bet manau, galėčiau tuo pasinaudoti ir aš. Aš manau, fakultetui dar per anksti pasigesti mano jėgų, o aš būdamas dėkingas už žadamas duoti palankias darbui sąlygas manau, kad nieko nenustotų ir duodamas atostogų. Bet, kaip minėjau, šiuo laiku aš nieko nežinau.

Ta pačia proga dar norėčiau priminti, kad man būtų labai gera parvažiavus gauti bent kiek honoraro. Kur praleisti teks atostogas, dar tikrai nežinau, bet gyventi vis tiek teks iš pinigų. Greičiausia gyvensiu Klaipėdos krašte, nes jau esu veik susitaręs.

Lietuvon grįšiu, tur būt, liepos vidury. Dabar tik ką gavau iš Varšuvos archyvinės medžiagos (ketveremečio seimo dienyno) ir, kol jos neperžiūrėsiu, neva-

žiuosiu, nors reikėtų skubėti ir Lietuvon.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. rugsėjo 30 d., Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 22.

Stockholm, 1932. IX. 30 d.

Pone Profesoriau,

Dovanokit, kad taip vėlai, nes vis dar tebebuvau galutinai nesusitvarkęs, bet pirmiausia turiu Tamstai padėkoti už išrūpinimą man taip malonios ir tikiuosi naudingos misijos Stokholme, nors svetur, bet jaučiuosi labai puikiai. Dirbti sąlygos labai patogios. Švedai, rodos, tam ir gimę, kad padėti kitiems. Nežinau, ar daugiau ką nauja dar užtiksiu, bet tuo tarpu darbo numatau labai daug. Svarbiausia, tikiuosi, pasirinkti medžiagos. Tik labai gaila, kad tuo tarpu nepajėgiu naudotis jų literatūra. Ji, pasirodo, nemaža ir mums yra daug kas svarbu. Laiške viską trumpai paminėti sunku ir Tamstos ilgai netrukdydamas eisiu prie rūpimų man klausimų.

Institute[105] jau dirbame visos 2 savaitės. Tuo tarpu turim po 1–1.30 val.[andų] paskaitų iš 17 amž. švedų ūkio istorijos. Man dalykas visai svetimas ir mažai įdomus, bet lankausi kasdien ne vien iš mandagumo. Paskaitos yra pasikalbėjimų pobūdžio ir tikiuosi daug ką nauja gauti metodologiniu atžvilgiu. Profesorius Heckscher[106] iš karto man pasiūlė referato nerašyti visai, jei nenoriu, bet pasirodo nepatogu, nes visi rašo. Kiti ir gana rimtų studijų žada duoti. Ilgai galvojęs, ką čia galėčiau padaryti, sustojau ties Kuršo hercogo Jokūbo[107] ūkio politika ir dabar jau sutarta, kad skaityti teks kaip tik apie jį. Daug ką pasakyti, žinoma, negalėsiu, bet vis gal bus geriau kaip nieko. Tuo tarpu esu padirbęs dar maža, nes ir laiko nėra. Daugiausia rūpi dairytis po archyvinę medžiagą bei bibliotekoj, o su šia tema dirbu tik atliekamu laiku. Be to, tuo tarpu dar nespėjau nė surinkti visos literatūros. Šį tą vis dėlto tikiuosi padaryti. Žinoma, tai bus neaukštos vertės kompiliacija, bet kai auditorijai dalykas nelabai žinomas, tai galės atrodyti ir bent kiek mandriau. Reikės padirbėti.

Tuo tarpu daugiausia dirbu bibliotekoj stengdamasis susipažinti su svarbiausiais leidiniais. Ten pat stengiuosi peržiūrėti esamus rankraščius. Bet mums įdomiausi dalykai randasi valst. archyve, kur lig šiol veik nedirbau. Tik spėjau su-

[105] Baltijos institute (Baltiske Institut) Stokholme.
[106] Eli Heckscher (1879-1958) – žymus žydų kilmės švedų ekonomistas ir ekonomikos istorikas, Stokholmo ekonomikos mokyklos profesorius ir Ekonominės istorijos instituto direktorius.
[107] Jokūbas Ketleris (Jakob von Kettler, 1610–1682) – Kuršo kunigaikštis, valdęs 1641–1682 m. Paskutinio Livonijos ordino magistro Gotthardo Kettlerio anūkas.

sipažinti su jo organizacija ir paviršiui su turiniu. Bibliotekoj iš esamų rankraščių be daugelio mūsų ponų laiškų ir įvairių dokumentų, liečiančių labiausia Vazų dinastijos reikalus, yra gana įdomių inventorių bei ekonomijų revizijų aktų iš 17 amž. vidurio (1649–50 mt.) [Ekonomijos: Šiaulių, Alytaus, Gardino, Mohiliovo, Kobryniaus] ir karaliaus asmeniškos kasos apyskaitų (1650–53), iš kurių galima matyti jo pajamos iš Lietuvos. Ar tie aktai spausdinti, aš nežinau. Bet daugumos jų čia yra originalai, su formaliais tvirtinimo bei tikrinimų požymiais – parašais ir anspaudom. Nenorėdamas dėl stokos laiko gaišti su jais, pakol kas padėjau į šalį, kol pasiseks sužinoti jų vertę. Smulkiai pažymėjęs jų titulus klausiausi dėl jų pas. p. K. Jablonskį, bet atsakymo sulaukti dar, žinoma, nespėjau.

Kadangi valstybės archyve manau ieškoti labiausia dokumentų, liečiančių Kėdainių sutartį ir Sapiegų ryšius su Karoliu XII, tai man labai įdomu, ką yra parvežęs p. prof. [esorius] Yčas. Ar tai tik pats sutarties aktas, ar jis parvežė ir daugiau kokių dokumentų, pav., kokių protokolų, raportų ar laiškų, kurie padėtų dalyką paaiškinti. Aš manyčiau, kad šis tas buvo, taigi gal ir liko. Jei Tamsta prie progos malonėtumėt man pranešti, kas būtent yra parvežta [būtų gera gauti net signatūrą], būčiau labai dėkingas. Tamsta man minėjot apie 2 tekstu, bet kataloge aš pastebėjau tik vieną (gal abu kartu?). Be to, taip pat būčiau labai dėkingas, jei Tamsta taip pat malonėtumėt pranešti, ar manot apie sutartį rašyti plačiau, ar tik paskelbti jos tekstą?

Beje, iš katalogo žinau, kad čia yra keletas Boguslavo Radvilos laiškų bene 1556–7 metų. Ar yra ir kitų ponų, tuo tarpu nežinau. Bet gal šis tas būtų galima susekti ir iš jų.

Tuo tarpu baigsiu. Tarp kitko, esu susišaldęs ir sergu, taigi porą dienų normaliai dirbti negalėsiu. Kadangi turiu ne visai sveiką gerklę, tai, matyt, blogai veikia drėgnas Stokholmo rudens oras.

Su aukšta pagarba A. Šapoka

Adresas:
c/o Fru Yllander, Adolf Fredriks kyrkogatan 13, II, Stockholm

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. spalio 21 d., Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 23–24.

Augustinas Janulaitis
ARCHYVAS[108]
1932. X. 21, Stockholm.

Pone Profesoriau,

Prieš porą savaičių rašiau Tamstai laišką ir tikiuosi, Tamsta jį gavot. Dabar pagyvenęs ilgiau ir geriau susipažinęs su sąlygom bei šiek tiek padirbėjęs norėjau painformuoti Tamstą apie savo rūpesčius smulkiau.

Kas liečia oficialinius uždavinius, t. y. seminarą, dėl to daug ką kalbėt neturiu. Tai man pašalinis dalykas ir tuo užsiimu tik iš pareigos. Tuo tarpu stengiuosi sulipdyti šiokį tokį referatą apie Jokūbą Kuršo hercogą. Per porą savaičių tikiuosi tą darbą baigti.

Daugiausia dabar dirbu vad. Riks Arkivet, t. y. valstybės archyve, ir pirmiausia stengiuosi rinkti medžiagą apie Kėdainių sutartį. Darbo pasekmės vidutinės. Tuo tarpu esu šį tą užtikęs, bet dar daug kas man tebėra neaišku. Tikiuosi, kad nors šiek tiek dar paaiškės. Tuo tarpu esu radęs Vilniaus vyskupo Tiškevičiaus ir Boguslavo bei Jonušo Radvilų raštą, kuriuo kreipiasi į de la Gardie[109] prašydami paramos prieš rusus (ne originalas); taip pat jų visų trijų pastatytos pasidavimo sąlygos (irgi kopija); toliau yra originalai Radvilų įgaliavimų Boguslavo „cubicularius" Lubenieckiui jų vardu derėtis su Gardie ir Lubenieckio pasirašyta sutartis. Yra taip pat originalas de la Gardie išleisto atsišaukimo į Lietuvos luomus, kad pasiduotų Karoliui Gustavui arba grasina jo nemalone. Pasirašyti patiekiamos sąlygos yra tokios pat, kaip Lubenieckio Radvilų vardu pasirašytoj sutarty. (Yra taip pat originalas dok., kuriuo Radvilos įgaliotinio padarytą sutartį tvirtina). Užtikau 6 egz. spausdinto de la Gardie atsakymo Tiškevičiui ir Radviloms, kad paims savo globon visus, kurie pasirašys patiekiamas sąlygas. O jos yra tos pačios, kaip jo minėtam atsišaukime. Esą tie egzemplioriai yra padengti parašais, bet, deja, tik Braslavo pavieto bajorų, vietos kunigijos ir ten susirinkusių ekulantų[110]. Toliau teko užtikti penkis tekstus pačios sutarties. Ankstyviausia data yra IX. 29. Bet tai kažkoks švariai padarytas nuorašas be

[108] Antspaudas mėlynu tušu.
[109] Magnus Gabriel De la Gardie (1622–1686) – Švedijos valstybės veikėjas ir karvedys.
[110] Turimi omenyje egzuliantai – XVI–XVII a. LDK bajorai, nepanorėję likti gyventi tose žemėse, kurios per to laikotarpio karus atiteko rusų valstybei.

tvirtinimų ir forma nerodo jį esant dokumentą. Antras tekstas yra spausdintas 4 lapų 8 irgi be tvirtinimo žymių. Datuotas Kėdainiuos spalių mėn., bet nėra dienos. Toliau yra 3 tekstai – sąsiuvinėliai in folio, padengti daugybe parašų. Vienas jų yra datuotas X. 17. Jo tekstas yra toks pat kaip kadaise paskelbto Rudawskio[111] ir pakartoto Gronskio[112]. Skirtumai labai maži. Yra pakeista tik keletas sinonimiškų žodžių. Svarbiausias skirtumas datoj ir parašuos. Pasak Rudawskio, jis turėtų būti X. 18 d., o yra X. 17. Rudawskis pasirašiusių tarpe mini Boguslavą Radvilą, bet čia jo nėra. Be to, jo parašo nėra ir nei vienam kitų tekstų. Taigi jis bus nepasirašęs arba yra dar daugiau tekstų, kurių vieną bus matęs ir Rudawskis. Be to, Rudawskis sako, kad pralotas Bialozoras[113] pasirašąs kaip Vilniaus vyskupijos valdytojas – administratorius. Čia gi jis pasirašo vyskupo Tiškevičiaus vardu, kaip jo įgaliotinis. Ir iš tikro jis tuo metu administratoriu dar nebuvo, nes Tiškevičius tebebuvo gyvas. Jis mirė tik 1656. I. 18. Šis tekstas yra plačiausias ir sąlygos suskirstytos §. Anie du, kuriuos minėjau anksčiau, ir du likusieji su parašais yra veik vienodi ir žymiai trumpesni. Esmėje tai veik tas pats, tik kitais bendresniais išsireiškimais pasakyta. Šie du datuoti X. 20 d.

Yra dar vienas dokumentas su daugybe parašų (viso 8 lapai), tai bajorijos įgaliavimas išvardinamiems pavietų atstovams derėtis su Estijos generalgubernatoriu Skytte dėl pasidavimo sąlygų. Jis datuotas X. 23 d.

Toliau gan įdomūs yra du paruošti dokumentai, kuriais sutartį daranti antroji pusė (švedai) daro savo pasižadėjimus. Abu dok. gražiai ir išlaikant formą parašyti, bet be tvirtinimo žymių. Ir ar buvo koks panašus dokumentas, tada duotas, abejoju, ar pasiseks man nustatyti. Dokumentas turėtų būti, tur būt, ne švedų archyve.

Yra dar derybų metu abie Radvilų (abie atskirai) ir Gonsiewskio[114] patiektos asmeniškos sąlygos ir Gonsiewskio raštas, kuriuo jis pasiduoda Gardie žinion. Yra daugelis kitų „reversalijų" raštų, bet asmens vis nežymūs.

Toliau įdomus kažkokio Stryszkos laiškas iš Rygos ir Korffo iš Biržų, iš

[111] Wawrzyniec Jan Rudawski (1617–1674) – XVII a. istorikas, Varmijos kanauninkas, 1663 m. lotynų kalba išleido veikalą apie Lenkijos istoriją nuo karaliaus Vladislovo IV mirties iki Olyvos taikos ir Jono Kazimiero valdymo pradžios (1648–1660) „Historiarum Polonia ab excessu Vladislai IV ad pacem Oliviensem usque libri IX". Šio veikalo dvitomis į lenkų kalbą išverstas ir išleistas 1855 m. Sankt Peterburge Włodzimierzo Spasowicziaus.

[112] P. Gronskis, Instrumentum Lithuania deditionis Anno 1655 die Augusti, *Tauta ir žodis, Kaunas*, 1924, t. 3.

[113] Jurgis III Bialozoras (Białłozor, apie 1622–1665) – Smolensko ir Vilniaus vyskupas, valstybės pareigūnas.

[114] Apie jį rašė V. Trumpa, Paskutiniai V. Gosiauskio metai, *Lietuvos praeitis*, t. 1, Kaunas, 1940, p. 109–136. Vincentas Aleksandras Korvinas Gosievskis (Gosiewski, apie 1625–1662) – LDK iždininkas ir lauko etmonas.

kurių šiek tiek paaiškėja, kaip užsimezgė pirmieji ryšiai su švedais. Iš vieno Anykščių apylinkės bajorų rašto J. Radvilai ar Gardie (dėl adresato aš dar nesu tikras) matyti, kad sudarant sutartį bajorija bus buvusi į Kėdainius sušaukta, nes ten jie skundžiasi, tarp kitko, nukentėję, kai buvę išvykę iš namų į Kėdainius.

Rodos, įdomūs yra keli de la Gardie laiškai feldmaršalui Hornui[115], bet, deja, dalis jų rašyta švediškai ir man dar nesuprantami. Apie ką kalbama, aš suprantu tik iš vardų. Kiti jų taip mandriai rašyti, kad sunku įskaityti. Juos teks nusifotografuoti. Apie vėlesnius įvykius Lietuvoje medžiagos yra daug, bet aš bijau paskęsti ir neliečiu. Dar kas liečia sutartį, minėtina Gardino pavieto raštas, šaukias pagalbos švedų, Braslaulio ir Upytės pavietų instrukcijos atstovams, vykstantiems pas Gardie arba Skytę, Žemaičių vyskupo ir Vilniaus vysk. administratoriaus Bialozoro susirašinėjimas su Gardie įvairiais kl., kur Kėdainių aktas figūruoja kaip reikalavimų pagrindas. Įdomūs keli Jonušo Radvilos laiškai Gardie ar Lewenhauptui[116], kurių vienam išdėsto savo planą, kaip paimti Lietuvą Karolio Gustavo valdžion, siūlo sušaukti Vilniuje Lietuvos seimą ir tt. Kitkas yra jau ne taip įdomu ir neminėsiu.

Tuo tarpu aš dar neperžiūrėjau paties de la Gardie archyvo, o ten tikiuosi rasti šį-tą irgi. Prie jo gal spėsiu prieiti sekančią savaitę.

Įdomu, kad visų derybų metu pats Karolis Gustavas stovi visai nuošaliai. Peržiūrėjau vad. „registratura", t. y. kopijas iš karaliaus kanceliarijos išėjusių raštų, ir neradau nieko. Tik Jonušui Radvilai mirus jis išleidžia atsišaukimą į jo buvusius karius ragindamas eiti vado pėdomis. Ir kai jis pats Lietuvoj tituluojamas Didžiuoju Kunigaikščiu, jis taip tituluoja tuo pat laiku Joną Kazimierą.

Daugelis rastų raštų esu nusirašęs, daugelio nespėsiu ir teks fotografuoti. Fotografuoti teks, tur būt, nemaža, nes turiu vilties rasti nemažai. Bijau, kad visa man bus per brangu nes pinigų turiu ne per daug, o dviejų puslapių fotografija kainuoja 70 örn[117]. Dėl to norėčiau, kad kuri nors įstaiga čia mane paremtų. Manyčiau, kad galėtų tą padaryti Istorijos draugija, Univ.[ersiteto] biblioteka ar hum.[anitarinis] fakultetas. Kas apmokėtų fotografavimo sąskaitas, aš už tai vėliau galiu perduoti jau sutvarkytas fotografijas saugoti. Aš mielu noru fotografijas pasilaikyčiau kaip savo turtą, bet, deja, tuo tarpu bijau, kad bus sunku išsiversti su pinigais. Dėl to prašyčiau Tamstos pata-

[115] Gustav Horn (1592–1657) – švedų / suomių politikas ir karininkas. Vienas gabiausių karaliaus Gustavo II Adolfo kariuomenės vadų.

[116] Adam Ludwig Lewenhaupt (1659–1719) – švedų generolas.

[117] Švedijos kroną sudaro 100 smulkesnių piniginių vienetų erių.

rimo, kaip būtų galima šį dalyką sutvarkyti. Manau, būtų ne man vienam nuostolis, jei ir radęs ką turėčiau palikti toliau gulėti archyve vien dėl to, kad neturiu laiko nurašyti ir pinigų fotografuoti.

Be to, dar prašyčiau pranešti man, ką yra parvežęs velionis prof.[esorius] Yčas. Aš manyčiau, kad tą patį fotografuoti jau nėra reikalo, bet jei ir aš kada šią medžiagą imsiuos tvarkyti, tai galėčiau tą pasiskolinti.

Šiaip nieko ypatingo pas mane nėra, o be to, tiek daug jau prirašiau, kad Tamstai atsibos ir skaityti. Prašau dovanoti. Baigsiu linkėdamas Tamstai visokių gėrybių.

Tamstą aukštai gerbiąs mokinys A. Šapoka

Adresas:
c/o Fru Yllander
Adolf Fredriks Kyrkogatan 13, II
Stockholm

A. Šapokos laiškas A. Janulaičiui, 1932 m. lapkričio 23 d., Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 267–879, l. 25–26.

1932. XI. 23. Stockholm.

Pone Profesoriau,

Senai jau ruošiausi Tamstai rašyti, bet pastaruoju laiku buvau taip apsikrovęs darbu, kad nebuvo nė kada. Dieną dirbu archyve, o vakarais turėjau skubinti šiaip taip sulipdyti referatėlį seminarui, dėl kurio čia oficialiai ir esu atvykęs. Kaip tik šiandien tą darbą baigiau ir prieš valandą perdaviau prof.[esoriui] Heckscher'iui. Sekančią savaitę kurią dieną teks išklausyti kitų nuomones. Darbo, žinoma, aukštai nevertinu, nes tai tik atliekamu laiku sulipdyta kompiliacijėlė, bet džiaugiuosi jį baigęs, kad nebegaišins laiko.

Tuo tarpu vis tebedirbu archyve rinkdamas medžiagą apie Kėdainių sutartį. Nauja labai daug pridėti prie to ką buvau rašęs negalėčiau. Peržiūrėjau de la Gardie archyvą, kur yra daugybės jo rašytų laiškų konceptų. Yra daug liečiančių ir Lietuvos reikalus, bei tą sutartį. Nemaža jų esu nusirašęs. Bet dar įdomiau skaityti Gardie raportus karaliui. Jų yra daug. Deja, daugumas rašyti švediškai ir man sunkiai prieinami. Šiaip taip atrinkęs, kurie mano galva atrodo svarbiausi užsakiau nukopijuoti, nes pats nurašinėti bijau. Padaryčiau per daug klaidų. Kai kuriuos laiškus užsakiau nurašyti ištisai, kai kuriuos padaryti ištraukas. Darbo kaina iš karto atrodo nedidelė – 3 kronos už 4 nuorašo puslapius, bet kadangi rašo labai iškėstai ir didelėm raidėm, tai išeis galutinoj sąskaitoj nemaža. Tuo tarpu perrašęs vieną tik laišką ir jis tilpo tik 8 puslapiuos, taigi kainuos 6 kronas.

Kaip Tamsta patarėt tuo tarpu tik pasižymėti medžiagą, o užsakyti galima bus vėliau, aš nesiryžtu. Viena, man pačiam čia esant kainuos bent kiek mažiau, o antra, sunku juk paaiškinti laiške, kuris dokumentas būtent iš 2–300 nenumeruotų ir vienam tome surištų lapų yra reikalingas. Be to, dabar pats sekdamas nurašymo darbą galiu pasitarti ir daryti tik ištraukas, kurios dažnai sudaro ½ puslapio iš 4–5 lapų.

Tamstos minimos lenkų ekspedicijos, tyrinėjusios švedų archyvus, pranešimas gali padėti labai maža. Tuo labiau, kad jis liečia tik mažą čionykščių archyvų dalį. Pavyzdžiui čia valst. archyve yra du gimininingi skyriai: „Polonika“ ir „Polski Arkivet“. Pirmajam yra įvairių švedų instrukcijų dokumentai liečią Rzeczpospolitos[118] reikalus, o antrajam yra archyvalijos, visai pripuolamai kuriuo nors keliu (daugiausia kaip karo grobis) patekę Švedijon ir dabar čia saugomos. Anoji lenkų trijų

[118] Abiejų Tautų Respublikos.

asmenų ekspedicija interesavosi tik šiuo pastaruoju skyriumi bei įvairiais privačiais rinkiniais, kurių dažnas irgi dabar saugomi valst[ybės] arch[yve] „Polonikos" šie nelietė visai. Nelietė ir kitų archyvo skyrių, kurie iš tikro daug daugiau gali duoti negu tos archyvalijos, kurios kadaise Rzp. ribose yra buvę ir dabar patekę Skandinavijon. Ekspedicija, žinoma, neturėjo fizinės galimybės peržiūrėti visą archyvą. Ir dėl to jų darbas padėti studijuojant mūsų ryšius su Švedais tegali labai mažai. Ir aš pats iš pradžių griebdavausi jo pagalbos, bet naudos veik jokios iš to nebuvo. Juk, pav., norint rasti Kėdainių aktą su jo pagalba negalima padaryti nieko, nes to skyriaus ekspedicija nelietė.

Tuo tarpu įvairiausių laiškų turiu jau nemaža. Ką su jais darysiu, tuo tarpu tikras dar nesu. Kadangi norint pasilikti dirbti fakultete, teks greitu laiku paruošti mažiausia du darbus, tai, tur būt, teks tą medžiagą sunaudoti vienam iš jų. Bet vis dėl to tikiuosi pirma baigti su ketveremečiu seimu. Tuo tarpu ši medžiaga pagulės. Noriu dar susirinkti nors daugumą švediškos tą kl[ausimą] liečiančios literatūros ir susipažinti kaip klausimas stovi jų literatūroj. Tik, deja, tuo tarpu su kalba labai silpnai. Lig šiol neturėjau nė laiko tuo užsiimti, o šiaip iš gatvės, kaip sakoma, daug išmokti negalima. Vis dėlto jau ir dabar galiu nusimanyti matydamas knygą, apie ką joje kalbama. Vėliau teks pasistengti pramokti daugiau.

Atstovybėje dėl Tamstos klausto vertimo Eriksono knygos teiravausi. Pasirodo guli mirties taške. Man paaiškino vertėja p-lė Embergaitė šitaip. Esą dalį išvertę ir pasiųstų Tamstai vasarą. Knyga atrodanti ne aukštos vertės, autorius be savo nuomonės esąs, o tik atpasakojąs, ką kiti maną. Taip tada Tamsta parašęs maždaug, kad gal ir nebeversti toliau. Taip nieko daugiau ir nebedarę. Ko knyga verta, negalėčiau sakyti, nes jos visai nepažįstu. Aš pasistengsiu pasiteirauti prie progos pas čionykščius istorikus. Ir autorius man visai nežinomas. Tais pačiais klausimais yra rašęs Witrock, ir kiek galima spręsti knygą pavarčius, darbas, rodos, gana vertingas, bet versti, rodos, irgi būtų galima tik rūpestingai perredagavus, nes Lietuvos nuo Lenkijos neskiria.

Su Tamstos minėtu veikalu apie Karolį XII pasistengiau susipažinti irgi. Susižavėti neteko. Kad Tamstai būtų aiškiau, kas tai per veikalas, nupasakosiu jo turinį. Leidinys yra: 4 tomai teksto, vienas tomas įvairių kautynių laukų planų – brėžinių ir vienas didžiulis metrinio formato panašių brėžinių planšetas. Šiame planšete be to dar aiškinama sekcijomis įvairių laikų kariuomenės taktiški vienetai. Istorikui (mūsiškiam), žinoma, įdomiausia tekstas. Jo turinys toks. I tome apžvelgiama kautynių taktika bei kariuomenės taktiniai vienetai išsivystymo raidoje. Pradeda Maratonu ir Leuktra (430–431 mt. pr. Kr.) ir priveda iki Karolio XII laikų. Peržvelgiama daug kautynių (bet ne visos, pav., Aleksandro D[idžiojo], Hanibalo neliečia visai). Toliau kalba apie karo mokslą bei taktikos teorijas viduramžy, renesanso

laikais ir apžvelgia švedų karo vadovybę bei kariuomenės taktinius vienetus iki Karolio XII (puslapis 241).

II tome pradeda nagrinėt Karolio XII laikus krašto militarinis pajėgumas bei kariuomenės skaičių ir organizaciją. Čia III Skyr. eina nagrinėjimas Narvos, IV, Dauguvos perėjimo, V, Klišovo, VI Fraustadto kautynių taktiniu atžvilgiu. Gale tomo duoda apžvalgą tuometinės taktikos būklės vakarų ir rytų Europoj.

III t. tęsia taktikos bei kariuomenės lauko tarnybos apibendrinimą bei charakteristiką ir aprašo Holovčyno, Desnos ir Poltavos kautynes.

IV t. tęsia sekimą Karolio XII likimo – paskutiniai jo kariuomenės žygiai Pietų Prūsijoj ir duoda istorišką apžvalgą karo ginklų rūšių vystymosi. Knyga baigiama skyriu „Nuo Karolio XII – iki Napoleono", kur apžvelgiama taktikos meno vystymąsi tuo laikotarpiu ir panagrinėja keletą kautynių. Visos 4 knygos numeruotos kartu ir turi 1007 pusl. Formatas in folio, popierius storas ir knygų atrodo didelė krūva.

Taigi apie Lietuvą ten yra labai mažai kas pasakyta, nes iš tikro joje neįvyko nei vienų didesnių kautynių. Ji liečiama tik kalbant apie kariuomenės grupavimąsi. Bendrai veikale neliečiama nei krašto išteklių klausimas, nei tarptautinė konsteliacija, o operuojama tik esamais skaičiais, daugiausia oficialiais karių raportais bei žygių planais ir ordonansais. Čia ne problemos rišama, o pasakojama įvykiai. Nepasakoja, pav.[yzdžiui], kaip kraštas okupuotas administruojamas, kaip naudojama jo ištekliai, kokia gyventojų nuotaika, o užsiimama tik grynais taktikos klausimais. Keletą sakinių sujungus įvykius pasakojama, kas kariui įdomu. Kas kartą nupasakoja priešų jėgų santykį, kariuomenės grupavimą bei pozicijas, puolimo planą bei dalių manevrus ir kautynių išeitį bei nuostolius. Žodžiu, knyga kariams. Ar vertėtų duoti ilgą jos referatą į „Praeitį", abejoju. Jei Tamsta rastum reikalinga apie ją šis tas paskelbti, šį tą, trumpai, galėčiau ir aš padaryti, bet tokiam atvejy prašyčiau mane netrukus paraginti. Viską skaityt man neįmanoma ir negalėčiau apsiimti, bet kas, rodysis reikalinga. Bendrą veikalo charakterį nupasakoti galėčiau. (Kas buvo skyrių autoriai – nepažymėta).

Tai tiek bene šį kartą nauja ir galiu Tamstai pranešti. Laikas eina į galą ir už mėnesio teks būti jau Lietuvoj. Tamstos man pavesta misija esu labai patenkintas ir Tamstai dėkingas. Ir gyvenimas čia labai malonus ir naudos jaučiu gausiąs.

Tuo tarpu leiskit, Pone Profesoriau, palinkėti visokių gėrybių ir baigti.

Tamstos mokinys A. Šapoka

P. S. Susirašinėju su prof.[esorium] Lappo. Jis vis skundžiasi blogomis gyvenimo sąlygomis ir kad negaunąs jokių žinių, kaip jo reikalai einą Lietuvoje.

Kažin kaip iš tikro yra? Girdėjau, Lowmianskis atvykęs į Kauną[119]. Manyčiau, jie jau kviesti svetimšalį į fakultetą, tai geriau Lappo, o ne Lowmianskį.

[119] Siūlymą Henrykui Łowmiańskiui 1931 m. atvažiuoti dirbti į VDU pateikė jame dirbęs lenkų kilmės profesorius Vladimiras Šilkarskis, žr. V. Selenis, Kontakty historyków Polski i Litwy w okresie międzywojennym (1920–1939), *Lituano Slavica Posnaniensia: Studia Historica*, Poznań, 2005, t. XI, s. 258.

A. Šapokos laiškas Konstantinui Jablonskiui 1932 m. rugsėjo 23 d., Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 256–191, l. 2–3.

1932 metų rugsėjo 23 d.,
Stockholm.

Malonus Pone,

Tamstai gal nesuprantama, kad, nors prieš desėtką dienų sakiau į Stokholmą nebevažiuosiąs, rašau jau iš ten. Matot, švedai, gavę mano laišką, pasiųstą anksčiau negu jų telegrama, kad nebevažiuočiau, pakvietė mane važiuoti vėl. Labai skubotai susiruošiau ir išvažiavau. Dabar čia jau 8 diena. Tuo tarpu nieko įdomaus neatsitiko nei sužinojau. Skirto seminaro darbai jau prasidėjo. Pakol dalyviai paruoš referatus dabar prof.[esorius] Heckscher skaito paskaitas iš 17 amžiaus švedų ūkio istorijos. Reikia pasakyti, kad klausyti verta. Nors man asmeniškai pats dalykas mažai įdomus, bet daug galima pasimokyti metodo atžvilgiu. Mokslininkas prityręs, daug rašęs ir mus supažindina su jo naudota medžiaga, bei kaip priėjo tam tikrų išvadų.

Dėl mano referato dalykas pakol kas neaiškus. Prof.[esorius] Heckscher iš mano laiško sužinojęs, kad atvykstu visai nepasiruošęs, ir atsimindamas mano posakį, kad imsiuos rašyti apie 17 amž. antros pusės D.[idžiosios] Liet.[uvos] kunig.[aikštijos] ekonominę būklę ir tik tokiam atvejy, jei referatas yra būtina sąlyga kiekvienam dalyviui, jis pasiūlė dalyvauti be referato. Tada aš taip ir sutikau. Bet apsižvalgius pasirodo labai nepatogu. Visi kiti dalyviai rašo, o be to, pernai metais buvusiam tokiam pat archeologijos seminare lietuvis nerašęs irgi. Man labai nepatogu. Reikia gi reprezentuoti, o negalima bet kaip, reikia pasakyti ką nors bent pakenčiamai. Jų mūsų vidaus ūkio istorijos čia ką parašyti neįmanoma ir, be to, jie nori, kad būtų kalbama apie Baltiją supančių kraštų ūkiškus ryšius. Pasakyti tuo klausimu ką apie Lietuvą, aš nerandu galimybės. Tuo tarpu sustojau ties Kuršo hercogu Jokūbu ir jo ūkio politika. Čia bus šis tas ryšy su užsieniais ir, be to, ne taip tolima nuo Lietuvos reikalų. Dirbau tuo tarpu šiam reikalui dar ne daug, bet deja, nematau nė galimybės parašyti ką labai gero. Gal išeis kokia kompiliacija vidutinės vertės. Bendrai dėl to galutinai dar pasakyti negaliu.

Svarbiausia ką čia noriu veikti, tai susipažinti su esama medžiaga, kai ką nusirašyti archyve, pramokti skaityti literatūrą. Trims mėnesiams darbo užteks. Tuo tarpu karališkos bibliotekos archyve, t. y. rankraščių skyriuje, užtikau keletą didesnių, rodos, gan įdomių rankraščių. Tai 17 amžiaus ekonomijų inventoriai bei revizijų aktai, kurie nuo inventorių ir tesiskiria įvadu. Kai kurie jų originalai

su formaliais tvirtinimo požymiais – anspaudom ir parašais. Nežinau, ar tokių aktų buvo sudaroma vienas egzempliorius, ar keli. Bet manau, kad jie buvo įtraukiami kur į viešąsias knygas, ir norėdamas bent šį tą nusirašyti bijau gaišti be reikalo. Gal jie jau paskelbti iš kokių dublikatų ar nuorašų knygose. Tokių šaltinių leidiniai man dabar neprieinami, dėl to sugalvojau sutrukdyti Tamstą dėl to pasiklausdamas, nes Lietuvoje tie reikalai bene Tamstai bus žinomi geriausia. Ten yra po keletą desėtkų puslapių ir, jei vargas berašant pasirodytų veltui, būtų labai gaila sugaišto laiko. Tų šaltinių sąrašą kad ir trumpai pažymėdamas pridedu atskiram lape ir, jei Tamsta pasistengtumėte, kad ir tam pat lape pažymėti apie kiekvieną, kas yra Tamstai žinoma, aš būčiau labai dėkingas. Ruošiuosi nusirašyti ar užsakyti nufotografuoti dar eilę kitokių raštų, bet tai vis smulkesni dalykai, ir kad ir veltui ką pasidaryčiau, taip gaila nebūtų.

Be to, norėjau paprašyti, gal Tamstai žinoma kokios literatūros apie Kuršo k.[unigaikščio] Jokūbo ūkio politiką, ypač rusų ir lenkų kalbom. Vokiškąją čia lengviau surinkti. Anom kalbom aš bent nieko ir nesu matęs.

Dovanokit, kad trukdau brangų laiką, bet reikalas man gan svarbus ir tikiuosi dovanosit. Jei Tamsta turėtumėt ko pasiteirauti čionykščiuos archyvuos ar bibliotekose, atlikčiau su mielu noru.

Su aukšta pagarba A. Šapoka

Adresas: Légation de Lithuanie, Värtavägen 18, Stockholm

A. Šapokos laiškas K. Jablonskiui, 1933 m. rugpjūčio 5 d. Vilnius–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 256–191, l. 4.

Vilnius, 1933. VIII. 5 d.

Malonus Pone,

Jau daugiau 2 savaičių išgyvenau Vilniuje ir nors nuo pirmųjų dienų ruošiausi Tamstai parašyti, bet vis nebuvo progos. Dabar važiuoja į Kauną vienas čionykščių lietuvių, tai laišką nuveš. Išvažiuoti anksčiau iš Kauno man sutrukdė mūsų administracijos organai ir sieną pervažiavau vos VIII. 18 d. Dabar nuolat dirbu archyve. Baigiu rinkti instrukcijas, nors kai kurių gauti, rodos, negalėsiu visiškai, nes nėra iš to periodo teismų knygų. Laudum irgi randu nedaug. Jų ne ko ir būta. Dabar biblioteka iki VIII. 15 uždaryta. Kai atidarys gal būsiu archyve apsidirbęs ir pradėsiu dirbti tenai.

Vos man susipažinus su p. Studnickiu[120] (jis dabar atostogose, bet dažnai archyvan užeina, nes atostogauja netoli Vilniaus) jis padarė šit kokią propoziciją ir prašė parašyti suinteresuotiems žmonėms į Kauną. Esą visi, tiek mes, tiek lenkai, tiek dar kiti, jaučiam, kad Rusijoj laikoma Liet.[uvos] metrika neprieinama ir dėl to mokslas kenčia. Esą jei prašą lenkai, tai atsaką, gal prašys lietuviai ir negalį duoti: tur būt, tą pat tenka girdėt ir lietuviams. Esąs jau pribrendęs reikalas metriką iš Rusijos išgauti. Jis siūląs pripažinti metrikos paveldėtojais abi valstybes, o vietą jai laikyti siūląs Vilnių su garantija, kad niekad iš čia jinai nebus išvežta ir bus visiems prieinama. Iš lietuvių pusės metrikos globojimą siūlo pavesti Liet.[uvių] Mokslo Dr-[augi]jai[121] Vilniuje, o iš lenkų – Tow.[arzystwo] Przyjacioł Nauk w Wilnie[122]. Dabar esą galima vesti tik privatiško pobūdžio pasikalbėjimus, o vėliau jau galima būsią kalbėtis institucijoms. Jis prašė paklausti mūsiškių žmonių nuomonės tuo reikalu. Aš manau, kad neklystu kreipdamasis į Tamstą. Aš tada minėjau jam pasiūlymą p. Siemienskio, kurį jis žino (esą jie abu priėję tų pat išvadų atskirai kiekvienas), bet kokioje formoje reikia suprasti p. Siemienskio pasiūlymą metrikai pasidalyti taip ir nepasakė. Šiandien p. Studnickis buvo archyve vėl ir jau klausė manęs, ar negavęs tuo reikalu kokio atsakymo, nes jis važiuojąs į Varšuvą ir kalbėsiąs ten su p. Siemienskiu. Taigi jei Tamstos rasit tokius pasikalbėjimus galimus ar galėtumėt

[120] Wacław Gizbert-Studnicki (1874–1962) – lenkų istorikas ir archyvų žinovas, Vilniaus valstybinio archyvo įkūrėjas (1921) ir direktorius 1927–1939 m.
[121] Lietuvių mokslo draugija.
[122] Mokslo bičiulių draugija (*lenk.*)

nurodyti man, ką aš turėčiau pasakyti, pav.[yzdžiui], kad ir savo vardu, visai neminint, kad Tamstos laišką esu gavęs, tai malonėkit parašyti. Aš čia išbūsiu dar iki IX 1 d. Piniginiai gyvendamas gana siaurokai į Varšuvą, tur būt, jau nebenuvažiuosiu, nors rūpėtų.

Tuo tarpu baigiu.

Tamstą aukštai gerbiąs A. Šapoka

P. S. Mano adresas Vilniuje: Jakóbska 10–4. Tamstos laišką galėtų man persiųsti, jei nerastumėt patogesnio kelio p. J. Volmārs, Riga, Lačpleša iela 29 dr. 20.

A. Šapokos laiškas Vladui Pryšmantui[123], 1932 m. rugsėjo 23 d. Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 57–115, l.1.

1932 rugsėjo 23 d.,
Stockholm

Gerbiamasis,

Taigi, kaip matot, jau iš Stokholmo rašau. Išgyvenau čia jau ištisą savaitę, bet, kad jau būčiau pilnam kurse, pasakyti negaliu. Dar tik pakeliui. Tuo tarpu pasiimta misija dar nesibodžiu. Rodos, kad Lietuvos istorijos reikalui čia galima parinkti daug ką. Ypač 16–18 amžiaus. Bet kadangi tuo tarpu dar negaliu naudotis švedų raštija, tai tinkamai viską įvertinti negaliu. Nežiūrint visų kliūčių vis dėlto laukiu neblogų vaisių. Iš tikro gaila, kad čia esu tik vienas. Daug būtų maloniau ir lengviau dirbti dviese. Gaila, kad negalėjom abu „rivarai" čia atvykti, kaip proponavo p. Dr. Schück.

Konkrečiai kalbant tuo tarpu spėjau susipažinti su svarbiausia biblioteka (karališkoji), jos rankraščių skyriumi, kurių keletą jau suskubau ir nusirašyti ir bent su turiniu vad.[inamojo] valstybės archyvo, kur darbo būtų galima rasti daug ilgesniam laikotarpiui negu trys mėnesiai. Bet, žinoma, tuo tarpu teks tenkintis tuo, kas galima. Medžiagos, pasirodo, yra nemažai ir labai lengvai prieinamos. Švedai atrodo tarytum ir gimę kitiems malonumą padaryti. Tai simpatiškiausi žmonės. Ko nors prašyti čia nereikia niekad. Pilnai pakanka, jei jis tik atspės ko nori. Bibliotekos, archyvuos laisviausia. Pilniausio pasitikėjimo principu tvarkoma viskas. Kad tarnautojai saugotų tą turtą, nesimato nė mažiausio šešėlio. Jie tik tvarko, kad kiekvienas galėtų pasinaudoti ir patarnauja. Tokios organizacijos, t. y. tokio pobūdžio organizacijos, man neteko matyti niekur. Juk kitur tas turtas saugomas net policijos pagalba. (Rodos, Paryžiaus viešojoj bibliotekoj vaikšto policijos agentai.) Žodžiu, dirbti čia labai malonu, nors mūsų reikalams čia daug ko trūksta. Bet pasirinkti medžiagos labai galima.

Kas liestų Tamstos interesus, nežinau, ar jie turi ką ar gal ir nieko. Kai aš tais dalykais specialiai nesiįdomauju, tai ir nugirsti neteko. Nesuprasdamas kalbos literatūroj orientuotis negaliu. Taip pat bloga, kad jie veik neturi jokio, bent sistematizuoto, pilno bibliografijos vadovo.

Beje, prisiminiau Tamstos man rodytą dokumentą bene iš 1291 metų, kur Livonijos ordinas dalinasi su vyskupu žemes ir vienos teritorijos ribos yra nusakomos šitaip: abipus Bartuvos aukštyn iki Lietuvos. Jei neklystu, dabar yra

[123] Vladas Pryšmantas (1895–1960) – muziejininkas, paminklų konservatorius, bibliotekininkas.

žinoma tų dalybų dokumentai, kurių vienas arba abu bus falsifikatai. Antrajam jų riba Lietuvos nurodoma kita. Bene iki Ventos. Jei neklystu, tai vienas jų bus atspaustas Bunges, o kitas Perlbacho[124]. Pas mane čia dabar nėra jokių patikrinti reikalingų priemonių. Manau, kad tie dokumentai turi būti paminėti Paszkiewicziaus „Regesta Lithuaniae". Bonnel ir Danilowicz, tur būt, abu dar nežinojo. Tamtai, žinoma, teks pasiskaityti vieną ar kitą.

Nedaug tuo tarpu čia patyriau, nedaug nauja galiu rašyti. Gal kitą kartą būsiu daugiau susiorientavęs. Tuo tarpu ir baigsiu linkėdamas Tamstai visokių gėrybių.
Su pagarba A. Šapoka

P. S. Tuo tarpu iki X. 1 d. gyvenu pansionate, iš kur kraustysiuos iš čia, dar nežinau. Taigi mano adresas tuo tarpu gali būti tik šioks:

Légation de Lithuanie, Värtavägen 18, Stockholm.

[124] Max Perlbach (1848–1921) – vokiečių bibliotekininkas ir istorikas.

A. Šapokos atvirukas Zenonui Ivinskiui, 1933 m. vasario 3 d., Kaunas–Berlynas. Pirmoje pusėje įrašyta: „Herrn Zenonas Ivinskis Berlin Mr 87, Holsteiner Ufer 21 gh. III l." Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 29–1223, l. 2.

1933. II. 3.

Prieteliau,

Norėjau ir ruošiausi Tau ką plačiau parašyti, bet tuo tarpu iki ausų esu apsikrovęs darbais ir nerandu kada. Parašysiu kada nors pripuolęs vėliau. Numanau, kad daug turi darbo ir Tu ir nenorėčiau daug trukdyti. Bet šitai atsirado reikaliukas ir rašau. Trumpai rašysiu klausimais:

Gal žinai ar yra koks veikalas, panašus į Balinskio-Lipinskio „Polska Starożytna" apie Rytprūsių miestus bei miestelius? Apie jų kilmę bei šiek tiek iš istorijos? Gal yra koks veikalėlis apie Balgą?[125] Jei yra, gal žinai, kur gauti? (Toeppeno[126] „Historisch [-] comp.[arative] geogr.[aphie von Preußen", Gotha, 1858], žinau) Ar nežinai, gal yra kas specialiai rašęs apie Hermann v. Balke?[127] Gal turi E. Caspar „H. V. Salza"?[128] Bene Tavo mokytojas, tai gal turi? Gal galėtum man prisiųsti, nes Kaune, rodos, neturi niekas. Iš viso čia bloga dirbti, nes literatūros nėra, nors rėk. Gal žinai, kur būtų galima gauti R. Röhricht'o[129] veikalus apie Kryžiaus karus, ypač Jeruzalimos karalija ir gal „Regista regni Ierozolimitani"? Čia jų nėra. Ar yra koks kelias bei galimybė pasiskolinti knygų, pav., iš Berlyno ar Karaliaučiaus? Visko gi pats neprisipirksi, o dirbt reikia.

Darbą universitete jau pradėjau. Turėjau vieną paskaitą ir vieną kartą proseminarą. Džiaugtis nėra kuo ir čia. Knygų ypač trūksta proseminarui. Ką

[125] Balga – pilis ir sritis Varmėje (dabartinė Kaliningrado sritis, Rusijos Federacija). 1239 m. Kryžiuočių ordinas ant Aistmarių kranto pasistatė mūrinę pilį, kuri tapo Notangos komtūro rezidencija.

[126] Max Pollux Toeppen (1822–1893) – vokiečių istorikas, pedagogas, tyrinėjo Prūsijos istoriją.

[127] Hermanas Balkė (1199–1239) – pirmasis Vokiečių ordino Prūsijoje ir pirmasis Livonijos ordino krašto magistras.

[128] Erich Caspar (1879–1935) – vokiečių istorikas medievistas ir diplomatas. Minimas jo veikalas *Hermann von Salza und die Gründung des Deutschenordenstaats in Preussen*, Mohr, Tübingen, 1924.

[129] Reinhold Röhricht (1842–1905) – vokiečių istorikas, Kryžiaus karų tyrinėtojas. Svarbesni darbai: *Études sur les derniers temps du royaume de Jérusalem* (1881); *Geschichte des Königsreichs Jerusalem (1100–1291)* (Innsbruck, 1898); *Regesta Regni Hierosolymitani*, 1097–1291 (Innsbruck, 1893), pakartotinai išleistas 1904 m.

kalbant reikia, kad bent šaltinio tekstą turėtų ir studentai, o reto šaltinio galima sumedžioti bent 2–3 tekstus. Kai ko nėra visiškai. Bloga.

Kaip gyveni Tu? Ar jau daug kalnų nuvertei?

Tavo A. Šapoka

Parodos g. 12 B, Kaunas

A. Šapokos laiškas Z. Ivinskiui, 1933 m. kovo 19 d. Kaunas–Berlynas. Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 29–1223, l. 3.

Kaunas, 1933. III. 19

Prieteliau,

Senai ruošiausi parašyti Tau nors ir trumpą laiškelį, bet vis neprisiruošiau. Ir dabar štai pasiutusiai neturiu laiko, bet kadangi jau vėlu ir pradėti darbą (turiu rašyti paskaitoms) nebėra kada, sugalvojau parašyti prieš guldamas nors Tau.

Pirmiausia dėkui už patarimus ir Casparo Salza. Pasirodo, ji man nebuvo reikalinga. Maniau, kad jis rašo ką apie Balkę, bet pasirodo nieko. O tos visos knygos man reikalingos ne seminarui (suprantu Tavo klausimą skeptišką), o turėjau parašyti keletą straipsnelių enciklopedijai. Keletą parašiau, o kiti skubiai nereikalingi, tai atidėjau.

Wersuhes bibliografiją Kaune vis dėlto radau, bet straipsnelių, kokių ten pasirinkau, radau labai maža. Sakyk, kaip su Salza. Ar galiu pasilaikyti, kol grįši, ar Tau pasiųsti?

Įdomu, kaip Tau sekasi su darbais. Tu, tur būt, ten kalnus nugriausi. Argi Tavo darbingumas! O kur buvai (ar dar tebesi) išvažiavęs? (Beje tik dabar pastebėjau, kad išvažiuoti žadėjai kovo pradžioje, gal be reikalo rašau, nes ne tuoj gausi vis tiek).

Čia mes veik merdime apsikrovę kasdieniais rūpesčiais. Diena prabėga, kad žmogus nieko net nenuveiki. Net liūdna. Bet ką padarysi. Darbas užgulęs laukia ir laukia, o kada bus galima vis nežinia. Daug geriau dirbti nesuvaržytam kitom pareigom bei kasdienėm smulkmenom.

Beje, kai kas pliatkavo, kad Tu susipykęs su fakultetu. Nežinau, dabar ar seniau tas buvę. Lyg tai atėmę ar norėję atimti Tau stipendiją ir pan. Argi tai tiesa? Juk dar „nesubedievėjai"?[130]

Norėčiau Tave paklapatyti ir su savo interesais. Žinoma, Tu neimk perdaug visa to į galvą, bet jei prie progos pasitaikys su tais reikalais susidurti, nepamiršk ir mane painformuoti.

18 amžiaus gale, kai Rzp-toj prasidėjo refomacinis judėjimas (valstybinių reformų) ir kai Prūsija užsigeidė paimti Rzp. savo globon, ji turėjo užmezgusi ryšių su daugeliu lenkų ir Lietuvos ponų. Vienas artimiausių Berlyno dvarui

[130] Z. Ivinskis iš tiesų rašė VDU Teologijos-filosofijos fakulteto dekanui Pranui Kuraičiui, kad nepatogu būtų nutraukti baigiamas studijas, kai disertacija Berlyno universitetui jau įteikta, V. Selenis, *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 57.

buvo M. Oginskis DLK etmonas. Man įdomu, ar Berlyno archyvuose galima būtų rasti jo ir kitų susirašinėjimą? Buvo ir derybų per atstovus ir tt.

Būtų įdomu ar yra, pav.[yzdžiui], Prūsų ambasadoriaus pranešimai iš Varšuvos 1788–92 metų? Manau, kad kur nors yra. Bet kur? Ar Berlyno archyvas turi kokį spausdintą katalogą bei kokį aprašymą, galintį orientuoti toje medžiagoje, kuri ten saugoma? Jei toks būtų, gal galėtum man nupirkti? Bendrai man tuo tarpu labiausia įdomu, kas liečia 1788–92 metų seimą ir ypač Lietuvą to seimo metu. Svajoju vasarą susikraustyti Vilniun ir pasiknisti pavietų teismų knygose, pasirinkti atstovų instrukcijų seimelių „laudum" ir pan. Gal galima ten rasti ką iš ponų susirašinėjimo ir tt. Bet nežinau, ar pavyks.

Pirmieji žingsniai naujam akademiškam darbe, nors ne be bėdų, bet pakol kas eina. Pažiūrėsiu, kaip bus toliau. Tuo tarpu skaitau 2 val. paskaitų ir vedu proseminarą, kuris ne per įdomiausias, nes dalyviai neturi darbo intereso. Ateina tokių panų, kurios tik pasikraipyti temoka. Darbo dar neparašė man nei vienas. Laukiu.

Tuo tarpu, kaip žinai iš spaudos, istorikų padaugėjo – skaityt pradėjo prof.[esorius] Lappo. Kaip jam eisis, nežinau. Įžanginė paskaita kai kas buvo net susižavėję. Jam, žinoma, daugiausia kliudys kalba.

O kaip su Tavo disertacija? Ar jau spausdini?

Beje, gal girdėjai, kad buvo Katalikų mokslininkų ir mėgėjų suvažiavimas[131]. Buvau užėjęs istorijos sekcijoj. Kan.[auninkas] Žadeikis[132] papasakojo labai susižavėjęs mūsų senove apie kasinėjimus Apuolėj, o Penkauskas apie veikalą lietuviškos laidos Liet.[uvos] ist.[orijos] šaltinių[133] ir „istoriško atlaso reikalu". Galutinoj sąskaitoj išėjo glupstva iš visko. Istorikų sekcija buvau labai nepatenkintas ir dėl to nėjau į plenumo posėdžius daugiau visai. Ten, rodos, paleido į padanges eilę pretenziozįškų rezoliucijų, dievai žino kam adresuotų, ir išsiskirstė. Ir laukti „naujos eros", kaip rašė „Rytas", rodos, nėra pamato. Šiaip čia nieko baisiai įdomaus nėra. Ten Vokėje jūs dabar labai prašmatnaujat ir viso pasaulio dėmesį turit atkreipę. Gal pasidarei hitlerininku? Also heil! Tavo A. Šapoka

[131] Lietuvių katalikų mokslo akademijos pirmasis suvažiavimas. Antrajame, kuris vyko 1936 m., buvo išrinkta nuolatinė Istorijos sekcija, kurios nariais tapo A. Šapoka ir Z. Ivinskis.

[132] Pranciškus Žadeikis (1869–1933) – kunigas marijonas, rašytojas. Paskelbė atsiminimų apie Pirmąjį pasaulinį karą, 1908 m. išvertė Konstancijos Skirmuntaitės knygą „Mindaugas", paskelbė straipsnį apie Apuolės kasinėjimus.

[133] P. Penkauskas, *Lietuvos istorijos versmių leidimas*, Kaunas, 1935.

[134] Nacionalsocialistai Vokietijoje laimėjo rinkimus ir 1933 m. sausio 30 d. Adolfas Hitleris tapo reichskancleriu.

A. Šapokos atvirukas Z. Ivinskiui, 1933 m. rugpjūčio 5 d. Vilnius–Kaunas. Pirmoje pusėje užrašyta juodu parkeriu kairiame krašte: J. Volmārs Riga, Lačpleša iela 29 dr. 20, A. Š. s-to Jakóbska Wilno. Išbūsiu čia apie iki IX. 1 d. Dešiniame krašte: Ponui Dr. Zen. Ivinskiui (pas p. Brazaitį) Kaunas Trakų 60. Originalas. LNMMB RKRS, f. 29–1223, l. 4.

Vilnius, 1933. VIII. 5.

Prieteliau,

Kaip matai, knaisinėjuos čia Vilniuje. Tau reikiamų knygų visų nesusipirksiu, nes negaliu gauti. Prisipirkau jų jau gana daug, bet, deja, nedaug dublikatų, tai dalį gal turėsiu Tau perleisti ir tų, kur po vieną turiu. Bet gal dar ką nors nusipirksiu. Dar laiko yra. Tarp kitko kai kurios labai brangios ir, nors prašei, pirkti nesiruošiu. Be to, pribijau, kaip parsivešiu. Kad kartais visos nenueitų po velnių arba negaučiau sumokėti daug muito, nes koks 100 klg. tikrai bus.

Įdomu, ar Tau nebuvo kokių nesusipratimų su mano išgaravimu. Gal kartais pinigų negavai ir trūksti, tai skubiai parašyk man. Su pinigais ir man čia striuka jau, nes daug išpirkau. Parašyk taip pat, jei turi dar kokių reikalų. Kodekso Vilniaus katedros nesiruošiu pirkti, nes apie 30 zł., o, be to, Vilniuje visai nėra jo. Man rašyk per p. Volmars, kuris persiųs. Latvišką markutę[135] gali gauti jų atstovybėje už 35 santimus. Adresai anoje pusėje.

Tavo A. Šapoka

[135] Pašto ženklą.

A. Šapokos laiškas A. Vasiliauskui, 1934 m. sausio 17 d. Kaunas–Viena. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 205, l. 4–6.

1934. I. 17 d.
Kaunas

Prieteliau,

Tavo laišką gavau prieš keletą dienų. Dėkui, kad prisiminei. Aš jau senai galvojau, kur Tu dingai. Kad pas Marytę[136] neprisirengiau užeiti, žinoma, nelabai gražu, bet juk Tu supranti. Nėra nė kada. Jei nedirbu, tai visada turiu reikalų kur nueiti arba einu pas savo mergytę. Kurgi daugiau eisi. Bet vis dėl to vieną sykį, visai nesenai, vos prieš Tavo laišką buvau ir pas Marytę, tik Tau turbūt nesuskubo nė parašyti, kad truputį pasitaisiau.

Džiaugiuosi, kad Tau su darbu neblogai sekasi. Vargų, klapato ir rūpesčių, žinoma, bus lig valios iki pat pabaigos.

Man rodos, su dokumentų fotografavimu Tu padarei vieną mažą klaidą. Kurie buvo Berlyne, ten reikėjo ir fotografuoti. Be to, ten daug pigiau ir kainuoja. Taip esu girdėjęs. Bet tiek to. Juk netrukus, tur būt, vis tiek gausi.

Tas tekstas, kurį Tau Kaune rodžiau, yra iš „Haus und Hof"[137] archyvo. Signatūros jo nežinau. Bet jei Tau rūpi, pasižiūrėk „Regesta imperii", rodos, IX tomas, kur yra imperator. Zigmanto Liuksemburgiečio laikotarpis (Išleista Huber ir, rodos, Altmann). Tenai Indekse pagal Witold ar Bartholomeus rasi tas žinutes regesto nurodymą, kur yra pažymėta ir archyvo signatūra. Aš tą esu maždaug išskaitęs ir III tome Praeities bus paskelbta. Jei bandytum išskaityti, tai prisiųsk man savo skaitymą. Aš palyginsiu su manuoju.

Mano reikalai ir darbas stovi vietoje. Už kokio mėnesio disertaciją manau pradėti rašyti. Tuo tarpu tvarkau medžiagą ir darau kitus paskutinius prisiruošimus. Gaila, kad maža turiu laiko. Labai daug sutrukdo visokie kiti reikalai.

Kaip išgauti dokumentus iš Vilniaus[138], nežinau. Žinau tik, kad kapitula savo archyvan tikrai neįleidžia. Bet jei tiesiog nurodyti dokumentus, kurių reikia, tai gal ir sutiktų duoti. Bet ligšiol Vilniuje nėra dok. fotografavimo priemonių. (Jų nėra iš viso nei vienam Lenkijos archyve). Tik užvakar mūsų Spaudos Fondas dovanojo tokį aparatą Liet.[uvių] Mokslo draugijai. Tai bus

[136] Marija Bilevičiūtė – Antano Vasiliausko žmona, istorijos mokytoja.
[137] „Haus und Hof" archyvas – seniausias Austrijos archyvas, įsteigtas 1749 m. Vienoje.
[138] A. Vasiliauskas tuo metu lankėsi Vilniuje.

vienintelis aparatas Vilniuje. (Be specialaus aparato[139] nuotraukos labai brangiai kainuoja). Rytoj p. Valaitis[140] išvažiuoja į Vilnių (iš Kauno). Jei dar teks su juo pasimatyti, dėl to reikalo pakalbėsiu. Bet abejoju, ar sutiksiu. Ar jis dabar vešis aparatą į Vilnių, nežinau. Gal dar paliks ir aukščiau išsirūpins iš valdžios leidimą įvežti be muito. Bet Tu gali p. Valaičiui (jis yra Liet.[uvių] Mokslo Dr[augijos] reikalų vedėjas) parašyti. Gal ten per ką nors Tau reikalingus dok. gautų nufotografuoti, nors abejoju. Jei taip neišeitų, bandyk per prof.[esorių] Kościalkowskį[141], kuris yra Lenkų Mokslų Dr.[augijos] Vilniuje, rodos, bibliotekorius, archyvaras, o gal ir pirmininkas. Jis, be to, moka ir lietuviškai, bet, žinoma, rašyti lietuviškai neverta.

P. Valaičio adresas: Antakolska 6, Liet. Mokslo Dr.

Spėju, kad Tavo paduodama ištrauka „per manus"[142] yra iš „Codex diplomaticus cathedralis S. Stanislai Vilnensis". Tenai, be abejo yra nurodymų, kaip tuos dok.[umentus] rasti archyve.

Bet man rodos, kad tokia formulė nėra vienintelė. Be to, Tavo tos pastabos gerai nesupratau. Bendrai norėčiau patarti, kad nesusivedžiotum smulkmenom, nes tada tik turėtum daugiau darbo. Taip pat tenka būti labai atsargiam su apibendrinimais.

Klausi dėl Sokolowskio „Codex I". Manau, kad turi galvoj: Sokolowski, [...][143], Lewicki[144], „Codex epistolaris saeculi XV." I–III t. Jie yra toje pat serijoj kaip ir „Codex ep. Vitoldi – Monumenta medii aevi res gestas Poloniae illustrancia Cod. I – Mme P. – II; Cod II – M.XII ir Cod. III – M. XIV". Išėjo, 1876, 1891 ir 1894.

Bet visas tokias žinias labai lengva ir geriausia rasti Finkel[145], „Bibliografia historii Polskiej. I–III". Dabar lenkai leidžia tos bibliografijos II laidą. Jei neklystu, išėjo 3 sąsiuviniai, kur šaltiniai Tave įdomaujančio perspaudo jau apdirbta. Tai labai puikus leidinys ir be jo apsieiti negali jokiu būdu. Ten gali surasti viską, ko tik tau reikia. Žinoma, tą kas pasirodė prieš bibliografiją atspausdinant.

Ar žinai, studiją apie Jogailos kanceliariją ir jos darbininkus? Yra nebloga knygutė. Aš ją buvau kažkur pas save dėl Tavęs pasižymėjęs, bet nežinodamas adreso negalėjau parašyti. Dabar tarp popierių kažkur užsimetė. Jei Tau bus įdomu, radęs

[139] Išbraukta „spausd".

[140] Antanas Valaitis (1890–1946) – Lietuvių mokslo draugijos reikalų vedėjas ir bibliotekininkas.

[141] Stanisław Kościałkowski (1881–1960) – žymus lenkų istorikas, Lvovo istorijos mokyklos atstovas, Stepono Batoro universiteto profesorius. Abiejų Tautų Respubliką laikė unitarine valstybe. Tyrė LDK iždo ir ūkio problemas, istoriografiją.

[142] ranka (lot.).

[143] Neįskaitoma pavardė.

[144] August Sokolowski, Anatol Lewicki, Codex epistoliaris Saeculi decimi quinti... Kraków, 1891. Šaltinių leidinys serijoje „Monumenta Medii Aevi Historica".

[145] Liudvikas Finkelis (Ludwik Finkel, 1858–1930) – lenkų istorikas, vadinamosios Lvovo istorikų bendrijos atstovas, XVII a. specialistas, Lenkijos istorijos bibliografijos (nuo 1891 m.) sudarytojas.

parašysiu kitą kartą.

Galimas dalykas, kad man teks rašyti apie Lietuvių–Lenkų kultūrinius santykius Jogailos laikais[146]. Gal žinai geros medžiagos? Tu, tur būt, esi radęs daug ką apie Lenkus Vytauto dvare, jo kanceliarijoj arba apie lietuvius Jogailos dvare ar lenkų mokyklose. Gal gali ką parašyti?

Tai tuo tarpu, rodos, ir viskas, ką galėjau Tau parašyti.

Sveikink Kuodį.

Daug geriausių linkėjimų Tau

A. Šapoka

Kęstučio 7e–5

Kaunas

[146] A. Šapoka, Kultūriniai lietuvių ir lenkų santykiai Jogailos laikais, *Jogaila*, red. A. Šapoka, Kaunas, p. 267–290.

A. Šapokos laiškas A. Vasiliauskui, 1934 m. kovo 22 d., Kaunas–Viena. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 205–12, l. 6–7. Skelbta: V. Selenis. Istoriko Adolfo Šapokos metodologinės nuostatos korespondencijoje: penki 1934-1959 metų laiškai. *Darbai ir dienos*, 2013, t. 60, p. 344-347.

1934. III. 22 d.
Kaunas.

Prieteliau,

Dėkui už ilgą laišką ir žinias iš Tavo padangės, Įdomų laikotarpį dabar teko pergyventi jums ten Vienoje. Ne visiems pasiseka matyti revoliucijas[147].

Džiaugiuosi, kad Tavo reikalai taip gerai vystosi ir dabar vis pirmyn žengia. Lauksim gražaus indėlio mūsų istoriografijon. Bet dėl Tavo užsimojimų pavažinėti aš paabejočiau. Ypač dėl atsilankymo pas Pfitznerį[148]. Nežinau, ką jis galėtų Tau padėti, ypač vos per keletą dienų. Tuo labiau, kad Tavo nagrinėjamais klausimais jis tuo tarpu, rodos, neužsiima. Ką jis rašė apie Vytautą tai buvo pripuolamas darbas ir, be to, rašytas ne pagal šaltinius, o iš literatūros. Man rodos, kad visus klausimus, kuriuos jis galėtų Tau paaiškinti, lengvai gali rasti literatūroj bei šaltinių leidimuos pats. Kas kita būtų pasitarti su Semkowicz'iu arba Haleckiu[149] ir net Paszkiewicz'iu, kuris ruošdamas „Regesta Lithuaniae" šaltinius turi pažinti gerai.

Dėl fotoaparato sumanymas geras, bet, deja, tuo tarpu aš prisidėti negaliu, nes neturiu pinigų. Žinoma, ir man bus reikalinga gauti nemaža nuotraukų, ypač galvoju apie buv. Nesvyžiaus archyvą, bet tuo tarpu turiu kitų darbų pakankamai ir prie to galėsiu prieiti tik po keleto metų. Kad galėtų Tau šiuo atžvilgiu kas nors padėti, nenumatau. Lappo, žinoma, nieko. Nebent Biržiška ar istorijos draugija, bet kai visi neturi atliekamų pareigų, tai vargu.

Tavo prisiųstą laišką ir egzempliorių M.Jög p. Jablonskiui perdaviau, o Ivinskio egzempliorius tebėra pas mane, nors jam sakiau, kad turiu.

Į Tavo klausimus, surašytus ant atskiro lapo, kai kurių pastabų bandžiau pa-

[147] 1934 m. Vienoje vyko vadinamasis Vasario sukilimas, kuriame susidūrė socialistų ir nacistinės Vokietijos remiamų konservatorių srovės.

[148] Josef Pfitzner (1901–1945) – iš Sudetų kilęs vokiečių politinis veikėjas (nacistų partijos narys), rašytojas. 1930 m. išleido knygą apie didįjį kunigaikštį Vytautą „Grossfürst Witold von Litauen als Staatsman", kuri buvo išversta į lietuvių kalbą.

[149] Oskar Halecki (1891–1973) – vienas žymiausių lenkų istorikų medievistų ir bizantinologų, Varšuvos universiteto profesorius. Tyrinėjo Lenkijos ir LDK ryšių bei lietuviškojo parlamentarizmo atsiradimo istoriją.

daryti kitoje pusėje to paties lapo, kurį perduodu kartu. Kai kurie atsakymai, be abejo, nėra pakankami, bet be šiokio tokio pasiknaisiojimo po knygas taip ekspromtu atsakyti sunku. Nežinau, ar bus kas nors Tau iš to naudos.

Dėl mano klausimo apie kultūrinius Lietuvių–Lenkų santykius Jogailos–Vytauto laikais, man rodosi, Tau turėtų būti aiškūs šie klausimai:

1) Ar buvo lenkų Vytauto dvare ir jo kanceliarijoj? Jei buvo, tai kokias pareigas jie ten ėjo?

2) Gal buvo svetimšalių, kurie anksčiau gyvenę Lenkuos, vėliau pereina Lietuvon? Kokie? Ką jie veikia Lenkuos ir vėliau Lietuvoje?

3) Ar buvo lietuvių Jogailos dvare ir bendrai Lenkijoj? Ką jie veikia tenai ir ar grįžta atgal Lietuvon / Ką veikia grįžę? Gal žinomi vardai jų?

4) Kieno kanceliarijoj paruošti šie aktai: Krevės 1385 [metų] aktas[150], Ostravos 1392 metų[151] aktai ir 1401 bei 1413[153] metų aktai? Kiek įtakos jų paruošimui turėjo Vytautas ir kiek Jogaila bei jų dvarai?

5) Kieno kanceliarijoj paruošiami buvo raštai siunčiami į vakarus propagandos reikalams?

Jei kurie nors šių klausimų Tau aiškūs, būk geras parašyk, nes man skubiai reikia. Tik parašyk, kiek gali, nurodydamas šaltinius (ir puslapius), kad galėčiau arba tiesiog pavartoti, arba, kas man dar liks neaišku, išsiaiškinti. Man taip pat įdomūs ir reikalingi visi kiti klausimai, kurie liečia to meto unijų ir kultūrinių abiejų tautų santykių klausimus.

Nuvažiuot į Lenkiją (Varšuvą) ir man būtų gera. Tenai norėčiau, pav.[yzdžiui], suieškoti kai kurių Lietuvos pavietų instrukcijas 1789–92 mt. Seimui. Jei, pav.[yzdžiui], Tu sutiktum pabandyti jų paieškoti, būčiau dėkingas ir parašyčiau kokių man reikia.

Tai tuo šį kartą ir baigsiu. Naujanybių jokių čia pas mane nėra ir nėra nė ką parašyti. Linkiu Tau visokio pasisekimo.

A. Šapoka

Kaunas
Kęstučio 7e–5

[150] Krėvos aktas 1385 m. Įrašas pieštuku viršuje (A. Vasiliausko?): „negavau Krok. kop. arch."

[151] Įrašas pieštuku viršuje: „negavau".

[152] Įrašas pieštuku viršuje: „negautos (Krokuvoj)".

A. Šapokos laiškas Broniui Dunduliui, 1934 m. liepos 2 d. Kaunas–Paryžius. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 255–123, l. 1.

1934. VII. 2 d.

Dėkui prieteliau už žinias iš Paryžiaus. Kad neužsitrauktų per ilgai, rašau tuojaus. Gal leidėjai Iwaskiewicz veikalo ir neturi, bet rinkoje jis ne naujiena. Parašykit antikvarams. Geriausia gal tiktų Fišeris, bet neturiu jo adreso. Turiu po ranka branginiko Lewino (Warszawa Nalewki, 16). Paprašykit jo katalogo, bet pirkti pas jį nepatarčiau – per brangu. Vilniškių antikvarų duomenų neturiu, bet, jei norit ko gauti, pabandykit parašyti P. Karazijai (Liet.[uvių] banko direktorius)[153], kuris su antikvarais turi daug reikalų. Jo adresas: Wilno, Wielka 2–2. Parašykit, ko jums reikia, kad jūsų adresatas perduotų antikvarams, kurie jums praneš kainas ir persiųs knygas. Jei rašysit, priminkit, kad nurodymą gavot iš manęs ir pasiųskit p. Karazijai mano sveikinimus. Tikiu, kad jis padarys. Jis didelis bibliofilas. Apie tą jūsų periodą yra rašęs gan daug Mościcki, H.[154] Tarp kitko, ir apie Lietuvos ir Lenkų karalystės sujungimo projektus (1813–1830). Jo darbelių galima gauti labai pigiai. P. Janulaitis apie tai galvoja, bet dar nerašo[155]. Tarp kitko, štai man po ranka darbelis generolo Bousnalio „Vilniaus operacija" [rusų vertime]. Ar pastebėjot? Tai liečia 1811–12 metais Iwaszkiewicz[156] yra rašęs „Litwa w przedniu w. wojny 1812" (brošiūra). Apie francūzus Lietuvoje yra truputis medžiagos Kauno c.[entriniam] archyve.

Atostogauju, rodos, Kaune. Įdomu būtų girdėti dažniau, ką gera ten užtinkat. Linkiu visokio pasisekimo.
Jūsų A. Šapoka

Užrašyta atviruko šone: „Pažiūrėkit J. Poniatowskio laiškų leidinį. Jums tiks II t."[157]

[153] Povilas Karazija (1887–1955) – Lietuvos pedagogas, numizmatas, bibliofilas, kultūros ir visuomenės veikėjas.

[154] Henryk Stanisław Mościcki (1881–1952) – lenkų istorikas, Varšuvos ir Krokuvos universitetų profesorius, tyrinėjo Rytų Europos XVIII–XIX a. istoriją, biografistiką.

[155] Augustinas Janulaitis tokį veikalą parašė po dešimties metų: „Lenkijos karalystė 1815–1830 m." Monografija. I–III dalys. Rankraštis. 1944, 432 l., LMAVB RS, f. 267–1085.

[156] Janusz Iwaszkiewicz (1879–1944) – lenkų istorikas, archyvaras, tyrinėjo XVIII a. pab.–XIX a. Lietuvos istoriją.

[157] Tikėtina, kad minimas Bronisław Dembiński parengtas leidinys *Stanisław August i książę Józef Poniatowski w świetle własnej korespondencji* (Lwów, 1904). Už nuorodą dėkoju Ramunei Šmigelskytei-Stukienei.

Atviruko pirmoje pusėje:

Vytis

Pasaulinė Pašto Sąjunga
Union postale universelle
Lietuva Lithuanie
Atvirutė Carte postale

pašto ženklas
„blankas 5 centai“

M.
Br. Dundulis
1'rue de l'Ecole Polytechnique
Paris V 1
La France – Prancūzija

A. Šapokos laiškas B. Dunduliui, 1942 m. balandžio 18 d. Kaunas–Vilnius. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 255–123, l. 2.

Kaunas, 1942. IV. 18

Prieteliau,

Tik ką atvažiavęs iš Utenos radau paties laišką. Siūlai paskaityti savo studentams paskaitą. Būtų malonu susipažinti su institutu[158], tačiau neišmanau, kaip čia padarius. Pasiruošti paskaitai dabar jau nebeturiu laiko, nes turiu ruoštis dar savo universitetinėms paskaitoms. Jei būtinai norit, kada aš skaityčiau ir kad skaityčiau dabar, tiksliai negaliu pasakyti. Laiko daugiau turėsiu penktadienį (IV. 24), bet ar galėsiu 15–17 v.[alandomis], gerai nežinau, man, rodos, geriau tiktų 17–19 val.[andos] Pagaliau gerai neatsimenu, kokiomis valandomis skaitysiu universitete. Jei 15–17 v.[alandom] ten neskaitau, tai galėčiau ir tada. Jei būsi universitete, pažiūrėk mano iškabintame lapely. Vilniuje būsiu[159], žinoma, jei gausiu kelionės leidimą, ketvirtadienį. Važiuosiu traukiniu. Jei nuspręstumėt, kad turėsiu skaityti, gal galėtum ketvirtadienį užeiti, arba palik seminare man raštelį.

Daug linkėjimų

A. Šapoka

Atviruko viršuje:
A. Šapoka
Kaunas, Raginės 19–2

Atviruko pirmoje pusėje:

Post karte

Pašto ženklas su A. Hitlerio profiliu
„Ostland Deutsches Reich“

Ponui
Br. Dunduliui
Vilnius
Pervažos 4–1.

[158] Turimas omenyje Vilniaus pedagoginis institutas, kuriame Bronius Dundulis 1941 m. rugsėjį pradėjo dėstytojauti.
[159] Tekstas tęsiamas kitoje atviruko pusėje.

A. Šapokos laiško Petrui Klimui juodraštis, 1934 m. gruodžio 28 d., Kaunas–Paryžius. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–16, l. 1. Švarraštis saugomas ten pat, l. 2.

1934. XII. 28[160]

Ponui P. Klimui

Lietuvos Ministeriui Paryžiuje.

Pone Ministeri,

Ponas Švietimo Ministeris pavedė man parašyti Tamstai dėl Tamstos[161]. Tamsta maloniai sutikdamas prisidėti prie Lietuvos istorijos vadovėlio paruošimo laiške p. Švietimo ministeriui iškėlėt keletą klausimų, į kuriuos atsakyti p. Ministeris pavedė man, kaip tuo[162] tarpu vedančiam visus tuo darbo reikalus.

Pirmiausia visos dirbančios grupės ir savo vardu norėčiau padėkoti Tamstai, Pone Ministeri, už pažadėtą paramą. Tamstos parama, tikiuosi, paskatins mus visus tam darbui dar labiau.

Visai suprantama, kad Tamstos laikas yra užimtas kitų reikalų ir dėl to manyčiau, kad[163] Parašyti savo dalies iki kovo 1 d. Tamsta gal iš tikro nespėsit ir teks porą ar trejetą savaičių užtrukti, bet mes visi čia tikimės, kad neilgai trukus po minėtos datos Tamsta kaip nors savo dalį pajėgsit paruošti. Tiksliai nustatyti datą, žinoma, sunku. Ir prie geriausių norų tokie darbai dažnai susivėlina. Aš Tamstai galiu tik parašyti, kad mūsų apskaičiavimu, kad spėtume vasarą vadovėlį turėti atspausdintą, rankraščius turėtume paruošti ir surinkti į krūvą jau balandį.

Sunkiau man atsakyti į kitą esminį, patį darbo pobūdį saistantį klausimą dėl mokinių, kuriems taikomas vadovėlis, amžiaus ir jų susipažinimu su dėstomu dalyku. Šito gerai visiškai[164] paaiškinti nesugeba nė ministerija, nes jie tuo tarpu vis kalba apie mokyklų reformą, o kokia ji tikrai bus, tuo tarpu[165] dar nenustatyta. Sako, aišku tik, kad mūsų kraštą ir tautą liečią dalykai būsią sustiprinta. Vadovėlis būsiąs taikomas VII–VIII gimnazijų klasėm, taigi mokiniai bus vidutiniškai

[160] Švarraštyje data pakeista į 1935 m. sausio 11 d.
[161] Išbrauktas sakinys.
[162] Išbraukta.
[163] Išbraukta.
[164] Išbraukta.
[165] Išbraukta.

17–19 metų amžiaus. Kokius vadovėlius jie praeis prieš imdamiesi ruošiamojo, taip pat sunku pasakyti, nes esami vadovėliai tik toleruojami, o neskaitomi gerais ir numatoma paruošti kitus. Tuo tarpu naudojama prof.[esoriaus] Aleknos Liet.[uvos] ist.[orijos] vadovėlis, taikytas vidurinėms mokykloms, bet ten apie Tamstos minimas tarptautines XX amžiaus institucijas nėra nieko. Truputį jos, rodos, paliečiamos Kliuksino[166] „Naujausių amžių istorijoj“, bet tas vadovėlis praeinamas ne visose mokyklose ir be to tik VIII kl.[asei], taigi Tamstai tenka manyti, kad mokiniai apie tas institucijas dar nežino nieko.

Baigdamas dar[167] norėjau paliesti dar porą neapkalbėtų klausimų, būtent dėl žemėlapių ir iliustracijų. Tamstos rašomai daliai jų, tur būt, bus reikalinga taip pat, kaip ir kitom dalim. Prašytume Tamstą patį nuspręsti kokių schematinių ar smulkių žemėlapių tai daliai reikalinga ir kas juos turės paruošti. Ar galėsit paruošti Tamsta pats, ar sekant Tamstos nurodymus turės būti paruošta čia Kaune? Manyčiau, kad T.[amstos] rašomai daliai galima būtų pridėti vieną žemėlapį, paaiškinantį[168] vaizduojantį etnografines tautos sienas, ginčijamus plotus ir visokių susitarimų bei pasiūlymų susitarimų linijas ir tt. Be to, gal tektų kai ką atvaizduoti schemose (pav.[yzdžiui], nepriklausomybės kovų veiksmus). Prašytume Tamstą šito klausimo nepamiršti. Taip pat su iliustracijom. Ar Tamsta galėsit prisiųsti jų nuotraukas, ar nurodysit, kokių reikėtų pridėti ir kur jų gauti, ar viską paliksit čia mums parūpinti? Visų ir savo vardu labai prašyčiau, kad kiek Tamstai bus galima, sutvarkytumėt šį reikalą pats.

Reikšdamas didžiausios pagarbos

A. Šapoka

P. S.

Pirmąsyk gavęs progos susidurti su Tamsta asmeniškai drįstu pasiųsti Tamstai porą savo straipsnių atspaudų[169].

166 Karolis Kliuksinas (1883–1937) – pedagogas, istorikas. Buvęs A. Šapokos istorijos ir lotynų kalbos mokytojas Panevėžio gimnazijoje, kurioje dirbo nuo 1921 m. Anksčiau mokytojavo Rusijos gimnazijose. Be „Naujausių amžių istorijos“ vadovėlio (1936), išleido dar 5 vadovėlius, iš jų minėtini: „Lotynų kalbos chrestomatija“ (1932) „Senųjų amžių istorija“ (1932) ir „Vidurinių amžių istorija“ (1934). 1906 m. baigė Maskvos universiteto Istorijos-filologijos skyrių. 1927 m. birželį tapo Panevėžio gimnazijos direktoriumi. Žr.: V. Baliūnas, Pamirštas šešių vadovėlių autorius mokytojas Karolis Kliuksinas. 120-jo gimtadienio proga, *Mokslas ir gyvenimas*, 2003, nr. 3, p. 36–37.

167 Išbraukta.

168 Išbraukta.

169 Švarraštyje post scriptum pakeistas į „Dėl visų neaiškumų prašau rašyti į šv. Ministeriją arba man. Trakų g-vė 11“.

A. Šapokos laiškas P. Klimui, 1935 m. balandžio 7 d. Kaunas–Paryžius. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–16, l. 3.

p. Ministeriui Klimui — 1935 m. balandžio 7 d.,
Paryžiuje — Kaunas.

Pone Ministeri,

Laikas bėga, o mūsų sutartas reikalas dėl Lietuvos istorijos vadovėlio konkrečiomis vis nepasireiškia. Tikiuosi, kad Tamsta apie savo dalį jau ne tik galvojat, bet ir pradėjot rašyti. Kadangi sutartas balandžio mėnuo jau yra atslinkęs, tai drįstu Tamstą sutrukdyti ir užklausti, kada Tamsta tikitės savo darbą baigti ir kada maždaug galima bus laukti rankraščio Kaune? Jei Tamsta rastumėt liuosesnę valandėlę ir apie tai mus čia painformuotumėt, būtumėm labai dėkingi. Taip pat būtų labai malonu išgirsti pastabų dėl viso vadovėlio, dėl žemėlapių bei schemų, dėl iliustracijų ir kitais klausimais. Tikiu, kad visos pastabos mums čia būtų labai naudingos.

A. Šapokos laiškas P. Klimui, 1937 m. kovo 22 d. Kaunas–Paryžius. Originalas. Rankraštis. LCVA, f. 383, ap. 18, b. 174, l. 950–951. Skelbta: V. Selenis. Istoriko Adolfo Šapokos metodologinės nuostatos korespondencijoje: penki 1934–1959 metų laiškai. *Darbai ir dienos*, 2013, t. 60, p. 352–357.

Kaunas, 1937 m. kovo 22 d.

Pone Ministeri,

Pagaliau jau atėjo laikas baigti mus reikalus su tuo mūsų visų bendro darbo vaisiumi, Lietuvos istorijos vadovėliu. Viskas jau ir taip per ilgai nusitęsė. Knygų Leidimo Komisijos reikalų vedėją p. Girą pakeitė p. Tumėnas[170]. Atėjus naujam žmogui pasirodė, kad su mūsų reikalu būta daug formalių neaiškumų. P. Gira tada nenorėjo surašyti jokios sutarties, sakė, kad pakaksią Komisijos protokolų. Dabar pasirodė, kad nėra nei protokolų (p. Gira jų kažkodėl po posėdžių nesutvarkydavo), nei sutarties, nėra jokio juridinio pagrindo net honorarams išmokėti. Viskas, pasirodo, buvo likę tik žodžiais tesutarta. P. Gira nesiskaitydavo su jokiais formalumais, o p. Tumėnas, bijodamas Valstybės Kontrolės išskaitymų, rūpinosi viską ir formaliai sutvarkyti. Ilgai svyravus, atsiklausus Valstybės Kontrolės, pagaliau viskas susitvarkė ir jau yra pažadėta šiomis dienomis honorarus išmokėti. Sutarėm, kad Knygų Leidimo Komisija išrašys orderį Švietimo Ministerijos buhalteriui, o jis išmokės kiekvienam iš bendradarbių pagal atskiras sąskaitas. Tuo būdu mums teko tik apskaičiuoti, kiek kiekvienam priklauso. Čia Kaune gyvena bendradarbiai, jau prieš porą mėnesių buvom sudarę tokią apyskaitą – buvom suskaitę, kiek kurio yra parašyta puslapių. Bet pasirodė, kad tas mūsų apskaičiavimas netiko, nes Šv.[ietimo] Ministerija nutarė honorarą mokėti ne pagal puslapius, bet suskaityti spaudos ženklus. Tuo būdu atsimetė klišių vietos ir visos korektūros. Taip buvo atmesta iš viso net 84 puslapiai, spaudos lankas, už kurį honoraro priklauso 250 litų, pagal ministrų kabineto nustatytas normas, turi 30 000 spaudos ženklų. Faktinas vadovėlio lankų skaičius sumažėjo ne 5 lankais, o 3; honoraras – 750 litų. Beje, Tamstos atsiklausti dėl honoraro[171] buvo neįmanoma, bet tikiuosi, kad mūsų posėdžio nutarimas gal nenustebins. Mes nutarėm neskaičiuoti, kiek kiekvieno yra spaudos ženklų (būtų daug skaičiavimo), o mums duodamą honoraro sumą pasidalinti proporcingai kiekvieno parašytą faktiną lankų skaičių. Tuo būdu mums teko kiek pakeisti honoraro sumą už 1 lanką. Mums

[170] Antanas Tumėnas (1880–1946) – teisininkas, politinis veikėjas.
[171] Neįskaitomas žodis.

mokama iš viso 250 litų už lanką. Nuo tos sumos, kaip numato normos ir kaip buvo čia mūsų susitarta. 25% atskaitoma už redagavimą ir 90 litų kalbos tvarkytojui (po 3 lankus), lieka 472 lt 50 cnt. Šią sumą padalinus iš 45 lankų gauname 10 litų ir 50 centų. Tuo būdu honoraras sumažėja 10,50 litų, jo lieka 147 litai. Iš tos sumos ir dauginame kiekvieno parašytą lankų skaičių. Tamstos rašytųjų mes prisiskaitėme už (iš viso Tamstos skyriaus išskiriama 551–555 psl. § 3, kurį rašė p. Ivinskis ir 557–9 psl., § 5, kuris man teko naujai rašyti). Taip honoraro Tamstai priskaitėme 514 litų ir 50 centų.

Aš labai prašyčiau, kad Tamsta pavartytumėt vadovėlį ir, jeigu prie mūsų skaičiavimo nerastumėt ką pridėti, tuojaus parašytumėt atitinkamą sąskaitą. Buhalteriui ilgai laikyti pinigus pas save gal bus nepatogu, tad būtų geriau, kad visi tuojau atsiimtumėm. Man labai buvo gaila, kad negalima buvo viso šio reikalo sutvarkyti tada, kai Tamstai teko būti čia Kaune. Matot, tada dar tebebuvo nebaigti reikalai su Valstybės Kontrole. Kaip dabar Tamstai teks tuos pinigus persiųsti, nežinau. Persiųsti paštu p. buhalteris gal negalės, nes reikėtų gauti leidimą iš Finansų Ministerijos. Manau, kad Tamsta kitą kelią galėsit nurodyti. Gal Tamsta galėsit čia ką nors įgalioti ar kaip nors kitaip. Aš taip pat labai atsiprašau, kad lig šiol negalėjau persiųsti Tamstai priklausomų vadovėlio egzempliorių. Matot, vis dar derėjomės gauti daugiau, o p. Tumėnas gynėsi dengdamasis ministerių vieneto normomis, kad mums tik po 2 egz. [empliorių] tepriklauso, kai dar buvo p. Gira, mums buvo žadėta kaip nors padaryti, kad gautumėm net po 15 p. Tumėnas sako, nenorįs rizikuoti, nes Valstybės Kontrole prikibsianti.

Taip ir nusileidom. Tuo būdu ir Tamstai tegavau vos 2 egzempliorius – vieną liuksusinį kreidinio popieriaus, ir vieną paprastą. Aną dieną, sužinojęs, kad į Paryžių važiuoja Užsienių R.[eikalų] Ministerijos kurjeris, nuvežiau tuos egzempliorius ten, tikėjausi, kad galės Tamtai nuvežti, bet man pasakė, kad tam kurjeriui neduosią. Apsiėmė persiųsti per kitą. Tokiu būdu tikiuosi, kad Tamsta juos netrukus gausit.

Baigdamas Tamstai, Pone Ministeri, dar norėjau parašyti vieną man labai rūpimą klausimą. Manau, kad bent savo rašytą dalį Tamsta perskaitėt ar nors peržiūrėjot, ten ne viskas papildyta, kai kas ir išleista. Aš bijau, kad nebūtų buvę kas nors sugadinta. Tamstos dalį redaguojant kai kurių papildymų buvo padaręs Dr. Ivinskis (ypač apie nepriklausomybės kovas), o be to, korektūras dar buvau davęs Kariuomenės Štabo Švietimo Skyriaus žmonėms. Kiek man atrodė tikslu, visomis tomis pastabomis naudojausi. Tad apskritai man būtų labai įdomu išgirsti Tamstos paties nuomonę. Jei Tamstai nesudarytų didelio sunkumo, labai prašyčiau parašyti taip pat savo nuomonę ir dėl visumos.

Kaip Tamstai žinoma, teko pastebėti iš spaudos, kai kas nori primesti kišančią tendenciją ir visokių netikslumų. Daugybė padarytų ir praleistų klaidų (net faktinių) aš pats jau dabar gerai matau, bet daugelis kaltinimų vis dėlto atrodo per drąsiai metami[172]. Kažkodėl nesiskaitoma nei su vadovėlio pobūdžiu, nei su jo paskirtimi, nei pagaliau, ir svarbiausia, su darbo sąlygomis. Kaip gali atsakyti į visus klausimus vadovėlis, jei į juos dar neatsakė nei viena specifinė studija? Mano galva, tautos istorijos mokslas turi būti pradedamas kurti nuo bendresnio pobūdžio kursų, nes tik tada tepasirodo visos spragos, kurias turi nušviesti specialūs darbai, bet kam kiekvieną klaidą ar neaiškumą tuojaus blogai aiškinti, net piktos valios prikišti? Liečiant paskutinius laikus, beveik mūsų dienas, visų, žinoma, negalima patenkinti[173]. Bet ir nepatenkintieji neturėtų užmiršti, kaip tas atsitinka, neturėtų tuojaus mesti kokią šališkumo kaltę, nes tuo būdu patys per dažnai šališki pasirodo.

Bet dovanokit, kad taip ilgai Tamstą trukdau. Baigiu.

Tamstą labai gerbiąs

A. Šapoka

---

[172] A. Šapokos redaguota „Lietuvos istorija" – bene daugiausia kritiškų recenzijų sulaukusi istorikų parengta knyga 1930–1940 m.

[173] P. Klimo rašytąją dalį Kazys Pakštas pavadino „neobjektyviu ir banaliu įvykių traktavimu Goebbelso stiliumi"; žr. K. Pakštas, Kur geografija susitinka su istorija, *Naujoji Romuva*, 1937, nr. 7, p. 168.

A. Šapokos laiškas Marijai Mašiotaitei-Urbšienei. 1935 m. gruodžio 21 d., Kaunas. Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 14–641, l. 1. Skelbta: V. Selenis. Istoriko Adolfo Šapokos metodologinės nuostatos korespondencijoje: penki 1934–1959 metų laiškai. *Darbai ir dienos*, 2013, t. 60, p. 350–351.

1935 m. gruodžio 21 d.
Kaunas, Trakų 11.

Ponia,

Man tenka labai atsiprašyti, kad taip ilgai tylėjau ir į Tamstos paraginimą prisidėti prie Lietuvos Vakarų Sąjungos propagandos neatsakiau dar nieko. Pati idėja man labai artima ir S-gos darbas visada rūpi. Bet gavęs Tamstos laišką taip ir negalėjau nuspręsti, kuo gi galėčiau prisidėti prie to darbo ir aš? Kad galėčiau ką nors padaryti, tuo tarpu nenumanau. Blogiausia, kad nežinau, kurią propagandos plotmę Sąjunga yra pasirinkusi. Manau, kad visi sumanyti straipsniai turėtų turėti vieną linkmę. Kol eina reikalas apie Sajungos darbo plėtimą ir organizavimą skyrių, manau, kad vargu ar galėčiau ką padaryti. Tam, tikiuosi, atsiras daug aštresnių plunksnų[174]. Jei būtų reikalo rašyti dėl paties objekto akademinėje plotmėje, gal ką nors galėčiau, nors, prisipažinsiu, specialiai Sąjungai rūpimų klausimų niekad nesu tyrinėjęs. Tik pripuolamai. Ir tą dabar tuojaus padaryti vargu ar galėčiau, nes esu labai užimtas kitų darbų. Taigi nuo propagandos prašyčiau mane atleisti, o jei Sąjungai bus reikalinga straipsnelių, nagrinėjančių vieną ar kitą Mažosios Lietuvos klausimą akademinėje plotmėje, mielai stengčiausi ką nors parūpinti. Bet tam, mano galva, reikėtų žinoti smulkesnį projektuojamos akcijos planą. Sąjunga, rodos, turi akademinę sekciją, kuri galėtų išdirbti planą, nurodyti bent linkmes, nurodyti rūpimus ir keltinus klausimus. Sporadiškai, be tam tikros rikiuojančios idėjos, pasirodą straipsneliai vargu ar būtų tikslūs. Visuomenei, mano galva, reikėtų duoti ne vieną kitą žinelę, o nuosekliai pervesti ją per visą problemos labirintą, užakcentuoti ir paaiškinti tą, kas svarbiausia ir labiausiai įsidėmėtina.

Taigi galiu tuo tarpu tik pasižadėti sekti Sąjungos darbą ir, jei atrodys, kad galima kur nors pritaikinti ir mano jėgeles, prisidėsiu mielai.

[174] 1934 m. Lietuvos Vakarų sąjungos prašymu „Radiofone" paskaitą „Didžiosios ir Mažosios Lietuvos prieštaringumų esmė" skaitė Konstantinas Avižonis, kuris atskirai netyrinėjo šios problemos, žr. : В. Селянис, Литовские историки и проблемы истории Восточной Пруссии (1918–1940), *Культурное наследие Восточной Пруссии, Калининград*, 2011, t. II, c. 87–88.

Reikšdamas Tamstai didžios pagarbos

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas Liudui Girai, 1935 m. gruodžio 16 d., Kaunas. Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 7–831, l. 1.

Ponui L. Girai.

Trys Lietuvos istorijos vadovėliui reikalingi žemėlapiai p. Pesio jau yra nubraižyti. Vienas iš jų spaustuvėje jau yra visiškai paruoštas spausdinti, o vieno yra padaryta klišė ir pavyzdinės nuotraukos. Trečias yra baigtas, bet tuo tarpu dar nefotografuotas G. Pesys yra parašęs sąskaitą už tris žemėlapius. Jis dar turės padaryti vieną žemėlapį ir keletą schemų. Taip pat jo dalykas yra prižiūrėti visų žemėlapių spausdinimą. Tą jis imasi atlikti už tuos pačius 150 litų. Ponas Viceministeris sako, kad dėl kainos reikėtų susižinoti su Valst.[ybės] Kontrole. Esą, jie ten gali turėti savas normas ir gali išeiti nesusipratimas.

Jei kreipsitės į V[alstybės] Kontrolę, gal reikėtų jiems parodyti žemėlapių pavyzdį, nes juk ne visi žemėlapiai yra lygus ir vienodai reikalauja darbo. Dėl tų reikalingų pavyzdžių prašyčiau paskambinti p. Pesiui į topografijos[175] kartografijos skyrių (skambinti per generalį štabą).

Antras dalykas, prašyčiau paskubinti užsakymą spaustuvei, nes, kaip teko girdėti, tuojaus spaustuvė turės daug darbo ir mūsų žemėlapius spausdinti greit nespausdins.

Su p. Masiliūnu man dėl tų žemėlapių teko kalbėti ir kitu reikalu. Juk ir tas p. Pesio atlyginimas yra tik už braižymą, o pusė to darbo labai daug teko prisidėti ir man. Teko surinkti medžiagą ir nuolat nurodinėti, koreguoti p. Pesio darbą. Man likti be atlyginimo būtų lyg ir skriauda[176]. P. Masiliūnas[177] sutinka, kad būtų atlyginta, bet reikia rasti atatinkamą atlyginimo formą, kuri sutiktų su Kn[ygų] Leid[imo] Komisijos

[175] Išbraukta.

[176] Knygų leidimo komisija prie Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos už „Lietuvos istorijos" parašytąją dalį 1937 m. kovą–gegužę P. Klimui išmokėjo 514 Lt 50 ct, J. Jakštui – 606 Lt, 40 ct, Z. Ivinskiui – 669 Lt 50 ct, P. Šležui – 744 Lt ir redaktoriui A. Šapokai už teksto rašymą, redagavimą, klišių, žemėlapių sudarymą – 6720 Lt 50 ct. Knygų leidimo komisijos sekretoriaus Vytauto Tumėno raštai VDU Kanceliarijos viršininkui, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1806, l. 13.

[177] Kazimieras Masiliūnas (1902–1973) – pedagogas, 1934–1940 m. – švietimo viceministras. Išrūpino A. Šapokai IV laipsnio Vytauto didžiojo ordiną (įteiktas 1937 m. vasario 16 d.). Tačiau jis nebuvo vienintelis istorikas, kuriam už veiklą švietimo srityje buvo įteiktas ordinas. 1937 m. už pirmąjį sieninį Lietuvos istorijos žemėlapį D. L. K. Gedimino IV laipsnio ordiną gavo Ona Girčytė-Maksimaitienė, 1939 m. – už veiklą Lietuvos istorijos draugijos Mokytojų sekcijoje ir vidurinių mokyklų istorijos programos rengimą, taip pat už istorijos vadovėlio išleidimą – Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, už Lietuvos istorijos tyrimus ir pedagogo darbą – Simas Sužiedėlis, žr.: V. Kavaliauskas, *Už nuopelnus Lietuvai*, Vilnius, t. II, 2003; LCVA, f. 391, ap. 6, b. 47, l. 247, 253. A. Šapokos mokytojas I. Jonynas jau turėjo Gedimino III laipsnio ordiną už diplomatinę veiklą Vilniuje, 1939 m. Švietimo ministerija siūlė jam suteikti Vytauto didžiojo III laipsnio ordiną už veiklą Vytauto didžiojo mirties metinių paminėjimo komitete, ten pat, l. 43. Kitas A. Šapokos mokytojas rusų istorikas I. Lappo 1938 m. gavo Gedimino III laipsnio ordiną už tai, kad „išgarsino Lietuvos Statutą užsieniuose", LCVA, f. 391, ap. 6, b. 46, l. 401.

taisyklėmis bei atlyginimo normomis. Aš daug už tą darbą nė nenorėčiau, bet po kokį 50–75 ar 100 litų gal ir vertėtų. Kaip tą pravesti? Jei nebūtų galima kitaip, tai man radosi, būtų galima šitaip padaryti. Jūs galit apmokėti brangiau p. Pesiui, o jis gavęs pinigus perduos nustatytąją sumą man. Pav., Jūs išmokat jam ne po 150 už žemėlapį, o po 225 lit[us]. Tada jis man perduos nuo kiekvieno žemėlapio po 75 lit[us].

1935. XII. 16 d. A. Šapoka

Kaunas, Trakų 11.
Tel. 46–15.

P. S. P. Pesio sąskaitą čia palieku, bet, man radosi, ją reikės perrašyti. Juo labiau, kad vis dėlto gal sutiksit ir man tuo pačiu keliu atlyginti.

A. Šapokos laiškas L. Girai, 1936 m. gruodžio 21 d., Kaunas. Originalas. Rankraštis. LNMMB RKRS, f. 7–831, l. 2.

Knygų Leidimo Komisijos Sekretoriui
p. Girai

Sužinojęs, kad K[nygų] L[eidimo] Komisija mano darbą „Lietuva Reformų Seimo metu" siūlytų sutrumpinti, pats norėčiau duoti šiokių paaiškinimų. Iš esmės man atrodo, kad daug sutrumpinti nebūtų naudinga, nes tada nukentėtų darbo prieinamumas eiliniam skaitytojui ne istorikui – jis liktų perdaug specialus. Nes juk pačių išvadų bei jų argumentavimo sutrumpinti neįmanoma. Tad man atrodo, kad, norint sumažinti veikalo puslapių skaičių, galima jo dalį (kur atpasakojama bajorų seimelių instrukcijos) atspausdinti petitu[178]. Tuo būdu puslapių sumažėtų (manau, kad apie 50 pusl.[apių] sumažėtų). Be to, aš pats jau esu nusistatęs porą skyrių perdirbti ir išdalies juos sutrumpinti. Taigi galutinai paruošus spaudai darbas truputį sumažės.

Prašau pranešti mano pastabą K[nygų] L[eidimo] Komisijai, kurią labai prašau minimąjį darbą sutikti spausdinti. Komisijos pageidavimą aš visada turėčiau galvoje ir, kiek bus galima, pasistengsiu darbą sutrumpinti[179].

Kaunas, A. Šapoka

1936. XII. 21

[178] Petitas (pranc. *petit* – „mažas") – spaustuvinis šriftas.

[179] Matyt, tuo galima paaiškinti įvairuojančią šio A. Šapokos darbo rankraštinių variantų apimtį (didžiausia iki 588 p.). Visas darbas paskelbtas tik 2008 metais, žr. R. Jurgaitis, R. Šmigelskytė-Stukienė, A. Šapoka, *Raštai, t. 2: Lietuva reformų seimo metu. Iki 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, p. 22.

A. Šapokos laiškas Jonui Totoraičiui, 1935 m. spalio 10 d., Kaunas–Marijampolė. Originalas. Rankraštis. LCVA, f. 1674, ap. 3, b. 49, l. 28.

1935 m. spalių 10 d.,
Kaunas, Trakų 11.

Garbus Profesoriau,

Tuo tarpu man labai reikalinga „Dzieje ilustrowanne Polski" (autorius, rodos Sokolowskis) „Poczet Krolow Polski" (t. y. visų karalių portretai). Nei vienos tų knygų čia Kaune gauti negaliu. Man atrodo, kad jos galėtų būti k[unigų] marijonų bibliotekoje. Jei Tamstai nesudarytų didelio sunkumo, prašyčiau peržiūrėti ir kaip nors pranešti man, kokiu keliu galėčiau jas nors trumpam laikui pasiskolinti.

Tamsta, rodos, atvažiuojat į Kauną neretai. Jie tos knygos bibliotekoje būtų man galėtumėt pranešti pav. per Dr. Ivinskį, kurį, turbūt, tenka sutikti universitete, arba telefonu 46–15.

Reikšdamas Tamstai didžios pagarbos

A. Šapoka

A. Šapokos raštelis nenustatytam „Mūsų žinių“ bendradarbiui, 1947 m. kovo 2 d., Augsburgas. Originalas. Rankraštis. LTSC PLA, Vokietijos DP kultūros veikėjų korespondencijos fonde.

Augsburg, 1947. III. 2

g. T.

Gavęs peržvelgti keletą „Mūsų Žinių“[180] nr., pastebėjau, kad Tamstos bendradarbių tarpe yra ir Dr. J. Jakštas. Man būtų labai malonu su juo susirišti, bet nežinau adreso. Gal Tamstos būtumėt malonūs pranešti man jo adresą, arba manąjį jam persiųsti.

Reikšdamas pagarbos

Dr. A. Šapoka

Mano adresas:
Dr. A. Šapoka, Augsburg, Hochfeld, DP Camp, Germany, USA Zone

[180] Zalcburgo lietuvių laikraštis, ėjęs 1945–1947 m.

A. Šapokos laiškas Broniui Kvikliui, 1947 m. rugpjūčio 4 d., Augsburgas. Originalas. Rankraštis. VDU LII , f. 1, ap. 1–4, b. 3529–462.

Augsburgas, 1947. VIII. 4.

Bičiuli,

Dėkui už knygą, kurią prieš keletą dienų gavau. Buvau apie ją girdėjęs jau senai, bet gavęs buvau labai nustebintas. Aš įsivaizdavau, kad tai yra grynai teisinių konkordato nuostatų nagrinėjimas kanonų teisės požiūriu. Tuo tarpu dabar matau, kad išeities taškais yra paimti mūsų krašto santykiai. Malonu vartyti veikalą, kur svetima kalba aptarti, galima sakyti, visi mūsų krašto skauduliai tiek kultūriniai, tiek politiniai. Malonu, kad šiaip ar taip tai yra ne vien mokslinis darbas, bet ir propagandinis veikalas, supažindinąs su mūsų krašto pastarųjų laikų problemomis JAV katalikiškąją visuomenę. Gaila, kad mano anglų kalbos mokėjimas yra dar labai silpnas, tačiau rengiuosi ją skaityti nuodugniai. Tikiuosi, suprasiu. Jei kur neįkandamas bus tekstas, gal padės suprasti gausios įvairiakalbės išnašos.

Tebegyvenu senoviškai Augsburge. Dirbu gimnazijose ir Technikos mokykloje. Taip laikas ir praeina. Rimto darbo nėra, bet ir laiko nelieka. Vos kada ne kada prisiruošiu parašyti kokį straipsnelį į čionykštę mūsų spaudą. Man vis neramu, kad mes tremtiniai per mažai pagaminame propagandinės spaudos, tačiau smulkiais reikaliukais užsivertęs, ką nauja organizuoti nesiryžtu. Tam pagaliau yra centriniai organai. Gaila, kad jie kažkaip neprisiruošia. O progą juk puikiausią turime. Tik kažkaip organizacijos trūksta. Dabar už skatikus galima būtų išspausdinti tai, kam vėliau gal teks kruvino prakaito užkaltą valiutą suubagauti.

Mūsų visų liūdnos perspektyvos, be abejo, gerai žinomos. Mano asmeniškos nejuda iš vietos. Prieš maždaug porą mėn[esių] su trupučiu parašiau pagaliau kun[igui] Dr. J. Vaškui[181], Marianopolio kolegijos rektoriui, siūlydamasis mokytoju arba nors kokiuo nereguliariu bendradarbiu, kad tik padėtų mūsų trejetui ten nuvykti. Iki šiol dar neturiu jokios žinios. Marianopoly aš, tur būt, visai nežinoma asmenybė, tad priminiau, kad informacijos galėtum suteikti pats, gal būt kun[igas] Baras ir kun[igas] R. Klumbys[182], kaip naujieji amerikonai. Jei tektų kada su Dr. Vašku susitikti ar susirašinėti, tikiuosi paremtum. Aš ir jam rašiau, kad prašydamas pagalbos nuvažiuoti, nemanau užsikarti ant pečių. Jei pas juos pritapti negalėčiau, ieškočiau kitokių pragyvenimo šaltinių. Čia stumdytis po

[181] Juozas Vaškas (1910–1992) kunigas, marijonas.

[182] Romanas Klumbis (1914–1991) – kunigas misionierius, gimęs Čikagoje, 1921–1941 m. gyveno Lietuvoje.

stovyklos pasienius jau per daug įkyrėjo. Betikslis gyvenimas ir visokios bėdos baigia mus visus išsemti. Normaliose gyvenimo sąlygose gyvenantieji net negali suprasti, kaip visa čionykštė aplinka ėda sveikatą, gadina nervus, ir kaip žmonės trokšta kur nors ištrūkti.

Čikagoje gyvena ir kun[igas] Stašys[183]. Gavau iš jo du laiškus. Jam taip pat jau tris esu rašęs, bet nežinau ar bus bent vieną gavęs. Jei susitinkat, prašyčiau perduoti linkėjimų.

Rašei, kad mano seseriai į Omską parašei atviruką. Jei iki šiol neatsakė, matyti, negavo. Įdomu, kokia kalba rašei. Jei lietuviškai, tai be jos ten iš visos šeimos niekas ir nesuprato. O gal jos jau gyvos nebėra?

Baigdamas siunčiu Pačiam daug nuoširdžiausių linkėjimų

A. Šapoka

[183] Adolfas Stašys (1905–1987) – kunigas, JAV reiškėsi visuomeninėje veikloje – Amerikos lietuvių taryboje.

A. Šapokos laiškas Vokietijos lietuvių kultūros tarybos pirmininkui, 1948 m. balandžio 23 d., Augsburgas. Originalas. Rankraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–7, b. 2736–383.

1948. IV. 23, Augsburg,

Mielasis Pirmininke,

Turbūt, vis tiek geriau vėliau, negu niekad. Taip bent skelbia liaudies išmintis. Pagaliau ir aš siunčiu savąjį straipsnelį „Lithuania vademecum" reikalui. Iš tikrųjų aš jau kiek anksčiau jį baigiau, bet vis neprisiruošiau išsiųsti. Maniau, kad būsit Kultūros Tarybos[184] posėdy ir galėsiu į rankas įteikti. Pagaliau siunčiu. Jei galima, prašyčiau padaryti vieną nuorašą ir dėl manęs arba nors rankraštį grąžinti. Kito neturiu. Kartu įdėjau nuorašą rezoliucijos projekto, kurį Kult.[ūros] Tarybos pavestas rašiau ir įteikiau prof.[esoriui] Meškauskui[185], kad nugabentų Šveicarijon ir kuris nors atstovas įteiktų vad.[inamajai] Intelektualų Konferencijai. Įdedu taip sau, kad pasitaikė dabar ant stalo nuorašas. O gal informacijai ten kam nors bus reikalinga? Įdėjau ir vokiškai.

Gaila, kad neatvykot į Kult.[ūros] Tarybos posėdį. Priėmėm Kultūros Archyvo prospektą[186]. Ponas Kačinskas[187] parašys. Būtų gera, kad Šv.[ietimo] Valdyba jo neužvilkintų. Atkreipčiau ir Jūsų ir Šv. [ietimo] Valdybos dėmesį į § priešpaskutinį, kuriame kalbama, kad Vokietijos sektoriaus archyvą nedelsiant organizuoja Švietimo Valdyba[188]. Nevertėtų ilgai vilkintis po kanceliarijas su formalumais. Reikėtų nors kas čia galima daryti. Visuma vėliau susiformuos. Žinoma, prospektas atsidurs ir Taryboje, bet galutinių nutarimų galima būtų ir nelaukti. Jei Šv.[ietimo] Valdyba pritartų, reikėtų nedelsiant

[184] Vokietijos lietuvių kultūros taryba – 1947 m. rugpjūčio 26 d. Augsburge vykęs įvairių meno ir kultūros sričių atstovų pasitarimas, kurio metu kultūrinei veiklai kelti ir ugdyti sudaryta Kultūros taryba kaip patariamasis organas prie Švietimo valdybos. Jos uždaviniai buvo atstovauti visoms kultūros gyvenimo sritims ir remti kultūros žmones, in: V. Bartusevičius, *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*, Vilnius: Versus aureus, 2012, p. 204–205.

[185] Juozas Meškauskas (1906–2000) – gydytojas, VDU profesorius, išeivijos visuomenės veikėjas, ateitininkas.

[186] Prospektas – spaudinys, kuriame pateikiama vartotojo informacija.

[187] Kačinskas – tuo metu Vokietijos DP buvo keletas bendrapavardžių mokslo ir kultūros veikėjų: matematikas Leonas Kačinskas (1908–1997), 1946–1949 m. dėstęs Pabaltijo Hamburgo-Pinebergo universitete, aktorius Henrikas Kačinskas (1903–1986) ir jo brolis kompozitorius, dirigentas, pedagogas Jeronimas Kačinskas (1907–2005). Kurį iš jų turi omenyje A. Šapoka, duomenų nėra.

[188] A. Šapokos raudonu pieštuku pabrauktas sakinys.

skirti ir konservatorių, kuris išsiaiškintų techniškuosius reikalus ir pradėtų organizacinius darbus. O juk daug ką reikėtų išsiaiškinti ir susekti kas, kur globotina yra.

P. Novickis[189] nori gegužės pirmoje pusėje sušaukti bendrą Kult.[ūros] Tarybos ir Kult.[ūros] ir Šv.[ietimo] Tarybos posėdį. Būtų gera, kad iki to laiko Šviet.[imo] Valdybos nuomonė būtų pareikšta[190]. Wielhorskio[192] knygą iš p. Sužiedėlio gavau. Ačiū. Ilgai neužlaikysiu. O vis dėlto jam būtų galima daug ką pasakyti.

Beje, straipsnio nuorašus prašyčiau neužvilkinti persiųsti. Matot, mano sparnai vis dėlto pakelti. O ką gali žinoti, gal ir nelabai ilgai bereikės laukti. Norėčiau gauti, žinoma, prieš išvažiuodamas. O važiuoju (rodos, jau būsiu kada minėjęs) į Montrealį, Kanadą.

Daug geriausių linkėjimų ir sėkmės
A. Šapoka

P. S. Straipsniui prirašiau slapyvardę. Jei būtų norima, būtinai tikras pavardes spausdinti, vėliau aiškinsimės,

A. Š.

[189] Novickis – Stasys Navickas (1889–1962) – kapelmeisteris, kompozitorius, vargonininkas.
[190] A. Šapokos pabraukta raudonu pieštuku.
[191] A. Šapoka recenzavo buvusio dienraščio „Dzień Kowieński", 1924 m. išvaryto iš Lietuvos žurnalisto, Rytų Europos tyrimų instituto direktoriaus (1931–1939 m.) ir Stepono Batoro universiteto dėstytojo, politologo ir lenkų sovietologų mokyklos pradininko Władysławo Wielhorskio (1885–1967) knygą „Polska a Litwa – stosunki wzajemniew biegu dziejów", išleistą Lenkų studijų centro 1947 m. rudenį Londone. Šapokos nuomone, lietuvių–lenkų santykių klausimas yra viena painiausių Rytų Europos problemų. A. Šapokos nuomone, Wielhorskis „[...] rašo lenkams, įtvirtindamas juos senose pozicijose, o lietuvius moko nuolankumo „istoriniam procesui", moko logikos ir kviečia atsisakyti senųjų klaidų". A. Šapoka, Lietuvos ir Lenkijos santykiai lenkų akimis, *Aidai*, 1948, nr. 21, gruodis.

A. Šapokos laiškas nenustatytam profesoriui (Vaclovui Biržiškai?), 1948 m. gegužės 11 d., Augsburgas. Originalas. Rankraštis. LTSC PLA, Vokietijos DP kultūros veikėjų korespondencijos fondas, l. 11.

Augsburgas, 1948 m. gegužės 11 d.

Profesoriau,

Labai smarkiai vis dėlto nebarkit. Geriau vėliau negu niekad. Savo rankraštį Tremtinio[192] vadovui pagaliau siunčiu. Kaip matot, jis išėjo ne visiškai toks, kokio laukėte. Ne visai pagal Jūsų siūlytąjį planą. Mintis, atrodo, bus likusi ta pati. Kad ir šlubuoja kiek konstrukcija, bet norėjau sugrūsti kuo daugiau statistikos ir faktų. Be abejo, ne kiekvienas galės jais pasinaudoti, bet iš kiekvieno tremtinio apaštalo vis tiek neišeis. Diagramų aš nė nebandžiau daryti. Man atrodo, jos užimtų per daug vietos, o ne kažin ką paaiškintų. Aš taip pat visiškai nepaliečiau nei Jūsų plane minimų visuomeninio gyv.[enimo] susikirstymo bei susiorganizavimo nei teisingumo ir socialinės būklės kl.[ausimų] (d. ir f. skyr.), neliečiau taip pat nei valstybės santvarkos klausimų. Man atrodo, kad daug ko čia nė neprirašytum. Juk daug dalykų čia ir netvarkoje buvo. Skaitmenimis čia, man rodos, daug ko neišryškinsi. Kiekvienas dėl to turi savo nuomonę ir reabilitacinės ar apologinės pastangos pareikalautų daug popieriaus. Pagaliau, jei rastumėt reikalo, apie visuomeninį gyvenimą, socialinius santykius ir socialinį draudimą kokį, puslapį gal galėtų parašyti koks juristas su visuomenininko gyslele. Aš to nepajėgčiau, o medžiagos neturiu.

Istorinė apžvalga man išėjo kiek ilgesnė negu Jūsų projekte numatyta buvo. Bet dar trumpiau to išreikšti nepajėgčiau.

Spėju, kad rankraščius duosit nurašyti mašinėle. Čia to padaryti negalėjau. Su mašinėlėmis dabar pas mus striuka, nes net e [raidės] pavogtos. Man būtų gera gauti nors vieną nuorašą. Gal galėtumėt nurašyti vieną kopiją viršaus ir man ją pasiųsti? Juk pats leidinys, tur būt, dar užtruks, aš galiu išvykti jo negavęs, o ir šiuos davinius norėčiau turėti.

Dr. Viliamas[193], rodos, po truputį rašo, bet manyčiau, kad nebloga būtų, jei dar pasiteirautumėte, ar jau baigia. Gal kiek paspartėtų žingsniai.

Prof.[esorius] Meškauskas apie pavojus sveikatai įvairiuose kraštuose žada parašyti. Bijau, kad gali užtęsti. Juk ir jis labai senai žadėjo, o ligšiol, rodos, dar nebus padaręs nieko.

[192] „Tremtinys" – išeivių lietuvių laikraštis, ėjęs Vokietijoje, Oldenburge, nuo 1945 m.

[193] Vladas Viliamas (1904–1972) – geografas, politinis ir visuomenės veikėjas, ateitininkas.

Tuo tarpu siunčiu Jums daug geriausių linkėjimų.

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas Vaclovui Biržiškai, 1947 m. lapkričio 24 d., Augsburgas–Pinebergas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

Augsburgas, 1947. XI. 24.

Pone Profesoriau,

Iš Tamstos mokinių ir šiokių tokių bendradarbių aš gal būsiu vienas belikęs, kuris dar nei karto nesu rašęs Tamstai. Suprantama, kad jau senai žinau, kur gyvenate ir kur anksčiau gyvenote. Nerašiau, sekdamas savo charakterio bruožą, nenorėdamas trukdyti laiko be ypatingo reikalo. Spėju, kad ir Tamsta nemėgstat tuščių susirašinėjimų. Šį kartą trukdau Tamstą su reikalu.

Prieš porą savaičių man atėjo į galvą mintis, kad Klaipėdos prijungimo 25 metų sukakties proga gera būtų išleisti leidinėlį, išryškinantį visos Mažosios Lietuvos problemą. Kadangi mūsų zonoje dabar visa spauda (t. y. leidimai ką nors spausdinti) yra sukaupiama aplink laikraščius, tad pradėjau kalbėtis su „Žiburių" redakcija. Jie sutiko reikalą paremti, bet atskiro leidimo, sako, nesą vilčių gauti. Tad susitarėme, kad 1948 m. sausio 10 d. išleis specialų dvigubą „Žiburių" numerį, skirtą vien M[ažajai] Lietuvai. Jo bus 24 psl. Kartu visa ta medžiaga pasirodys ir kaip knygutė – 96 psl. Tai bus tas pats numeris, tik kitaip sulaužytas.

Aš skubotai sudariau planą ir išsiuntinėjau numatytiems autoriams, prašydamas neatsisakyti straipsnius parašyti. Taip jau esu gavęs sutikimą, kad Dr. Puzinas[194] parašys apie M [ažosios] Lietuvos proistorę, Jonikas apie lietuvių kalbą M[ažojoje] Lietuvoje, Balys[195] apie tautosaką, Ivinskis apie tautinius santykius, Pažemeckas[196] apie M.[ažosios] Lietuvos ūkį. Su kitais (pv. Maciūnu) dar tebesideru, o kai kurie (pv. Tamošaitis[197], prašytas straipsnio apie tautodailę) dar neatsišaukė. Neatsakė dar nieko ir Krivickas[198] (Klaipėdos byla ar problema tarptautinės teisės požiūriu) ir Augustaitis (uostų kl[ausimas]) ir kt.

Aš iš pat pradžių buvau nusistatęs prašyti Tamstos parašyti apie Mažosios Lietuvos vaidmenį spaudos draudimo metu. Minėjau tai ir laiške Maciūnui. Nežinau ar tamstai ką sakė ar ne. Aš ir jam rašiau, kad į tamstą kreiptis man

[194] Jonas Puzinas (1905–1978) – archeologas, Pabaltijo universiteto Filologijos-filosofijos fakulteto prodekanas.

[195] Jonas Balys (1909–2011) – folklorininkas, lyginamuoju istoriniu metodu tyrinėjo tautosakos siužetus ir jų geografinį išplitimą.

[196] Juozas Pažemėnas (iki 1954, Pažemeckas) (1909–2002) – ekonomistas, visuomenės veikėjas, bndradarbiavo žurnale *„Aidai"*.

[197] Antanas Tamošaitis (1906–2005) – dailininkas, lietuvių liaudies meno tyrinėtojas.

[198] Domas Krivickas (1905–1999) – teisininkas, visuomenės veikėjas.

nedrąsu. Ir dabar aš nenoriu būti neatviras. Žinodamas nelemtąjį Tamstos susidūrimą su „Žiburiais" aš susvyravau. Tik dėl to ir šį laišką aš rašau bent savaite vėliau. Bet Tamstos straipsnis man labai rūpi. Tik dėl to ir išdrįsau jo prašyti nors suprantu, kad Tamsta didelio entuziazmo „Žiburių" pastogėje ką spausdinti neturite. Aš teisinu save tuo, kad tai iš tikrųjų nebus „Žiburiai". Iš tikrųjų jų markė bus tik tam, kad leidinėlis galėtų pasirodyti. Be to, man leidėjas p. Vitėnas[199] prisispirdamas tikrino, kad redakcija visą įvykį labai apgailestaujanti ir jokio noro Tamstą įžeisti neturėjusi.

Aš turiu vilčių, kad lietuviškojo reikalo labui Tamsta pajėgsite bent tam vienam kartui viską pamiršti. Jei Tamsta straipsnį prisiųsite, pradžiuginsite ne mane vieną, o jis bus labai naudingas visai mūsų skaitančiai visuomenei. Dėl temos, Tamsta, žinoma, galite nesivaržyti. Kito straipsnio iš tos srities nebus. Atseit, į svetimą daržą Tamsta jokiame atvejy neįsibrausit. Leidinio apimtis yra ribota, tad prašyčiau kondensuoto straipsnio – ca 10 mašinėle rašytų kanceliarinio formato puslapių. Žinoma, jei išeis kiek ilgesnis, ne ką padarysi. Stengsimės visus sutalpinti. Gal dalį galima bus perkelti į vėlesnius laikraščio numerius, o knygutėje kartu išspausdinti. Gal parinksime smulkesnį šriftą, jei per daug susirinks.

O gal Tamsta galėtumet ir kitą straipsnį duoti? Matot, negaliu prikalbėti Maciūną parašyti apie M[ažosios] Lietuvos raštiją. Pone Profesoriau, paraginkit jį. Nepalietus raštijos visas leidinėlis išeis kreivas. Aš labai džiaugčiausi, jei ir Tamsta išryškintume kurį nors vieną bruožą iš Maž[osios] Lietuvos gyvenimo ar raštijos.

Man atrodo, kad sumanytojo leidinėlio pagrindinę mintį būsiu pakankamai aptaręs. Jei Tamsta ką tinkamo skubiai parašyti galit, labai prašyčiau prisiųsti. Būsiu dėkingas.

Siunčiu Tamstai daug geriausių linkėjimų.
Reikšdamas daug pagarbos

Tamstos A. Šapoka

P. S. Būtų gera straipsnius gauti apie Kalėdas.

[199] Juozas Vitėnas (g. 1912) – teisininkas, žurnalistas, Augsburge buvo vienas savaitraščio „Žiburiai" steigėjų ir redaktorių 1945–1949 m.

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1947 m. gruodžio 8 d., Augsburgas–Pinebergas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

Augsburgas, 1947 m. gruodžio 8 d.

Mielasis Pone Profesoriau,

Prisipažinsiu, kad Tamstai parašęs laišką dėl to straipsnio buvau neramus, bijojau, kad nebūčiau klaidingai suprastas. Prieš valandą gautas Tamstos laiškas mane nuramino. Dėl to aš labai džiaugiuosi. Tamsta galit suprasti, kad man labai palengvėjo, kai sužinojau, kad mano taip labai gerbiamasis Profesorius, kurio raštai man visada labai daug svėrė ir iš kurio žodžių kadaise taip pat daug pasimokyti turėjau progos, pasirodė rodąs palankumo, nors kreipiausi į Jį atsistodamas ant labai slidaus kelio. Tikėkit, Pone Profesoriau, kad aš Tamstai dėl to esu labai dėkingas. Aš, žinoma, būčiau likęs Tamstos didelis gerbėjas ir priešingam atvejy tačiau būčiau labai gailėjęsis, kad padariau išsišokimą.

Šia proga aš dar norėčiau Tamstai vėl priminti, kad iš tikrųjų Tamsta esi prašomas parašyti ne „Žiburiams", bet specialiam rinkiniui Mažosios Lietuvos klausimu. „Žiburių" vardas ten atsiras tik dėl to, kad prie dabartinių sąlygų atskirą leidinį išspausdinti yra neįmanoma, o paskelbus pirmiausia kaip laikraščio numerį, nesusidaro jokių formalumų. Žinoma, „Žiburius" redakcija nuo savęs tame dvigubame numery nieko nespausdins ir nerašys. „Ž[iburiai]" šiam atsitikime bus tik leidėjas (Verlag)[200], kuris, neturėdamas teisės atskirų knygų spausdinti, iš pradžių tą rinkinį paskelbs sulaužytą laikraščio forma, o tuojau po to ir kaip knygutę.

Aš, rodos, ir aną kartą rašydamas prisiminiau, kad toli gražu nenoriu Tamstos varžyti prašydamas rašyti tik tokius, bet ne kitokius klausimus. Kiekviena tema, kurią Tamsta pasiimtumėte, būtų labai lauktina. Tamstai p. Maciūno[201] peršamoji tema mano buvo jam pačiam siūlyta. Deja, jis sako turįs tam per mažai medžiagos. Esą, taip trumpu laiku negalįs parašyti, juo labiau, kad jau esąs pasižadėjęs eilę kitų darbų nudirbti. Aš jį dar kartą sp[y]riau ką nors iš tos srities parašyti, temą palikdamas jam pačiam suformuluoti. Deja, naujos žinios iš jo dar nesu gavęs. Jei Tamsta imtumėtės parašyti Mažosios Lietuvos lietuvių literatūros apžvalgą, aš labai džiaugčiausi ir Tamstos darbas, be abejo,

[200] *Verlag* – leidykla (vok.).

[201] Vincas Maciūnas (1909–2003) – literatūros ir kultūros istorikas, gyveno ir dirbo Filadelfijoje (JAV).

rinkiny būtų bene pats vertingiausias. Tamstą, sakot, varžo tai, kad straipsnis būtų enciklopediško stiliaus, be vandenėlio. Mano galva, visi straipsniai turėtų to idealo siekti. Rinkinys, mat, skiriamas ne sentimentams sužadinti, bet turėtų būti šaltinis medžiagos ir minčių, iš kurio vėliau galėtų pasisemti žinių, sužinoti faktų ar ką patikrinti visi, kam kada Mažosios Lietuvos klausimas parūpo. Tik žinodamas, kad enciklopedinio pobūdžio straipsnių įvairiais klausimais dabartinėmis sąlygomis ne daug kas galėtų parašyti, aš spėju, kad bus ten ir vandenėlio. Deja, bus, bet aš pats norėčiau, kad jo būtų kuo mažiausia. Ir kai Tamsta rinkinėlį pamatysit, prašyčiau nemanyti, kad aš lygiai apie tokį galvojau. Aš tik iš anksto numanau, kad nuo to, koks turėtų būti, jis išeis tolimas. Bet Tamstai rezervų sukeliąs enciklopedinis straipsnio pobūdis mane tik džiugina.

Aš žinau, kad pageidautinas būtų tokis leidinys, kuris nušviestų M.[ažosios] Lietuvos klausimą iš visų pusių, būtų išsamus, bet taip pat žinau, kad man šį kartą to idealo pasiekti nepasiseks, kad tokio rinkinio suorganizuoti nepajėgsiu, tad ir temų griežtai apibrėžtų aš nesiūlau niekam. Moksliniam principui, be abejo, tuo būdu nusikalstu, bet kitaip gal visiškai nepasisektų nieko pasiekti. Dėl to labai sveikindamas p. Maciūno mintį su Tamstos pastaba, kad kartu ir spaudos draudimo laikai būtų paliesti, aš prašyčiau Tamstos nesivaržyti su jokiais rėmais. Temą galit pakreipti bet į kurią pusę, nes gretimo straipsnio, su kuriuo Tamsta galėtumėt susikirsti, visai nebus. Be to, pasiimdamas rašyti M.[ažosios] Liet.[uvos] literatūros apžvalgą Tamsta, žinoma, galite mažiau varžytis su vieta. Maždaug du klausimu apimąs straipsnis gali būti ir dvigubai ilgesnis.

Taigi aš tikiu, kad Tamstai pakaks nuotaikos ir energijos, o taip pat laiko, parašyti šitokią apžvalgą. Būtų gera, kad Tamsta paragintumėt ir p. Maciūną ką nors parašyti. Gali jis pav.[yzdžiui] išryškinti vieną kurį M[ažosios] Lietuvos kultūrinio gyvenimo bruožą. Klausimų yra begalės. Kadangi laiko nebedaug, tai gali pats pasirinkti tokį klausimą, kokis jam atimiausias ir kokiam turėtų pakankamai medžiagos. Tad lauksiu iš Tamstos ir iš Maciūno.

Laiko liko nebedaug. Susirašinėjimui jo gaišinti neapsimoka. Aš savą mintį, rodos, pakankamai išreiškiau, o raštijos ir apskritai kultūrinėse problemose Tamsta, o taip pat p. Maciūnas, už mane esate kompetetingesni. Aš tų klausimų juk specialiai nesu tyrinėjęs. Tad aš prašyčiau patiems galutinai susikalbėti ir temas formuluojant dėl manęs visiškai nesivaržyti. Aš džiaugsiuosi ir būsiu dėkingas už kiekvieną straipsnį. Panašiais klausimais rašyti nesu angažavęs nieko. Tad Tamstų dispozicijoje visas šis klausimas, visoje pilnumoje. Aš prašyčiau, kad Tamsta parašytumėt bendrą apžvalgą, o Maciūnas gal galėtų

išryškinti kokį vieną aspektą. Tikiu, kad būdami kartu savo temas galėsit suformuluoti nesunkiai, o juo pilniau bus viskas aptarta, tuo didesnės naudos bus iš rinkinio.

Aš esu labai dėkingas Tamstai už pareikštus komplimentus, tačiau apgailestaudamas turiu prisipažinti, kad šiuo metu nieko didesnio nerašau. Labai norėtųsi, ką nors nuveikti, bet baisiai trūkstu medžiagos. Iš Lietuvos, deja, nieko nesu atsivežęs. Palikau ne tik rankraščius ir surinktą medžiagą, bet ir knygų nei vienos neatsivežiau. Neturiu nei vieno net savo darbelio. Taip jau nelaimingai man teko atsiskirti su Tėvyne. Turiu tik rankraštį savo paskaitų iš Vilniaus istorijos. Turiu taip pat pluoštą Vilniaus praeitį liečiančių šaltinių ištraukų. Mat, vykdamas iš Kauno į kaimą, buvau visa tai pasiėmęs, norėdamas sutvarkyti rankraštį. Deja, tos medžiagos papildyti Vokietijoje man dar nepasisekė, nes niekur negyvenau, kur jos kiek būtų. Vis dėlto palengva tą rankraštį tvarkau ir iki 17 a. Vilniaus istorijos apžvalga, atrodo, bus skaitytina. Čia Augsburge Lietuvą liečiančios medžiagos beveik jokios nėra. Grabalioju, ką surasdamas, darausi išrašus, o padarysiu iš to tą, ką bus galima.

Tiesa, Lietuvos istorijos nauja laida būtų labiau reikalinga. Iš tikrųjų jau 1940 m. ji buvo beveik parengta[202]. Pas mane stale buvo jau perdirbtas rankraštis pačios pradžios (Jakšto dalies), 19 amžiaus (aš pats buvau jį naujai parašęs) ir p. Klimo naujas rankraštis, bet deja viskas liko Kaune. Man ypatingai gaila 19 a. naujosios apžvalgos. Ji vis dėlto, atrodo, turėjo būti geresnė. Jos trūkumą aš ypač pajutau dabar, kai buvau pradėjęs rašyti viso kurso apžvalgą pats vienas. Aš ir dabar tebemanau, kad ano vadovėlio perdirbti dabar beveik nepasisektų. Atsirastų per daug kliūčių. Buvau užsimojęs vienas parašyti bent 2–3 kartus trumpesnę apžvalgą, maždaug paskaitų forma (maždaug panašiai, kaip Platonovo yra „Лекции по Русской истории")[203], bet susidūriau su daugeliu kliūčių ir laikinai sustojau. Turiu parašęs iki 15 a. Ar pajėgsiu ištempti iki galo, bijau spėti. Apie tai, tiesa, dar rodos niekam nebuvau ir rašęs. Tamstai pirmajam.

Šiaip laikas praeina stovyklos gyvenimo ėdamas, pamokų mokyklose ir kokį vieną kitą straipsnelį parašant. Rašau daugiausia tik tada, kai kas nors prispiria. Šių metų pavasarį man daug sugaišino sušlubavusi sveikata. Išgulėjau

[202] Apie tai plačiau žr. V. Selenis, Rengiant antrąjį „Lietuvos istorijos" leidimą: du Petro Klimo laiškai Adolfui Šapokai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2006, t. 2, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007, p. 161–167. Vadovėlio autorių kolektyvas pripažino antrojo leidimo autoriaus teises A. Šapokai, žr. V. Selenis, Adolfo Šapokos 1935 metų raštas Švietimo ministerijai dėl „Lietuvos istorijos" parengimo, *Istorija*, 2010, nr. 79, p. 71.

[203] Sergej Platonov (1860–1933) – rusų istorikas, jo „Rusijos istorijos lekcijos" nuo 1899–1913 m. sulaukė 8 leidimų.

bene 4 savaitės namie, išgulėjau dar 8 savaites ligoninėje. Buvau gerokai papjaustytas. Dar gerai, kad mes čia turime puikų chirurgą. Tai Vinco brolis, Dr. A. Maciūnas[204]. Ar nereikės man dar vieną kartą grįžti ligoninės lovon, dar nežinau. Reikalas dar nėra baigtas.

Ten Pinneberge įsikūrusiems gal atrodo, kad mes kiti jau per daug apsileidę ar oportunistai esame. Tačiau kartais ir mums yra visokių kliūčių. Gyvenime atsiranda veiksnių, kurie taip apipina ir suvaržo, kad nė nepajudėk. O akadaminės atmosferos bei aplinkos, aš manau, mes visi labai pasigendame. Kartais tas betikslis gyvenimas pasidaro taip sunkiai bepakeliamas, kad nežinai nė ko griebtis. Ir to, ir ano norėtum, bet nepasieksi. Tenka kažko laukti. O juk jau ne vieni metai išbraukti. Ir visi planai suardyti. Stovyklinis gyvenimas ėda nervus, kaip kokios rudys. Ten jūs bent padoresnę masę turite, bent galite pasikalbėti, mintimis pasidalinti. Čia vien pliotkeliais ir smulkiais bizneliais minta žmonės. Naudos gal tik tiek, kad žmones galima geriau pažinti.

Bet jau tiek prirašiau, kad Tamstai ir skaityti įkyrės. Gal ir raštą mano įskaityti bus sunku. Tad baigsiu.

Siunčiu Tamstai daug geriausių linkėjimų ir lauksiu.

Tamstą gerbiąs

A. Šapoka

[204] Algirdas Kazimieras Maciūnas (1913–2008) – gydytojas, chirurgas, 1945–1949 m. buvo Servatiuso fondo ligoninės Augsburge Chirurgijos katedros vedėjas.

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1948 m. rugpjūčio 1 d., Augsburgas–Pinebergas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

1948 m. rugpjūčio 1 d.
Augsburgas.

Pone Profesoriau,

Senai jau Tamstai berašiau, bet gyvas dar tebesu. Matot, per tą laiką turėjau visokių nuotykių. Bene penketą savaičių išbuvau ligoninėje (teko pakartoti pernai darytą operaciją), o po to jau porą mėnesių plukimosi su emigracijos reikalais. Antras mėnuo jau beveik neturiu nė pastovios gyvenamosios vietos – klajoju tarp pereinamosios stovyklos Miunchene ir tarp augsburgiškės „tėvynės". Važiuoti ruošiamės į Kanadą. Kadangi vizą gavome jau liepos 10 d., tai greičiausia dar rugpjūtį teks iš čia išvykti. Bičiuliai ir giminės išgavo leidimą įvažiuoti, tai negi atsisakysi, kai daugiau perspektyvų nėra. Ir čia gyvenimas kas kart sunkesnis darosi. Uždarbio nėra, o reikalai auga. Reikia pagaliau ir dukros ateitimi rūpintis. Reikia ją pradėti mokyti, nes jau 8 metai. Dar po metų kitų jai svetimoje aplinkoje, manau, bus dar sunkiau. Vis tiek reikės pradėti nuo pirmojo skyriaus. Taip besamprotaudamas, ar save teisindamas, vykstu. Bet ką ten veiksiu ir kaip gyvensiu, nežinau. Žinau tik, kad pirmai dienai prieglauda bus. O toliau, žinoma, visiems bendras likimas – koks nors darbas fabrike.

Man jau net nepatogu dėl to Mažosios Lietuvos rinkinio. Per tą pusmetį su juo teko įvairių pasikeitimų pergyventi. Atskiru leidiniu išleisti, pasirodo, neįmanoma dėl formalinių dalykų. Išleisti kaip atskirą laikraščio numerį vėl ne labai norėjosi. Po visos eilės projektų ir bandymų pagaliau apsistota buvo ties „Aidais". Susikalbėjau, kad išeis atskiras, vien tam skirtas, jų numeris. Dalis rinkinio tada buvo jau surinkta (taikant „Žiburiams"). Apskaičiavus pasirodė, kad medžiagos per daug, kad į normalų „Aidų" numerį ji netilps, o padidintą leisti dėl savotiškos jų juridinės padėties negalima. Dėl to tai keletą straipsnių teko visiškai išmesti, o kitus rinkti kuo smulkesniu šriftu, glaudinti. Šiuo metu toks „Aidų" numeris yra jau visas surinktas ir sulaužytas. Kada jis pasirodys, bijau spėti, bet tikiu, kad pasirodys. Šiuo metu čionykštė liet.[uvių] spauda pergyvena didelę finansinę krizę ir vos alsuoja. Tačiau anas rinkinys yra apmokėtas dar savąja valiuta, tad jo išleidimo išlaidos labai didelės nebebus. Žinoma, leidėjai šiuo metu turi per daug klapatų, kad galima būtų juos perkalbinti lengvai imtis šio ekstra numerio: jie vos pajėgia eilinius išleisti. Tačiau man atrodo, kad vieną kartą padėtis išryškės, tada ir šis reikalas išsispręs.

Kadangi straipsnius renkant (spaustuvėje) vis dar neaišku buvo kokia forma leidinys pasirodys ir vis nauji projektai iškildavo, tai visas leidinys išeis gana margas – nesutvarkytas pagal vieną principą. Man labai gaila, kad ir Tamstos straipsnį, be abejo patį vertingiausią visame rinkiny, turėjau leisti surinkti *non-parelle*, nes stambesniu šriftu viską renkant būtų nebeužtekę vietos. Tikiuosi, kad Tamsta man tai dovanosit. Man vis rūpėjo, kad tik daugiau sutalpinti. Pirmuosius straipsnius duodamas spaustuvėn tikėjausi, kad bus galima spausdinti 64 psl., bet vėliau pasirodė, kad tenka tenkintis 48. Dėl to ir iliustravimas išėjo nevykęs. Manydamas, kad bus galima gausiai iliustruoti, pridariau nedaug ką sakančių klišių ir kai pasirodė, kad tenka mažai kuo tenkintis, teko atsisakyti nuo visos eilės prasmingesnių. Bet, kaip viskas atrodys, kada nors Tamsta pamatysi. Aš tik prašyčiau nemanyti, kad tai mano planingo darbo vaisius. Sąlygos privedė prie to, kad jis toks margas išėjo. Leidinys greičiausia pasirodys man jau išvykus, nors bandysiu dar paskubinti.

Nežinau ar dar gausiu progos Tamstai parašyti iš Europos, bet iš už Atlanto tikrai. Tuo tarpu siunčiu daug geriausių linkėjimų. Mano svajonė būtų aplankyti Pinnebergą iš Bremeno stovyklos, kai lauksiu laivo. Tamstos A. Šapoka

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1949 m. balandžio 14 d., Monrealis–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

Montrealis, 1949 m. balandžio 14 d.

Pone Profesoriau,

Pusę metų jau praleidau Naujajame Pasaulyje, o Jums vis neprisiruošiau parašyti. Labai nebarkit. Tokis jau pradedančio emigranto gyvenimas. Laiko užsimuštinai nėra. Grįžti žmogus iš fabriko apie 6–7 val[andą] vakare, kol apsitvarkai, pavalgai, pažiūri dar dukros pamokų pasiruošimo, jau reikia eiti gulti, nes rytą 5–6 val[andą] vėl reikia keltis ir skubėti pradėti tą pačią dienos tvarką.

Pajėgiančiam fabrike dirbti žmogui čia šiaip taip verstis galima. Bet man dar sunkiai sekasi. Patekau iš pradžių į gana sunkų darbą geležies fabrike. Po keleto savaičių susirgau ir prasirgau net 3½ savaitės. Prieš kalėdas vėl pradėjau dirbti, bet sausio mėn[esį] vėl susirgau – supūtė sušalusį šalti vėjai. Vėl išsirgęs virš 3 savaičių, gavau geresnį darbą vaistų sandėlyje, bet prieš savaitę jo vėl netekau. Kaip ir daugelis įmonių, mūsų įmonė mažino darbininkų skaičių. Atleistųjų tarpe ir aš atsidūriau. Ką dabar pasiseks gauti ir kada, nežinau. Be darbo gyventi negalima, nes išlaidų visuomet yra. Guodžiuosi tuo dar, kad pavasarį darbų turėtų rastis daugiau, nes prasideda statybos, laivininkystė ir tt. Atrodo, kad į fabrikus besiveržiančių skaičius turėtų sumažėti.

Gauti kitokio, ne fizinio darbo, net ir kalbą mokant, čia yra labai sunku. Sako gal dar galima būtų įsibrauti į mokyklas, bet tam reikia gerai mokėti kalbą. Bjauru, kad čia Montrealyje jų net dviejų reikėtų – anglų ir prancūzų. Labai reikėtų, bet mokytis taip ir nelieka kada. Bendrauti tenka su lietuviais, tad per tą laiką dar labai mažai tepramokau. Tik mano dukra, kuri lanko mokyklą, net naktį sapnuodama jau angliškai kalba.

Lenkai prie prancūziškojo universiteto čia yra įkūrę vad.[inamąjį] Slavistikos Institutą. Direktoriu yra prof[esorius] Domaradzki[205], rodos, orientalistas, dėsto dar prof[esorius] Bobianskis, pagal vienus buvęs kažkur Lenkų ambasadorius, pagal juos pačius, Varšavos Politinių M[okslų] Instituto prof[esoriumi], ir jaunas Dr. Rabcewicz-Zubkowski, instituto sekretorius, vedąs anglų ir prancūzų kalbų lektūras (vienas – abi) ir einąs Instituto sekretoriaus pareigas. Studentų jie turi, rodos, nedaug. Per mane jie bandė kviesti lietuvius. Aš padariau tiek, kad daviau žinutę į „Nepr[iklausomą] Liet[uvą]", bet rezultatų, rodos nebuvo.

[205] Teodor Domaradzki (1910–2001) – slavistas, lenkų literatūros žinovas, Monrealio universiteto profesorius.

Institutas, tiesa, sunkiai laikosi, bet vis dėlto yra. Būtų gera, jei atsirastų, kas padėtų organizuoti tokį „baltų" institutą. Atrodo, gal ir pasisektų. Mat, yra tam tikros konkurencijos tarp dviejų universitetų. Kiekvienas iš jų, atrodo, būtų linkęs tą paremti vien dėl to, kad nepaimtų to į savo rankas antrasis. Man yra pažadėta suvesti tuo reikalu pasikalbėti su Fak[ulteto] des Lettres[206] dekanu, bet ar jis sutiks kalbėtis ir ar iš to galima būtų laukti kokių rezultatų, bijau spėti. Man atrodo, kad reikalas gana sunkus ir blogiausia, kad aš nemoku kalbų. Be to, sunku įtikinti ar padaryti įspūdį.

Iš spaudos teko nugirsti, kad Baltre University vėl gyvena krizės dienas. O gaila. Beje, man atrodo, kad prof[esorius] Domaradzkis su kažkokia misija metų pradžioje lankėsi Europoje, DP stovyklose. Galimas dalykas, kad ir Pinneberge buvo. Bet jis beabejo lenkus medžiojo ir jiems pagelbėti nori.

Daug geriausių linkėjimų Tamstai, prof[esoriui] Mykolui [Biržiškai], prof[esoriui] Viktorui [Biržiškai] ir visiems bičiuliams

Tamstos A. Šapoka

adresas: A. Š ., 3-4th Ave, Ville Lasalle, Montreal, Que, Canada

[206] Humanitarinių mokslų fakultetas, *lettres* (pranc.) – menai.

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1952 m. balandžio 30 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

1952. IV. 30.

Pone Profesoriau,

Kiek kartų ruošiausi Tamstai parašyti, bet vis nesuskubdavau. Tų laiškų prisirenka krūvos, o laiko nei kiek. Tebevargstu su laikraščiu – miškas vienas. Pačiam tenka ir prie laužymo spaustuvėje dalyvauti ir visas korektūras taisyti (gal, tikriau, aplaužyti jas), ir visokias žineles rankioti ir dar daug rašyti. Niekad negali žmogus būti patenkintas tuo, ką padarei, niekad nėra momento, kad galėtum laikyti darbą baigęs ir galįs atsidusti, tad ir su laiškais šlubuoju.

Bet štai atsirado reikalas. Dr. Jonika[207] mane prispyrė sutikti laikinai eiti Lit[uanistikos] Instituto L[ietuvos] Istorijos skyriaus vedėjo pareigas. Jo persiųstame Instituto narių sąraše Tamsta prie Liet[uvos] Istorijos skyriaus nepriskirtas. Man dėl to suabejojus, Dr. Jonikas išsiuntinėjo atsiklausimus patiems nariams. Tamstos atsakymas man dar nežinomas, tačiau norėčiau tikėti, kad Tamsta sutiksite dirbti jei ne dviejuose skyriuose, tai jau Liet[uvos] Istorijos, nes knyga, mano galvai, priklauso kultūros istorijai. Dėl to tai siunčiu ir Tamstai tą keletą klausimų, kuriuos išsiuntinėjau visiems nariams, norėdamas gauti medžiagos būsimam pasiūlymui dėl L[ietuvos] Ist[orijos] skyriaus veiklos plano[208]. Spėju, kad Tamsta ypatingai daug galėtumėt pasakyti dėl 3-ojo klausimo apie medžiagos telkimo reikalą. Gal būtų tikslu, jei Tamsta galėtumėt paruošti tuo reikalu net specialų referatą, kuris galėtų būti išspausdintas kuriame nors žurnale arba išleistas atskira brošiūra Instituto vardu. Taip pat gal galėtumėt referuoti tą klausimą Instituto narių suvažiavime.

[207] Petras Jonikas (1906–1996) – kalbininkas, filologijos mokslų daktaras (1942), emigravęs į JAV, gyveno Čikagoje. 1952 m. suorganizavo Lituanistikos institutą ir iki 1964 m. buvo jo prezidentas.

[208] A. Šapoka kaip laikinasis Lituanistikos instituto Lietuvos istorijos skyriaus vedėjas 1952 m. liepos 11 d. parengė skyriaus artimiausios veiklos plano metmenis, iš kurių minėtini: „1. Išsiaiškinti tyrinėjimo bei mokslinio darbo sąlygas – suregistruoti istorikus specialistus bei mėgėjus, kartu išsiaiškinant, kuo kas domisi ar ką tyrinėja bei kokios pagalbos ar talkos lauktų iš kolegų, [...] siūlyti Lituanistikos institutui sudaryti jo veikimo ribose esamos lituanistinės medžiagos katalogą [...] (pagrindas – V. Biržiškos kongreso bibliotekos jau paruošta įvairios lituanistikos bibliografija), 2. Pasirūpinti galimybėmis paruoštus darbus išspausdinti, [...] 3. Tenkinti momento iškeliamus reikalavimus – sekti svetimus leidinius ir reaguoti į pasitaikančius Lietuvos istorijos iškraipymus, ypač enciklopedijose, kartu prisistatant leidykloms bei mokslinėms institucijoms galimais talkininkais rytų Europos istorijos klausimais, [...] paruošti rimtą mokslinę Lietuvos istoriją bent pora svetimų kalbų“. VUB RS, f. 314–743, mašinraštis, puslapiai nenumeruoti.

Instituto veiksmui sąlygos, be abejo, nebus lengvos, tačiau pradėti vis tiek reikia. Palengva ir iš mažų dalykų dideli išauga. Tai rodo ir kitų tautų pavyzdžiai, kurie emigracijoje ir neblogų dalykų yra sukūrę.

Aš pats jokio mokslinio darbo dabar dirbti negaliu. Ir laiko neturiu, ir jokios medžiagos čia nėra. Torontas didžiuojasi turįs didžiausią pasaulyje universitetą, iki 17.000 studentų, bet mūsų reikalui čia beveik nieko nėra. Bibliotekose lituanistinių dalykų vos mažos nuotrupos. Tačiau įsigyti kokių knygų, jokių galimybių. Antikvariatuose tik angliška, daugiausia amerikoniška literatūra. Net nuostabu. Jokios svetimos knygos neužtiksi niekur.

Kol žinojau Tamstos adresą pas pp. Devenius, mūsiškį laikraštuką pasiųsdavau. Kai išvykot, buvau nutraukęs. Dabar vėl sužinojau adresą, bet, deja, spaudoje teko matyti žinutę, kad bibliotekoje darbą baigėte ir gal vėl kur išvyksit. O būtų labai gaila, jei tektų nuo knygų toliau pasišalinti. Man rodos, kad ten darbo Tamstai vis dėlto turėtų susirasti. Jei ne Vašingtone, tai, rodos, nemažus europinės literatūros skyrius turi Čikagos nacionalinė ir Niujorko štato[209] valstybinė Albany biblioteka. Dar Vokietijoje iš šios pastarosios buvau gavęs porą laiškų ir ji man kažkaip atkreipė dėmesį. Atrodo, sistemingai dirba.

Taigi, p. Profesoriau, kur pagaliau atsidūrėme ir kokiose sąlygose. Laikas bėga neišnaudotas, besigrumiant dėl duonos kąsnio, neva kovojant ir vejantis. Įkyrėjo tai pasiutusiai. Taip norėtųsi kada vėl laisvai atsidusti ir imtis darbo mielo, ne iš prievartos. Tik kažin ar greit dar sulauksim.

Pasiskubinęs išvažiuoti iš Vokietijos, atsidūriau Kanadoje. Gyvenimo sąlygos čia, be abejo, sunkesnės, tačiau šiaip taip pramintam, pakol kas dar visi plušam – mudu su žmona dirbam (ji siuvėja pasidarė), dukra mokyklą lanko. Kol eina į pradžios mokyklą, viskas gerai. Ar pajėgsiu leisti į aukštesniąsias, nežinau. Čia mokslas pasiutusiai daug kainuoja. Bet ką čia žmogus suplanuosi, jei nežinai, kaip kitą mėnesį gyvensi! Politinio emigranto likimas.

Siųsdamas Tamstai daug geriausių linkėjimų

A. Šapoka

P. S. Vienas žmogus pas mane teiravosi adreso Julijos Liesytės. Ar ji ne toje pačioje bibliotekoje dirba?

---

209 Valstijos.

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1952 m. lapkričio 23 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

1952. XI. 23.

Pone Profesoriau,

Tamstos paskutinis laiškas buvo tikrai įdomus, nors ir barantis. Senai jau neteko išgirsti rimtų pastabų Lietuvos istorijos temomis. Tačiau prisipažinsiu, kad Tamstos įrodymai manęs neįtikino ir, man rodos, Tamsta mane neteisingai supratai.

Aš nei nemaniau pulti Sruogos kaip kūrėjo[210], nei manau, kad literatūrinis pajėgumas gali būti matuojamas atsekant, kiek kūrėjo pateikiamas vaizdas atitinka istoriškajai ar gyvenamojo meto tikrovei. Manau, kad kūrėjas prilygsta tyrinėtojui, dirbančiam laboratorijoje, kuris pats sukuria naujas aplinkybes ir stebi, kaip tie elementai pasireikš štai šitokiose aplinkybėse, t. y. manau, kad kūrėjas gali savo veikėjus įstatyti į bet kokias aplinkybes, tik svarbu, kad jo išvados išeitų žmogiškai pateisinamos ir suprantamos. Žinau, kad ir istorinių temų apdirbėjai istoriškus vardus turinčias asmenybes ne visada pastato į istoriškai teisingą aplinką. Žinau, kad ir Sruoga turėjo teisę taip elgtis ir jo kūrybinis pajėgumas visiškai nepriklauso nuo to, ar istorikas pasirašytų po jo sukurtu vaizdu. Ir savo straipsnelyje pradžioje ir pakartotinai gale sąmoningai du kartus – tą užakcentavau. O rašiau tą straipsnį tik dėlto, kad mane sunervino Blekaičio[211] studijėlės, prikergtos prie leidinio, išvadžiojimai, kad visa tai atitinką istorinei tiesai. Blekaitis ten pradžioje aptaria istorinį Sapiegą, o paskum kalba apie Sruogos sukurtąjį. Apie šį kalbėdamas padaro kažkam visokių rezervų, nors iš tikrųjų jo aptarime buvo tik Sruogos Sapiegos apibūdinimas. Pasak Blekaičio, tik imk ir mokykis istorijos iš Sruogos kūrinio. Aš ir rašiau tik šitą norėdamas paneigti, kad kas neužsimanytų, pav[yzdžiui], net į istorines chrestomatijas ištraukas dėti.

Aš rašiau tik laikraštinę recenzijėlę. Rašant specialiam žurnalui galima būtų daug daugiau dalykų nurodyti, kur Sruoga sąmoningai ar nesąmoningai prasilenkė su istorine tikrove. Kažkur aiškiai nesąmoningai, nes į veikėjų lūpas įdeda pastabas, kurios jo tolesniam veiksmui nereikalingos, o yra aiškiai neteisingos ir ano meto

[210] Poetas, rašytojas ir dramaturgas Balys Sruoga (1897–1947) parašė istorinę kroniką (dramą) apie LDK didiką ir didįjį etmoną Kazimierą Joną Sapiegą (1637–1720), kuri pirmą kartą publikuota 1944 m. Čikagoje, 1947 m. sulaukė antro leidimo. A. Šapoka kritikavo šį kūrinį dėl gausių faktinių klaidų, žr. A. Šapoka, Balio Sruogos Kazimieras Sapiega, *Tėviškės žiburiai*, 1952, nr. 39, p. 5, 7.

[211] Jurgis Blekaitis (1917–2007) – režisierius, poetas, literatūros kritikas.

žmogus taip niekad negalėjęs būtų pasakyti. Tokiais liapsusais laikau Sapiegos titulavimą, pav.[yzdžiui], etmonu[212], kai amžininkai galėjo tituluoti tik vaivada[213], toks yra posakis, kad Višnioveckis sukels gudus, kai jo dvarai ne Gudijoje ir pan. Vienuolių pasisakymai posėdy pas vyskupą, pasirodymas ten ginkluotų Višnioveckio, Sapiegos ir Sobieskio su kariais yra tos pačios rūšies dalykai – bereikalingi liapsusai. Seimo arba seimelio seimas – taip pat. Juk Raseinių seimelio tema yra paimta iš Rzewuskio atsiminimų apie Panie Kochanku[214]. Aš pripažįstu teisę Sruogai daryti tokius eksperimentus – parodyti savuosius tipus šitokiose aplinkybėse, bet negaliu sutikti, kad galima būtų tą pavadinti 17 amžiaus galo ar 18 a. pirmųjų metų įvykių atvaizdavimu istoriškai tikru.

Negaliu sutikti ir su Tamsta, kad Sruogos pavaizduotasis Sapiega būtų tikrai istoriška asmenybė. Neatsisakau taip pat savo ano pareiškimo, kad Sruogai šitokį Sapiegą pakišo Narbutas[215]. Tamsta sakai, kad Narbuto Sruoga net neskaitė. Abejoju, ar Tamsta neklysti. Šia tema su velioniu Sruoga man taip pat teko kalbėtis. Tai buvo Palangoje, gal 1936 ar 1937 m. Man rodos, ne vėliau, nes tada Palangoje buvau vienas, o 1938 buvau jau vedęs. Kalbėjomės dėl literatūros. Narbuto veikaliukas jam tada jau buvo žinomas. Nusiskundė, kad prof[esorius] Jonynas nieko neduodąs. Aš tada priminiau, kad Powidaj studiją[216] (aš ją laikau rimčiausia studija apie namų karą Lietuvoje 17–18 a. sąvartoje) turi Kaune vienintelis prof[esorius] Jonynas. Priminiau, kad fakulteto archyve turi būti mano paties diplominio darbo rankraštis ta pačia tema. Vėliau man Sruoga sakė, kad prof[esorius] Augustaitis[217] jo nerandąs. Spėju, kad jis buvo pas prof. Jonyną, kuris visą laiką rinko medžiagą apie šį periodą. Ir, man, rodos, turėjo viską, išskyrus Zaluskio „Epistolae hist[orico] familiares"[218]. Tamstos minimas Tiszkiewicz, „Listy z Szwecji". Šia knyga

[212] Etmonas – Lietuvos didysis etmonas (lenk. *Hetman wielki litewski*) – LDK kariuomenės vyriausiasis vadas, LDK ministras ir senatorius.

[213] Vaivada – svarbiausias LDK XVI–XVIII a. pagrindinių valstybės administracinių padalinių, vadinamų vaivadijomis, pareigūnas. Jo pareigos buvo trejopos: karo, administracijos ir teismo.

[214] Henryk Rzewuski (1791–1860) – lenkų romantizmo laikotarpio rašytojas ir publicistas, publikavęs literatūrinį kūrinį „Pamiątki Jpana Seweryna Soplicy cześnika paniawskiego" (1839, 4 t.), kuriame užsimena apie *panie kochanku* arba LDK didiką, ATR valstybės ir karo veikėją Kazimierą Karolį Stanislovą Radvilą (1734–1790).

[215] Justinas Narbutas (Justyn Narbutt, 1773–1845) – karininkas, vienas Lietuvos kritiškosios istoriografijos pradininkų, veikalo „Dzieje wewnętrzne narodu litewskiego za czasów Jana Sobieskiego i Augusta II, królow panuiących w Polsce: wyciąg z różnych notacyów i manuskryptów" (1843) autorius.

[216] Ludwik Powidaj (1830–1882) – lenkų istorikas ir žurnalistas. Parašė straipsnį „Wojna domowa Sapiehów z szlachtą litewską w ostatnich latach XVII i na początku XVIII w." (Przegląd Polski, 1872–1873, t. II, s. 68–88, 211–231).

[217] Pranas Augustaitis (1883–1941) – literatūros tyrinėtojas, filosofijos daktaras. 1923–1939 m. ėjo VDU Humanitarinių mokslų fakulteto sekretoriaus pareigas.

prof.[esorius] Jonynas susidomėjo tik po mano diplominio darbo, kuriame ji buvo daugely vietų cituota. Prof[esorius] J[onynas] nustebo. Esą, jis manęs kad tai turisto įspūdžių pluoštas ir jos nepirkęs, nors antikvarų kataloguose ne kartą matęs. O aš „L[isty] z Szw[ecji]"[219] pirmiausia skolinausi iš Tamstos. Tai buvo dar 1925 m., kai Tamsta gyvenai dar Duonelaičio gatvėje. Vėliau ją aš pats įsigijau – nupirkau iš p. Karazijos, kuris turėjo su egz. Pirkau, kai jis tebebuvo Vilniuje. Ir be reikalo Tamsta įtari, kad jos nesu matęs. Priešingai, ją daug pasinaudojau taip pat rašydamas enciklopedijai „Didysis Šiaurės karas Lietuvoje"[220]. Ji man taip pat pravertė disertacijai. Ypač pirmajai redakcijai, kuri išėjo labai didelė – apie 700 psl. Nes mano gintoji ir išspausdintoji disertacija tebuvo tik vienas skyrius (kiek praplėstas) iš daug platesnio darbo, kurio prof. Jonynas nesutiko pripažinti tinkamu disertacijai, nes ten daug klausimų liečiama ir aptariama visa 200 metų epocha[221]. Sakė, kad reikia tik vieną problemą spręsti. Dėl to ir daviau tik vieną problemą.

Tiszkiewicz, mano nuomone, tik pailiustravo dokumentais Narbuto tezes. Narbuto darbas tada vos tik buvo išėjęs, niekas prieš tai apie tuos įvykius nebuvo rašęs, tad Tiszkiewicz ir susižavėjo, o susižavėjęs pateikė naujos medžiagos iš archyvų bei iš švedų literatūros apie Karolio XII žygius. Tiszkiewicz duoda apžvalgą Lietuvos gyvenimo 17 a. gale bei Sapiegų kovų su kitais bajorais, bet nenurodo, iš kur tą ima. Kai skaitai jo pasakojimą, randi tą patį Narbutą + eilę naujų dokumentų. Dar eilę dokumentų yra paskelbęs bene Podgórski iš Brühl archyvo. Dėl to man atrodo, kad Sruoga buvo Narbuto įtakoje, nors jo darbo ir nebūtų skaitęs.

Rankraštinės Tiszkiewicziaus medžiagos aš tikrai neskaičiau, nors girdėjau, kad tokia yra. Bet nemanau, kad ten būtų buvę dokumentų, kurie verstų keisti pažiūrą į Sapiegą, tą tipingą magnatą, išdidų hetmoną ir vaivadą, priešą Sobieskio, bet ne lenkų, kuris niekad nesvajojo ir negalėjo svajoti apie sostą, kurs ėmė pinigus iš visų ir keikė kitus, kurie ima, kuris tikrai palūžo sūnui žuvus, bet ne dėl tėvynės nelaimių. Sruoga turi teisę vaizduoti, kad tėvynės nelaimės jį parbloškė, bet Blekaitis negali tvirtinti mūsajai visuomenei, kad tai istoriška ir kad Sruoga atkasė dar naują tautinį didvyrį.

Beje, dėl pasikalbėjimo su Sruoga. Jis man tada sakė, kad turįs visą vaizdą, bet dramatiniam išrutuliojimui trūksta moterų. Aš priminiau, kad gal užgriebtų kiek

[218] Andrzej Chryzostom Załuski (1650–1711) – iždininkas, vertėjas, Lenkijos karalystės didysis kancleris. Išleido savo gyvenamo laikotarpio dokumentų rinkinį lotynų kalba „Epistolae historico-familiares" (1709–1711, 3 t. t. IV 1761).

[219] Grafo, istoriko, archeologo, kolekcininko Eustachijaus Tiškevičiaus (1814–1873) knyga „Laiškai iš Švedijos" (Listy z Szwecji, Wilno, 1846).

[220] A. Šapoka, Didysis šiaurės karas, Lietuviškoji enciklopedija, Kaunas, 1937, t. 6, p. 659–672.

[221] A. Šapoka, *Lietuva Reformų seimo metu. Iki 1791 metų gegužės 3 d. konstitucijos*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.

anksčiau ir įvestų Barborą Radvilaitę, dėl kurios Sobieskis susikirto su Sapiegom (tiesa, dėl jos dvarų), arba Višnioveckiukų motiną, kuri galando akį į taip pat našlį Sapiegą. Ir piršlybos jau vyko. Pastarąja Sruoga buvo susidomėjęs, nes motina Sapiegos priešų vado galėjo būti didingas veiksnys dramos vystymui, bet kažkodėl jos neįvedė.

Man neatrodo, kad Sapiega lenkų literatūroje labai apšauktas. Jie juk ir neturėjo už ką. Jis nebuvo joks lenkų priešas, nors nesugyveno su jų heroju Sobieskiu. Bet juk ir pačių lenkų buvo daug tokių. Beveik visi jų magnatai. Sapiega nebuvo lankam blogesnis, pav[yzdžiui], už Pacą, kuris šaukė neleisiąs skriausti „mano Lietuvos". Man jau daug patriotingesnis atrodo Jonas Sapiega[222], kancleris. Nejaugi mes būtinai turime garbinti kiekvieną magnatą, kuris drebino Lietuvą, kaip daro Prapuolenis[223]. Man Sapiega Lietuvos valstybininkas, bet ne tautinis didvyris. Ir Narbuto bei Tiškevičiaus tezė tuo atžvilgiu gali būti diskutuotina, bet ne Sruogos. Jo tik literatūrinis kūrinys, bet ne istoriškas. Anų istoriškas Sapiega, tik trūksta jo įvertinimo pačios Lietuvos valstybės interesų požiūriu. Maištavimas prieš karalių rodo, kad Lietuva veiksnys Rzeczpospolitos[224] gyvenime, bet kas iš to, jei magnatas ją turi savo rankoje ir nieko daugiau negalvoja, kaip tą galvą palikti savo šeimai?

Bet per daug užsikalbėjau. Tamstai atsibos ir skaityti nelengvai skaitomą mano raštą. Geriau eisiu prie kito reikalo.

Ir dėl enciklopedijos leidimo mano nuomonė kiek skiriasi. Aš visom keturiom už enciklopedijos leidimą ir bent kelis straipsnius už vien lituanistinę pasiunčiau atgal, bet tik dėl to, kad žinau, jog esamomis sąlygomis gali būti tik bendra enciklopedija arba jokios. Tebus bendra. Šiaip aš būčiau už vien lituanistinę. Man rodos, bendra mums visai nereikalinga būtų, jei be jos galėtume išleisti lituanistinę. Ir esu tikras, kas prenumeruoja, prenumeruoja tik dėl lituanistinės dalies, nes visa kita gali rasti lengviau, greičiau ir pigiau. Mūsoji juk ir pasens beleidžiama. Bet dėl lituanistinės dalies mes turime aukoti viską, prisiimti ir aną naštą.

Man būtų labai gaila, jei leidėjas nepajėgtų surinkti reikiamo skaičiaus prenumeratorių ir reikalą mestų. Dėl to aš ir prieraše prie Mažiulio[225] straipsnio pastebėjau ir dabar kartoju, tada reikėtų vis tiek nemesti reikalo ir bandyti leisti vien lituanistinę. Man rodos, tada Tamstai tektų redakcijoje dirbti geriausiam atvejy tik

[222] Jonas Sapiega (mirė 1730 m.) – LDK didikas, Lietuvos didysis etmonas ir Rusijos feldmaršalas (1726).

[223] Kazimieras Prapuolenis (1858–1933) – kunigas, lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjas, 1911 m. lenkų kalba paskelbė brošiūrą „Polscy „Apostolowe Litwy" („Lenkų apaštalavimas Lietuvoje"), kuri sulaukė leidimų lietuvių ir prancūzų kalbomis, buvo išleista JAV.

[224] Abiejų Tautų Respublikos (*Rzeczpospolita obojga narodów*).

[225] Antanas Juozas Mažiulis (1914–2007) – tautotyrininkas, visuomenininkas, nuo 1951 m. gyveno JAV. Nuo 1956 m. dirbo „Lietuvių enciklopedijoje".

dviese, o visa kita organizuoti paštu. Išleidimas, manau, netruktų ilgiau kaip visos bendrosios išleidimas.

Tamstos siūlymas imtis redaguoti Lietuvos istorijos skyrių vyliojantis. Bet aš esu perkrautas darbu ir jokiu būdu negalėčiau pajėgti per metus suredaguoti bent 3 ar 4 tomų Lietuvos istorijos medžiagą. Ypač, kad neturiu po ranka jokios tinkamos bibliotekos. Enciklopedija vis dėlto ne laikraštis, kur galima spausdinti ir ne tai, ką norėtum, bet ką turi. Taigi aš sutinku dirbti, kiek pajėgsiu, bandysiu, kaip nors pertvarkyti savo darbą, kad būtų daugiau laiko enciklopedijai, bet atsakomybės už spaudą negaliu imtis.

Be to, man nelabai aiškus darbas. Ar skyriaus redaktorius turi ir žodžius surinkti, ir bendradarbius rasti, ir visus rankraščius peržiūrėti? Ar jis atsakingas už visas klaidas? Neturėdamas po ranka bibliotekos, juk nepatikrinsi, jei ir kiltų įtarimas. Be to, ne tik pareigos neaiškios, bet ir teisės, o taip pat darbo techniškos sąlygos. Jei reikėtų visokius nurašymus daryti, ar leidėjas duotų ką, pav[yzdžiui], mašininkei atlyginti? Ar viską centre darysit? Be nurašymų bei perrašymų neapsieisi. Ar leidėjas galės, pav[yzdžiui], iš LE straipsnių fotokopijas parsiųsti?

Jei Tamstoms toks redaktorius tiktų, kuris negali imtis atsakomybės už darbo spartą, ką gi – dirbsiu. Bet man būtų gal daug tiksliau likti tik eiliniu bendradarbiu. Nes darbo tikrai aukščiau galvos turiu. Tie, kur dirba fabrikuose ar biuruose, nors vakarus turi laisvus, o aš kiekvieną naktį dirbu bent iki 2, o kai kada net iki 4 val. Taigi, jei laisvesnio nerasit, dirbsiu, bet labai bijau.

Tamstos prisimintas Jakštas gyvena Clevelande[226], Ohio: 2519 Superior Ave. Bet jis vargšas fabrike pluša ir skundžiasi amžinai pavargęs, viršlaikius dirbąs ir tt. Toronte dar yra Štuopis[227], kuris gal galėtų kai ką parašyti, nors vargšas varginamas ligų. Iš Paryžiaus gal Deveikytė[228] kviestina.

Profesoriau, per daug dirbat. Nepalaužkit sveikatos pačioje pradžioje. Juk dar labai ilgas darbas, kuriam reikia ne tiek įsirėžimo, kiek tikslingo išdėstymo darbo eilei metų.

Siųsdamas geriausių linkėjimų

Jūsų A. Šapoka

[226] Juozas Jakštas (1900–1989) – istorikas, A. Šapokos redaguotos „Lietuvos istorijos“ bendraautoris.
[227] Povilas Štuopis (1907–1986?) – istorikas, publicistas.
[228] Janina Deveikytė (Deveikė, 1907–1965) – Lietuvos teisės istorikė.

A. Šapokos laiškas V. Biržiškai, 1954 m. rugpjūčio 6 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 743, puslapiai nenumeruoti.

1954. VIII.6.

Pone Profesoriau,

Jau bus mėnuo praėjęs kaip gavau Tamstos karštą laišką. Prisipažinsiu, kad buvo skaudu jį skaityti. Niekaip nesuprantu, kodėl Tamsta aną recenziją supratot kaip kažinkokį užsipuolimą. Perskaitęs Tamstos knygą[229] radau porą dalykų, toli gražu neišplaukiančių iš pačios knygos, t.y. tokių dalykų, kurie knygoje nenagrinėjami, bet pasakomi tarp kitko, tokių dalykų, kurie man kitaip atrodo, na ir parašiau. Man atrodo, kad nebūtų buvę nusikaltimo, jei būčiau pradėjęs ginčytis su Tamsta net dėl iš studijos išplaukiančių išvadų. Knygos tam ir spausdinamos, kad dėl jų būtų pasisakoma. Rašant man nė į galvą neatėjo, kad būsiu taip iškoliotas. Aš būčiau buvęs labai patenkintas, jei Tamsta būtum mane įtikinęs, jog buvau to vertas.

Aš vis dėlto tikiu, kad kada nors gausiu progos Tamstai ir kitokių nuotaikų sukelti...

Tamstą nuoširdžiai gerbiąs

A. Šapoka

[229] Greičiausiai A. Šapoka recenzavo V. Biržiškos knygą „Senųjų lietuviškų knygų istorija" (Chicago, 1953).

A. Šapokos laiškas Z. Ivinskiui, 1949 m. gegužės 18 d., Monrealis–Bona. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 198–548, l. 256. Laiškas paskelbtas: V. Selenis, Adolfo Šapokos politinės veiklos ir pažiūrų atspindžiai korespondencijoje. Trys laiškai iš Kanados, *Oikos*, 2013, nr. 2 (16), p. 140–142.

Montrealis, 1949 m. gegužės 18 d.

Mielas Zenonai,

Dievas žino, kur Tu dabar esi. Teko girdėti, kad ruošiesi vykti ar jau išvykai į Romą. Kad neatvykai dar į JAV, numanau iš spaudos. Tavo vardo atvažiavusių sąrašuose neteko matyti. O būtų vis dėlto gera, jei pasiektum Vatikano archyvus. Medžiagos ten tikrai marios. Gal pasiteisintų bent Tavo vieno klajojimo laikotarpis, gal sulauktume maždaug Teineriškų[230] rezultatų. Kada nors, manau, atsišauksi ir iš Italijos padangės. O aš rašau tuo tarpu dėl to, kad pasitaikė laisvesnė valandėlė ir neturiu noro kam kitam ją sunaudoti.

Gyvenam senoviškai, užguiti kasdieniškų rūpesčių. Laikas čia dabar gana sunkus. Darbų kažkaip per žiemą sumažėjo, net ir dabar dar neatsigauna. Daugelis fabrikų naujų darbininkų nepriima, bet dar senųjų mases atleidžia. Ir aš savo darbo netekau jau balandžio 1 d. Naujo darbo pradėjau ieškoti dar tik šią savaitę, nes užkinkė mane bičiuliai organizaciniam darbui, padarė net K[anados] Liet[uvių] Sąjungos Biuletenio (rotatorius) redaktoriu. Rytoj išeis jo Nr. 5. Bet šitą darbą dirbu niekam nežinant, sakausi tebedirbąs fabrike. Tad ir Tau rašau tik dėl Tavęs. Nenorėčiau, kad po kokio mėnesio ši žinia ateitų vėl į Kanadą iš Vokietijos. Čia Biuletenio atsiradimo būdai tebėra paslaptis. Tad, ššš! Sėdžiu ten miesto bibliotekoje ir rašau visokius straipsnius, atseit, redaguoju. Tačiau šitas mano darbo laikotarpis jau baigiasi. Nors bičiuliai dar nesako nieko, aš jau ieškau kito darbo. Redagavimo reikalą teks kitaip tvarkyti. Gal būt, pereisime prie leidimo žurnalo, tačiau dar labai daug neaiškumų yra. Tuo tarpu tiriame sąlygas, bet daug kas bijo rizikos. Tik Rinkūnas[231] karštai tą mintį remia. Pažiūrėsim.

O kas atsitiko Kanadoje, gal girdėjai. Anksčiau veikusi K[anados] L[ietuvių] Taryba skaitė save ALT[232] tipo organizacija. Įvairiose vietose 1948 m. susikūrė KLT skyriai, kaip individų organizacijos. III. 26–27. Montrealy įvyko šitų skyrių

[230] Augustin Theiner (1804–1874) – vokiečių istorikas, šaltinių rinkinių leidėjas.

[231] Antanas Rinkūnas (1909–1985) – pedagogas, 1948 m. atvyko į Kanadą. Vienas iš „Tėviškės žiburių" bendrovės steigėjų. Nuo 1957 m. ėjo Kanados lietuvių kultūros fondo pirmininko pareigas.

[232] Amerikos lietuvių taryba.

atstovų suvažiavimas ir „seimas“, t. y. įvairiausių organizacijų atstovų suvažiavimas. Skyrių atstovų suvažiavimas priėmė savo organizacijos statutą ir išrinko Centro Valdybą. Po to sekusiame „seime“, kur tebuvo vos 10 kitų organizacijų (ir dar iš dalies fiktyvių) atstovų, įvyko konfliktas. Taryba, turėdama 18 narių + daugumas anų jos pasikvietusių organizacijų 10 atst[ovų] + apie 10 balsų iš skyrių atstovų tarpo, seime pradėjo viską savaip tvarkyti. Skyriai, jausdamiesi, kad tik jie vieni čia tėra tikra visuomeninė pajėga, nusistatė prieš aną daugumą ir po kurio laiko 9 atstovai padarę pareiškimus, o kiti nieko nesakę, seimą apleido. Nelaimei, man teko būti to seimo pirmininku. Kilo triukšmas, pasipylė mitinginės kalbos, priekaištai partiškumo. Mat, išeinantieji motyvavo, kad jie negali būti kartu su partijom, kaip nepartinės organiz. atstovai. O buvo viso I soc[ial] dem[okratų] atstovas. Išėjusių dauguma ateitininkų. Taip pat šių dauguma yra skyrius sukurtos organizacijos, pavadintos K[anados] L[ietuvių] Sąjunga, centro valdyboje. Dėl to tai po suvažiavimų „Nepr[iklausomoje] Lietuvoje“[233] KLCT[234] ir pradėjo kovą. Ji paskelbė, kad KLS sukūrę atskilėliai, išėję iš seimo, kad jos iniciatyva suorganizuoti skyriai tebesą jos žinioje, kad kur pasireikšią noro pakeisti vardą į KLS, reikia perrinkti valdybas ir toliau veikti. Bjauriausiai buvo šmeižiami, iškraipant faktus ir pareiškimus, pirmiausia išėjusieji atstovai, o paskui KLS Centro valdyba. Tai esą kraštutiniai, nesukalbamieji krikščionių demokratų žmonės. KLCT tikėjosi savo iškraipymais galėsianti dezorientuoti visus, KLS nedavė laikraštyje jokios notelės ir manė, kad ji neras būdo priešingai veiklai. Kad „N.[epriklausomos] Liet“ akcijai pasipriešintumėm, pradėjome leisti Biuletenį. Gal ir mes kiek pasikarščiavom, bet jų metodai buvo iš tikrųjų bolševikiniai: kad KLS rezultatas Suvažiavimo nutarimų, „N[epriklausoma] Liet[uva]“ tylėjo, o vis ją maišė su žemėmis, apšaukdama partinių atskilėlių organizacija ir tt. Po reakcijos Biuleteniuje jie pradėjo aiškinti, kad KLS tikrai įkurta suvažiavimo, bet jo nutarimai neteisėti, niekingi, nes tas posėdis įvykęs tik susitarus, kad po savo posėdžio atstovai dalyvaus seime, o jie išėję. Esą, sugriovus sąlygą, pagal kurią įvykęs posėdis, neturį galios nutarimai, nes be tos sąlygos, esą, daugelio skyrių atstovai į posėdį būtų nėję ir jis būtų neįvykęs.

Rezultate KLCT maišomosios veiklos ir apšaukus KLS partine organziacija, KLS dabar turi 7 skyrius aiškius, 3 dar nieko nepasisakė, 3 pareiškė būsią tuo tarpu neutralūs, nepriklausysią nei vienam centrui, I pasisakė už KLCT, 1 vietoje (dėl antros dar neaišku) įvyko skilimas ir susidarė 2 organizacijos. Atrodo, kad laimėtoja išeina KL Sąjunga. Bet daugelyje vietų, o ypač Montreale, kur masę

[233] „*Nepriklausoma Lietuva*“ – Kanados lietuvių centro tarybos savaitraštis, leistas Monrealyje 1940–2001 metais.

[234] Kanados lietuvių centro taryba.

sudaro senieji, veikti bus labai sunku. Ginčai dabar kiek aprimsta, abi pusės nori užimponuoti pozityvia veikla. KLS turi daug daugiau intelektualinių pajėgų, bet KLCT turi visas priemones, sukurtas pernai bendromis jėgomis, turi jau visiems įprastą vardą centro, o svarbiausia turi laikraštį.

Taigi Kanadoje vietoje jėgų sutelkimo įvyko susiskaldymas. Tuo tarpu abi pusės sakosi esančios jungėjos visų jėgų, bet ten dominuoja socialistai su liaudininkais, kurie deda pastangų ir tautininkus pritraukti, o čia vadovauja katalikai. Ar vėl bus prieita prie bendro stalo, sunku pasakyti. Abi pusės yra pareiškusios, kad reikėtų susitarti, bet kalbos dar nepradėtos. KLCT nesiskubina, matyti, nori išbandyti savo griaunamosios veiklos rezultatus. Mes savo norą kalbėtis užakcentavome senai, nes skyrius rezervuotai laikytis tik tas vienas dalykas ir tesulaiko. Visi jaučiasi susibūrę kovai dėl krašto laisvės, o iki šiol visų pripažįstamas centras buvo KLCT, visi būrėsi prie laikraščio ir dėl jo išlaikymo.

Beje, seime ir mane buvo išrinkę į KLCT, bet buvau tik viename posėdyje. Parašiau pareiškimą, kad išeinu. Jį išspausdino Biuletenis, o po to ir „N[epriklausoma] Liet[uva]". Iki šiol viešai manęs dar nepuolė. Tenkinasi viską versdami ant Rudinsko[235], Limgailos, Šidlauskaitės[236] ir Rinkūno, kuris pirmas iš seimo išėjo. Kas bus toliau, pamatysim. Žinoma, Tau tas ne labai ir įdomu. Per daug toli. Bet aš jau tikrai pamačiau, kaip bjauri yra partinė demagogija. Kardelį[237] aš visada laikiau aklu partiečiu, bet kad būtų toks akiplėša melagis ir išsisukiotojas, nelaukiau. Kol jis čia bus, abejoju ar bus ramybės. Aš jau galvoju, kad pradėjus derybas, reikės siūlyti jam pasitraukti. Teužleidžia vietą kad ir Pronskui[238]. Jų žmogus, bet toks nekultūringas demagogas, gal nebūtų.

Parašiau, kuo dabar sergame ir rūpinamės. Parašyk, kaip Tu laikaisi ir ką veiki. Gal galėtum kaip nors pasiekti Lenktaitį[239] ir sužinoti, kaip yra su Liet[uvos] Istor[ijos][240] perspausdinimo reikalu. Rašiau, bet nieko neatsako. Ar jis kada nors išspausdins ar visai ne? Jis man apie Kalėdas rašė, kad per 3 mėn. bus gatava. Išspausdinsiąs Vokietijoje arba JAV, jei ten persikelsiąs, nes esą jau nufotografuota, reikią tik spausdinti. Būtų įdomu žinoti, kaip ten yra.

[235] Pranas Rudinskas (1911–1978) – agronomas, publicistas. Nuo 1952 m. Kanados lietuvių bendruomenės Krašto tarybos narys ir nuo 1948 m. „Nepriklausomos Lietuvos" redaktorius.
[236] Agota Šidlauskaitė (g. 1914) – psichologė, 1949–1965 m. Otavos universiteto profesorė.
[237] Jonas Kardelis (1893–1969) – žurnalistas, nuo 1953 m. gyveno Monrealyje.
[238] Juozas Pronskus (1893–1984) – žurnalistas ir rašytojas, 1948–1957 m. gyveno Kanadoje.
[239] Jonas Lenktaitis 1945 m. atkūrė leidyklą „Patria" Vokietijoje, nuo 1951 m. tęsė leidybinę veiklą JAV. 1948 m. balandžio 25 d. „Lietuvos istorijos" veikalo autoriaus A. Šapokos ir leidyklos „Patria" savininko J. Lenktaičio sudaryta sutartis" saugoma KLMA A. Šapokos fonde.
[240] 1936 m. A. Šapokos redaguoto vadovėlio leidimas išeivijoje.

Tuo tarpu visa mūsų šeimynėlė ir Bronytė siunčiame Tau daug geriausių linkėjimų.

Tavo Adolfas.

P. S. Rašiau Brazaičiui[241] vienu kanadišku reikalu apie Gylį[242], bet neįdėjau jo adreso. Gal nežino. Prie progos perduok:

Vytautas Gylys
422 Quebec Str.
Toronto. Ont., Canada

[241] Juozas Brazaitis 1952 m. buvo išrinktas Kanados ir JAV Lietuvių fronto bičiulių centro valdybos pirmininku ir tas pareigas ėjo dešimt metų. JAV lietuviai. Biografijų žinynas, t. I, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998, p. 148.

[242] Vytautas Jonas Gylys (1886–1959) – diplomatas, Lietuvos generalinis konsulas Kanadoje 1949–1959 m.

A. Šapokos laiškas Adolfui Damušiui[243], 1949 m. gruodžio 7 d., Torontas–Klivlandas. Originalas. Rankraštis. VDU LII, f. 8, ap. 1–2, b. 315, l. 1–2. Laiškas paskelbtas: V. Selenis, Adolfo Šapokos politinės veiklos ir pažiūrų atspindžiai korespondencijoje. Trys laiškai iš Kanados, *Oikos*, 2013, nr. 2 (16), p. 142–143.

1949 m. gruodžio 7 d.
Toronto. Ont.

Mielas Profesoriau,

Skubėdamas ilgai nerašysiu. Mano reikalą, rodos, jau galit numanyti.

Kanados katalikų visuomenė nusprendė leisti savą laikraštį. Tai rezultatas ilgai užsitęsusio konflikto su Kardelio[244] klika, užpuolusia „Nepr[iklausomą] Lietuvą". Kitos išeities mes neberadom. Betgi negausi čionykštė kolonija dviejų laikraščių neišlaikys. Dėl to mūsų „Tėviškės Žiburiai" taikomi tik iš dalies Kanados reikalui. Šiaip jie orientuojasi į europinės kultūros inteligentiją, t. p. į DP masę. Ideologiškai jie stovės toje plotmėje, kurioje stovėjo „Žiburiai"[245]. Mes tikimės, kad mus parems pirmiausia visa ateitininkija, kuri sau tinkamo laikraščio dar neturi ir vargu ar galės turėti atskirą JAV. Šia prasme aš esu rašęs prof[esoriui] J. Meškauskui[246], norėčiau ir Jus paprašyti tą reikalą paremti ne tik asmeniškai, bet ir kaip ateitininkijos vadą. Nežinau ar JAV ateitininkija yra svarsčiusi savo laikraščio klausimą, bet jei jį svarstytų, prašyčiau neužmiršti „Tėviškės Žiburių". Faktiškai jie yra ateitininkų rankose. Leidėjas yra K[anados] Liet[uvių] Katalikų Kultūros Dr-ja[247], sukurta kunigų vienybės suvažiavime. Red[akcinę] kolegiją sudaro: Dr. kun[igas] Gutauskas[248],

[243] Adolfas Damušis (1908–2003) – chemijos inžinierius, visuomenės veikėjas, ateitininkas, vienas VLIK'o organizatorių (1943–1944 m. vicepirmininkas).

[244] Jonas Kardelis (1893–1969) – žurnalistas.

[245] „Žiburiai" – laikraštis leistas 1945–1949 m. Augsburge, Vokietijoje, vėliau prijungtas prie „Aidų". Turėjo atskirus ateitininkų, skautų, moterų, skyrius. A. Šapoka buvo laikraščio bendradarbis.

[246] Juozas Meškauskas (1906–2000) – gydytojas, VDU profesorius, išeivijos visuomenės veikėjas, ateitininkas.

[247] Kanados lietuvių katalikų kultūros draugija „Žiburiai", įsteigta leisti lietuvių savaitraštį „Tėviškės žiburiai". Pirmasis jos pirmininkas – Balys Sakalauskas-Sakalas (1915–2006).

[248] Jonas Gutauskas (1906–1986) 1940 m. VDU Teologijos-filosofijos fakultete įgijo teologijos daktaro laipsnį, 1953 m. – pedagoginių mokslų daktaro laipsnį Kvebeko universitete. 1946–1952 m. Ateitininkų sąjungos dvasios vadas.

Tamulaitis[249], Kralikauskas[250], inž[inierius] dr. Juozapavičius[251], Alšėnas[252] ir Kastytis[253]. Tikiu, kad daugumą pažįstat.

Iš ateitininkijos mes laukiam visiškos paramos. O iš Jūsų jau dabar prašau konkrečios paramos medžiaga. Iš spaudos žinau, kad skaitėte paskaitą apie rezistencinę veiklą Lietuvoje. Ar negalėtumėt ją parašyti ir duoti „T[ėviškės] Ž[iburiams]"? Tai gal galėtų būti, kad ir netiesioginis atsakymas „Naujienų" Trumpai (Kardeliui-Valuckui[254]), kuris visus nuopelnus VLIK sudaryme priskyrė liaudininkams ir soc[ial] dem[okratams]. Žinoma, viską kelti aikštėn dar ne metas, bet šį tą pasakyti gal būtų galima.

Jei ta tema Jums būtų nepriimtina, mus džiugintų kiekviena kita. Ir mokslo populiarizacijos sritis vienam dr. Juozapavičiui vargu ar bus pakeliama.

Skubėdamas daugiau neberašysiu. Laukiau paramos! Paraginkit ir kitus, ypač prof[esorių] Malinauską[255], Barzduką[256] ir kt.

Beje, 1 Nr. vis dar neišleidžiam, nes nesulaukiam lietuviškų spaudos ženklų. Gal teks pasitenkinti vienu Nr. prieš Kalėdas.

Daug geriausių linkėjimų
Jūsų A. Šapoka
Redakcijos adresas:

[249] Vytautas Tamulaitis (1913–1993) – rašytojas, karininkas, redaktorius. 1935 m. gavo Lietuvos Raudonojo Kryžiaus jaunimo literatūros premiją, redagavo žurnalus „Kariūnas" (1937–1938 m.), „Karo mokyklą" (1938 m.) ir Antrojo pasaulinio karo metais – „Žiburėlį". Kanadoje gyveno nuo 1948 m. Dirbo paprastą darbą, laisvalaikiu rašė pasakas vaikams.

[250] Juozas Kralikauskas (1910–2007) – rašytojas, 1948-1994 m. gyveno Kanadoje. Dirbo „Pickle Crow" aukso kasyklose. Parašė istorinių romanų ciklą apie XIII a. Mindaugo epochą.

[251] Antanas Juozapavičius (Juzėnas, g. 1916) – inžinierius, 1947 m. Karlsruhėje (Vokietijoje) įgijo inžinerijos daktaro laipsnį, 1948 m. atvyko į Kanadą, dirbo pagal specialybę, nuo 1930 m. reiškėsi ateitininkų veikloje.

[252] Pranas Ališauskas (pasirašydavo Pranys Alšėnas, 1911–1986) – žurnalistas, žurnalisto darbą dirbo nuo 1929 m. ir tęsė Kanadoje ne vien lietuvių, bet ir anglų spaudoje. „Tėviškės žiburių" redakcinės kolegijos narys.

[253] Vytautas Tvardauskas (Vytautas Kastytis, 1922–2003) – dainininkas, aktorius, poetas. 1941–1944 m. studijavo Kauno dramos teatro vaidybos studijoje, privačiai mokėsi dainavimo pas Joną Būtėną. 1944–1947 m. Norvegijoje ir Belgijoje leido sienlaikraštį, po to laikraštį „Svetimoj padangėj". Į Kanadą atvyko 1947 m. pagal laikiną sutartį darbui aukso kasyklose. Kanadoje išleido dvi poezijos knygas.

[254] Andrius Valuckas (1905–1976) – agronomas, mokytojas, 1944–1946 m. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos sekretorius, jų atstovas Vlik' e.

[255] Jonas Malinauskas (1907–?) – agronomas, 1948 m. atvyko į Kanadą. 1953–1954 m. Kanados lietuvių bendruomenės Vinipego skyriaus pirmininkas.

[256] Stasys Barzdukas (1906–1981) – pedagogas, kalbininkas, visuomenės veikėjas. 1949 m. persikėlė į JAV. Su P. Skardžiumi ir J. M. Laurinaičiu parengė „Lietuvių kalbos vadovą" (1950).

941 Dundas Str. W.
Toronto, Ont.
Canada.

P. S. Jei pasiekiamas p. Racevičius, gal galėtumet jam priminti, kad jau laukiu informacinių žinių iš Clevelando. Tuoj spausdinsim. Aš gal nespėsiu ir jam dar parašyti.

A. Šapokos laiškas Mykolui Biržiškai, 1950 m. sausio 17 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 148, puslapiai nenumeruoti.

1950 m. sausio 17 d.
Toronto, Ont.
gauta 50. I. 19
ats. I. 19

Pone Profesoriau,

Perilga būtų istorija, jei pasakočiau, kaip pasidariau naujo laikraščio redaktoriu. Nežinau ar Tamstai teko bent kiek nors iš spaudos susipažint su Kanados lietuviškosios visuomenės bėdomis, bet tikrojo padėties vaizdo, be abejo, toli esant neįmanoma susidaryti. Deja, spaudos veidrodis per dažnai būna išlankstytas. Aš tikiu, kad pernykščiais metais rietenos jau pasiekė kulminaciją ir palengva ims slėgti. Spaudoje aštrių dalykų jau rečiau tesimato. Šiokios tokios audrelės dar galima laukti dėl netrukus pradedamo Kanados Lietuvių Bendruomenės organizavimo, tačiau anapus Kanados sienų tai jau vargu beatsilieps. Nenorėčiau būti blogai suprastas, bet raminančiai, atrodo, veikia kaip tik „Tėviškės Žiburiai". Jie dar nepasakė tų ginčų byloje nei vieno žodžio, bet tylėjimas atrodo dar veiksmingesnis negu kalbos. Aš bet kokių ginčų pradėti nemanau ir, ačiū Dievui, niekas prie to dar nespiria. Norėčiau, kad „T[ėviškės] Ž[iburiai]", kurių tvarkymas man pavestas, veiktų tik pozityviai; norėčiau, kad jis virstų kultūringu laikraščiu, tinkamu europinio auklėjimo žmonėms. Žinoma, Kanados vietos santykiai verčia derintis ir prie vietos reikalavimų, tačiau, tikiu, kad pasiseks visų puslapių tam nepaskirti.

Tamstos ir prof[esoriaus] Vaclovo adresus gavau iš p. inž[inieriaus] P[ovilo] Labanausko, kuris čia laukėsi neseniai. Laikraščio pirmuosius NN Tamstoms pasiunčiau ir, tikiuosi, gavot. Jau senai redakcijoje dirbu išviso vienas. Yra, tiesa, geros valios talkininkų, bet jų visą laiką suėda fabrikai. Taip ir plušuosi, o laiškų parašyti nebėra kada.

Tuo tarpu man ypatingai rūpi surasti bendradarbių, galinčių duoti vertingos medžiagos. Ruošiausi rašyti ir prof[esoriui] Vaclovui [Biržiškai], bet parašysiu kiek vėliau, gal turėsiu ilgesnį tarpelį laisvo laiko. Šiuo kartu norėjau pirmiausia kreiptis į Tamstą. Gal turėtumet kokį straipsnį, tinkamą „T[ėviškės] Ž[iburiams]". Jei ne dabar, tai nors kiek vėliau. Sulaukęs, džiaugčiausi ne aš vienas. O pirmiausia prašyčiau parašyti ką nors į vasario 16 d. „T[ėviškės] Ž[iburių]" numerį. Mes visi būtume labai laimingi. Būtų taip pat labai gera, jei rastumėt

laisvesnę valandėlę parašyti iš anksto, kada galime jo laukti ir kokio maždaug didumo tas straipsnis būtų. Tam numeriui vis dėlto tenka pasiruošti iš anksto.

Prašyčiau pasveikinti taip pat pp. prof[esorius] Vaclovą ir Viktorą, nors, kur yra pastarasis, neteko girdėti.

Reikšdamas didžios pagarbos

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas M. Biržiškai, 1950 m. vasario 5 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 148, puslapiai nenumeruoti.

Torontas. Ont., Canada,
1950 m. vasario 5 d.
gauta vasario 10 d.
ats. kovo 10 d.

Garbingas tautos kovų veterane ir
Didžiai gerbiamas p. Rektoriau,

Tamsta, be abejo numanai, kad man šį laišką rašyti nelengva. Iš Tamstos lygio žmonių, kokių gal ir sunku būtų rasti, panašių laiškų dar nesu gavęs. Tačiau aš Tamstai esu labai dėkingas už atvirą ir nuoširdų žodį, nors kai kurios aliuzijos man atrodo ir ne visai tikslios. Aš dėl to nesistebiu. Gyvenant toli ir mūsiškius santykius pažįstant gal būt tik iš spaudos veidrodžio, jos galėjo atsirasti.

Aš labai atsiprašau, kad į greitą Tamstos laišką taip ilgai neatrašiau, bet tai tik dėl to, kad vis norėjau parašyti plačiau ir negalėjau rasti liuosesnės valandėlės. Bandysiu nors trumpai pasisakyti dėl Tamstos abejonių šiandien. Gal būt, nepataikysiu savo minčių išdėstyti aiškiai, tad iš anksto atsiprašau. Tik norėčiau čia pat pastebėti, kad nežadu ginti kokių tezių visais būdais, bet rašysiu taip, kaip pats suprantu, rašysiu nuoširdžiai, kaip ir Tamsta kad atvirai rašėt, nes rašau tik Tamstai ir neturiu jokio kito intereso, kaip tik tą vieną, kad būčiau teisingai suprastas žmogaus, kurį tikrai ir nuoširdžiai gerbiu.

Pirmiausia pora žodžių dėl mano visuomeninės veiklos.

Tamsta mane pažįstat maždaug nuo pirmųjų mano žingsnių į gyvenimą ir žinot, kad visuomenininku niekad nebuvau. Priešingai, turiu linkimo į grynai kabinetinį darbą. Netraukė manęs visuomeninė veikla ir atvykus į Kanadą, nors nuo visuomeninių reikalų išsisukti čia ir nelengva. Yra reikalų, kurių neboti čia, man rodos, būtų buvęs nusikaltimas. Aš apsigyvenau Montreale. Žmonių, galinčių pasireikšti visuomenėje, ten buvo nedaug. Na, po truputį tai šen, tei ten ir mane pradėjo stumti. Kai kur ėjau ir kai ką dirbau, kalbėjau ir rašiau. Deja, dar 1948 m. pabaigoje ten prasidėjo srovinis trynimasis, kuris viršūnes pasiekė kovo 26–27 dd. organizacijų tarpe. Dar tada ir aš bandžiau ieškoti vidurio kelio. Kai po pirmos posėdžių dienos karštų ginčų, kitą dieną prasidėjo pats seimas, aš, nors tikrai sirgdamas ir su pakilusia temperatūra, sutikau eiti į prezidiumą ir pirmininkavau per visą posėdį. Ir šiandien dar tebemanau, kad skilimo tada dar buvo galima išvengti. Tebemanau, kad jį buvo galima užlyginti tuojaus po

seimo, jei tik K[anados] L[ietuvių] C[entro] Taryba tada būtų nepanorėjusi jo gilinti. Kai mano visi pasikalbėjimai nedavė vaisių, iš Tarybos išėjau (mat, seimo buvau išrinktas). Po to užvirusiuose ginčuose nedalyvavau ir niekas manęs taip pat nelietė. Bet mano nelaimei, aš gyvenau tame pačiame bute, kur Montrealy yra „Nepr[iklausomos] Liet[uvos]" redakcija, spaustuvė ir KLCT centras. Su Tarybos žmonėmis susitikdavau kiekvieną dieną ir daug kartų teko kalbėtis, ginčytis ir priekaištauti dėl netiksliai parinktos linijos. Ypač dažnai teko pasiginčyti ir net karštai susikirsti su p. Kardeliu, kurį sutikdavau kiekvieną vakarą grįžęs iš fabriko, nes į butą turėjau vaikščioti per redakcijos kambario kampą (rūsy). Žinoma, tuo pat metu turėjau ryšių ir su „opozicija". Mano priekaištavimai dėl p. Kardelio pradėtos akcijos prieš KL Sąjungą ir jos žmones per „Naujienas"[257] privedė prie to, kad jis ten pat pradėjo ir mane garbinti. Taip pirma rašęs apie „daukšininkus", paskui apie „Rudinsko kompaniją", pagaliau parašė net kelis kartus apie „katalikiškuosius fašistus", kurių vadas esąs Brazaitis, o Kanadoje jo atstovas Šapoka. Dėl to aš jam atsakiau tik privačiai, bet nerašiau nei vieno žodžio spaudoje.

Kam aš Tamstai visa tai pasakoju? Ogi tik dėl to, kad kaip tik p. Kardelio pakeltas į vadus, buvau dėl to numatytas redaktorium torontiškių, kurie nusprendė leisti naują laikraštį. Reikalas nusitęsė per keletą mėnesių, o kad sutikau, be abejo, daug prisidėjo ir man sunkiai pakeliamos pragyvenimo sąlygos, fabriko darbas, dėl kurio dažnai sirgdavau.

Iš to vis dėlto neseka, kad prisipažinčiau esąs „продажная сабля"[258], kaip Kliučevskis[259] sako apie kazokus. Aš manau, kad ėmiausi reikalingo darbo, nors jis geriau tiktų ne mano tipo žmogui, o man dar nemalonesnis, kad teko pradėti taip supainiotoje padėtyje, įaudrintoje atmosferoje. Tikiu, kad visa tai palengva atslūgs, aprims.

Dabar dėl paties laikraščio.

Man tikrai gaila, kad Tamsta neparašėt į Vasario 16 d. Nr., o dar labiau gaila, kad reiškiat abejonių ir dėl paprasto bendradarbiavimo. Betgi Tamstos pastatytieji klausimai ir iš jų plaukiančios išvados, man rodos, laikui bėgant galės keistis.

„Plačiam Bare" vedamasis yra rašytas mano pagal leidėjų priimtą mintį, pagal tezes ir kolektyviai dar taisytas. Juridiškai aš už jį atsakau, faktiškai ten ne viskas mano.

[257] „Naujienos" – nepriklausomos demokratinės krypties laikraštis, JAV lietuvių pradėtas leisti 1914 m. Čikagoje.

[258] „parsiduodantis kardas" (*rus.*).

[259] Vasilij Kliučevskij (1841–1911) – žymus rusų istorikas, socialinių-ekonominių veiksnių Rusijos istorijoje tyrėjas.

Dėl Tamstos pareikštų minčių jį pasiskaičius, aš vis dėl to norėčiau padaryti porą esminių pastabų.

Pirmiausia į laikraščio, kad ir Nr1, vedamąjį aš nelinkęs žiūrėti, kaip į išsamų teoretišką (sakyčiau akademišką) klausimo išnagrinėjimą. Laikraščio vedamasis, mano galva, nėra studija, nėra sistemingas principo nagrinėjimas, nėra tad ten ir vienos nuoseklios išvados. Laikraščio programinį pasisakymą saisto principas, reikalas, kuris jo pasirodymą iššaukė, aplinka, kurion jis nori belstis, o pagaliau nusistatymai bei lūkesčiai tų, kurie sudaro sąlygas, kad jis pasirodytų. Aš sutinku, kad visų šitų veiksnių labui ne viską tegalima aukoti. Bet su jais nesiskaityti negalima.

Iš to aš norėčiau kildinti ir manąjį prašymą, kad ir Tamsta „Tėv[iškės] Žib[urius]" vertintum iš jų nuolatinio veido, bet ne iš daugelio veiksnių įtakoje kilusio vedamojo pasisakymų. Man neteko matyti nei vieno iš dabar einančių laikraščių pirmųjų Nr. bet aš neabejoju, kad daugelio jų pirmieji pasisakymai daugeliui jų dabartinių bendradarbių būtų nepriimtini. O vis delto jie nėra kliūtis. Aš tikiu, kad ir „T[ėviškės] Žib[urių]" Nr. 1 vedamasis po kurio laiko niekam nebus kliūtis juose bendradarbiauti, nors ten ir tikrai skandalingų dalykų būtų buvę prirašyta.

Šita savo mintimi aš betgi nenoriu „atsikryžiavoti" nuo ano vedamojo. Drįsčiau čia daryti antrą esminę pastabą dėl Tamstos iškeltų minčių, būtent, kad Tamsta „pilnutinio lietuviškumo" mastą taikot individui, o vedamajame kalbama apie lietuviškąją bendruomenę. Aš dar kartą jį perskaičiau šiandien ir likau prie tos pačios išvados, kuri man dingtelėjo Tamstos laišką perskaičius. Aš gal neginčiau kai kurių vedamojo posakių, kuriuos galima interpretuoti ir vienaip ir antraip, bet pagrindinės minties nenorėčiau tuo tarpu atsisakyti.

Vedamajame sielojamasi ne individo lietuviškumu, bet keliamas vienas pagrindinis klausimas, būtent, kas gali išlaikyti nenutautusią išeiviją? Aš drįsčiau ir dabar ginti tezę, kad mūsų (kaip ir bet kurios tautos) išeivija svetur išliks nenutautusi tuo ilgiau, juo labiau ji išlaikys tėvynėje amžių suformuotas gyvenimo formas, juo labiau išsaugos papročius. Juk ir žydai – persekiojami ir ujami – per daugelį amžių išliko tik dėl to, kad neišsižadėjo savų gyvenimo formų ir neįsijungė į gyvenimą tų tautų, kurių tarpan pateko. Vedamajame toliau teigiama, kad religingumas bei katalikiškumas yra būdingas lietuvių tautos gyvenimui, kad jis dėl to vertintinas ir saugotinas, o gyvenimas išeivijoje organizuotinas pagal aną modelį, susiformavusį Lietuvoje.

Aš vis dėlto nenorėčiau tikėti, kad Tamsta nesutiktum, kad lietuviškosios liaudies gyvenime vienas pagrindinių ir saistančių elementų yra religinis momentas ir kad lietuviškosios liaudies gyvenimo tvarkoje nevyrautų bažnyčios veiksnys. Neliečiant klausimo, kaip giliai bažnyčios doktrina yra įsmigusi į žmonių sąmo-

nę, negalima neigti, kad visos poilsio („išeigos“) dienos yra surištos su bažnyčios lankymu, su kelionėmis į kaimyninių parapijų atlaidus ir tt. Šitie paparočiai, įsmegę į žmonių tarpą, turi būti palaikomi ir išeivijoje. Lietuvoje į bažnyčią kai kas ėjo, kad gautų progos pasikalbėti su žmonėmis pašventoryje, į atlaidus važiavo, kad gautų progos užsukti „pakermošiais“, tai tiesa. Mano galva, tegul ir dabar taip daro, bet tik, kad burtųsi, kad spiestųsi ir nors protarpiais, nors vieną dieną ar savaitę, gyventų lietuviškos formos gyvenimu. Jei ir to neliks, niekas nejungs. Visokie pobūviai bei vakarienės – nostalgijos rezultatai – neatstos.

Nemanau, kad teigimas, kad lietuvių tauta katalikiška, ką nors užgautų ar nekatalikus jau nelietuviais laikytų. Apibendrinimai juk išplaukia iš aritmetinių skaičiavimų. O lietuvių daugumas tikrai yra katalikai. Katalikai Lietuvoje dominuoja jau ne nuo vieno amžiaus.

Tamsta savo laiške priminėt daug dalykų. Jų visų aš negalėčiau dabar liesti, tačiau, man atrodo, jie nei kiek nesikerta su pagrindine vedamojo mintimi, kuri neliečia individų. Tikra tiesa, katalikų yra visokių. Yra, kaip Tamsta rašot, ir Bružikų ir Vaižgantų, yra ir Jakštų-Dambrauskų, ir Valančių, ir Strazdelių ir dar kitokių. Tačiau išeivijos masių subūrimo ir išlaikymo reikalui svarbios ne individualios savybės, bet įprastosios gyvenimo formos. Yra juk ir lietuvių visokių. Tamstos paminėtas Vydūnas, matydamas, pav[yzdžiui] kokias religines katalikų iškilmes, žiūrės į jas ir žmones vertins pagal tai, kiek juose tuo momentu pasireikš dvasinis pradas. Jam nebus svarbu, kad tai katalikų liturgijos formos, bet bus svarbu kiek dalyviai tikrai linkę bendrauti su Dievu. Kam nors kitam rūpės, pav[yzdžiui], iškilmės estetinė pusė ar efektingumas. O tokiam, pav[yzdžiui], Dr. J. Šliūpui tokiam atvejy rūpėtų tik pats faktas, kad štai lietuviai susibūrė ir pasirodė. Jį tas džiugintų. Bažnyčią, kaip išeivių jungėją, jis įvertino, nors pats į tą gyvenimą negalėjo įsijungti. Man jis vis tiek didelis žmogus, bet vis dėlto manau, kad šio titano veiklos rezultatai būtų buvę dar didesni, jei jis pats būtų galėjęs prie to gyvenimo pritapti, į jį įsilieti ir vadovauti.

Sąmoningi kovotojai, didelės asmenybės – tokios, kokias Tamsta suminėjot – gali išlikti nepalūžę visokiausiose sąlygose (nors jiems ne visada pasiseka tokiais išauginti savo vaikus išeivijoje). Bet juk tai ąžuolai. Ir prof[esorius] Pakštas, be abejo, teisus, kai jis sako, kad mūsų inteligentija išeivijoje greičiau nutautės, negu anie ankstyvesnieji išeiviai kaimo žmoneliai, kurie ir norėdami sunkiai būtų galėję pritapti prie svetimųjų visuomenės. Ir šituos „inteligentus“ gali ilgiau išlaikyti ir jų vaikus apsaugoti tik kokie nors saitai, kurie visus rištų į vieną bendruomenę. Kito tokio apjungiančio veiksnio kaip bažnyčia, aš tuo tarpu nežinau. Tegul ji ne visiems priimtina, bet vis dėlto daugumai, o kitų didžiajai daliai – pakenčiama. Manyčiau, kad net tie, kurie religinį veiksnį neigia ir religiją laiko opiumu, apra-

minančiu socialinių gyvenimo neteisybių skaudulius, taip pat turėtų apsigalvoti pradėdami kovą su religija savo tautiečių išeivių tarpe, jei nenori ardyti pagrindo, ant kurio remiasi išeivijos bendravimas, kuris išeiviją cementuoja. Niekas negali versti netikinčių pasidaryti tikinčiais ar išlaikyti nors bažnyčios reikalaujamas formas. Tačiau griaunant šį veiksnį, reikėtų pasiūlyti kokį nors kitą jungiantį pagrindą. „T[ėviškės] Žiburiai" toli gražu nemano pasmerkti kitaip galvojančių, tačiau religinį momentą laiko pozityviu ir jį rems. Kitaip manančių, netikinčių ar kitai konfesijai priklausančių niekad neužgaulios. Dėl to galėčiau garantuoti.

Man neatrodo, kad iš vedamojo išeitų išvada, jog katalikybė ar katalikiškumas būtų laikomi varikliai, vieninteliai varikliai, judintojai lietuviškojo reikalo. Katalikybė ten pripažįstama kaip religingos lietuvių tautos, jos daugumos, konfesija, kuri cementuoja lietuvius į tam tikrą vienetą. Taigi, man atrodo, kad ir XVI–XIX a. nutautusios lietuviškos visuomenės dalies katalikiškumas čia nėra priešingas įrodymas. Juk nutautėjant buvo palinkta į tokių pat katalikų pusę. Už tai aktyviai gintasi (ir bažnyčiai padedant) nuo palinkimo į nekatalikus. O mūsų išeivija juk gyvena dabar daugiausia nekatalikų aplinkoje. Tad konfesinis susicementavimas juo labiau reikalingas.

Tamstos laiške paliesta dar daug ir labai svarbių ir diskutuotinų klausimų. Jei tai būtų įmanoma, pasikalbėjimuose ir aš drįsčiau kai kuriais iš jų reikšti savo nuomonę. Susidoroti su jais vienu sakiniu ar vienu žodžiu, Tamstai rašydamas, nedrįsčiau. Tik nežinau ar bus kada panašios progos. Vis dėlto norėčiau apgailestauti, kad Tamsta suminėjot eilę priekaištų, kurių „T[ėviškės] Ž[iburiai]" nei kalbamajame vedamajame, nei kur kitur, nedarė niekam, o juo labiau Tamstai. Kiek supratau ir iš Tamstos laiško, Tamsta religiją pripažįstate pozityviu veiksniu žmogaus gyvenime. Norėčiau daryti išvadą, kad ji turi būti tokia laikoma ir tautos bendruomenės gyvenime. „T[ėviškės] Ž[iburiai]" daugiau nieko nenori. Daugeliu klausimų „T[ėviškės] Ž[iburiai]" gali eiti kartu su visais, nors ir didžiausiais bedieviais. Visur, kur yra koks svarbus tautinis reikalas ir jei jis sprendžiamas neužgaunant pagrindinio principo. Tautinėje dirvoje „T[ėviškės] Ž[iburiai]" „jūs" ir „mes" nėra. Bet iš to juk neseka, kad jie neturėtų pasisakyti kuriam kelyje stovi, kad nedrįstų nurodyti savo vietos tautos vieškeliuose, nurodyti, žinoma, taip, kaip patys supranta. Kitaip juk užtektų visiems lietuviams vieno laikraščio. Bet neužtenka ir kiekvienas dažnai savo skiltyse vartoja „mes lietuviai". Nejaugi dėl to reikėtų pradėti ginčus, atrinkus visus taiklius ar netaiklius, teisingus ar neteisingus apibūdinimus reikšti protestą.

Aš labai atsiprašau, kad taip ilgai trukdau Tamstos dėmesį ir gaišinu laiką savo ilgu laišku. Maniau, kad išeis trumpesnis, bet nesugebėjau trumpai parašyti ir, deja, pats matau, daug kur netiksliai išsireiškiau. Tikiuosi, dovanosit. Tamstos

keliamais klausimais pats esu daug galvojęs ir tinkamos išvados, deja nepasiekęs. Iš to chaoso ir Tamstai kai ką paporinau.

Baigsiu reikšdamas nuoširdžios pagarbos ir siųsdamas geriausių linkėjimų. Daug geriausių linkėjimų p. profesoriui Vaclovui.

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas M. Biržiškai, 1952 m. vasario 7 d., Torontas– Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 148, puslapiai nenumeruoti.

1952 m. vasario 7 d.
gauta 2.14

Pone Rektoriau.

Sakoma, geriau vėliau, negu niekad. Tad nors pavėluotai ryžtuosi atsiliepti – dėkodamas už kalėdinius sveikinimus – dėl Tamstos prierašo kaip „santarvininko“[260]. Man rodos, tai buvo ir man šiokia tokia pastaba, nors ir lakoniška. Prisipažinsiu, niekad savo gyvenime nepriklausiau jokiai partijai. Lietuvoje nepriklausiau net jokiai organizacijai, išskyrus Liet[uvos] Istorijos Draugiją. Aiškinu sau tai savo būdo kai kuriais bruožais ir tuo kad nemačiau, kur galėčiau įtilpti visas be rezervų. Dabar gal kai kieno akyse darausi dideliu „partiečiu“. Ginčytis dėl to nenoriu. Kelius kartais nurodo aplinkybės ir tam tikros sąlygos – reikia kur nors eiti, o kai esi eksponuotas, valia kiekvienam tą kelią savaip pakrikštyti.

Pamatęs Tamstos vardą LRS[261] įkūrimo akto apačioje, prisipažinsiu, kiek nustebau. Buvau linkęs aiškinti ir šiaip ir taip, bet Tamstos prierašas abejones išsklaidė. Tik esmė reikalo man liko vis dėlto ne visai aiški. LRS šūkiams aš neturėčiau nieko prikišti iki tos vietos, kur prasideda praktinė veikla. Bet, man rodos, vargu ar rastume ką prikišti ir bet kurios srovės šūkiams. Juk visos skelbia vieną ir tą patį: kovą dėl krašto išlaisvinimo. Šis reikalas mums visiems bendras. Klausimas tik, kaip suburti jėgas, kaip išvengti energiją betiksliai eikvojančios vidaus trinties. Visi duoda gražius receptus, bet ne visada tai praktikoje gražiai vykdoma. Man rodos, visuomenę galima suburti bet kuriuo pagrindu, nemanau, kad tam netiktų ir politinės partijos, kuriomis paremtas VLIKas. Juk tai įprasta visame pasaulyje, buvo įprasta ir mūsų gyvenime. Juk net Lietuvos Taryba faktiškai buvo tuo paremta, bet pajėgė duoti vaisių. Man rodos, daugiau lemia ne subūrimo pagrindas, bet santykiavimo forma, kuri lemia sėkmingumą

[260] „Santarvė“ – Lietuvių rezistencinė santarvė, įkurta 1950 m. Londone, kėlusi uždavinius morališkai ir finansiškai remti rezistenciją ir viešai ginti rezistencinės tarybos užsienyje ir diplomatijos šefo Stasio Lozoraičio interesus kovoje su VLIKu. Su SSRS okupuota Lietuva palaikė ryšius per MGB užverbuotą Joną Deksnį. 1953–1958 m. leido žurnalą „Santarvė“. Plačiau žr. : D. Dapkutė, Lietuvių rezistencinės santarvės dalyvavimas Lietuvos laisvės byloje. *Genocidas ir rezistencija*, 2000, nr. 1 (7), p. 14–44.
[261] LRS – Lietuvių rezistencinė santarvė.

darbo.

O kas yra LRS? Seniau ją įsivaizdavau kaip užsimojimą suburti visą eilę veiksnių į vieną centrą. Paskaitęs įkūrimo aktą, gavau įspūdžio, kad tai tik nauja partija ar sąjūdis, dėl kurio pranašumo prieš kitus tokiuos pat sambūrius ar partijas bent aš nesu tikras. Ko jis vertas, parodys veikla. Pirmieji jo žingsniai, deja, nėra patraukiantys. Šiaip ar taip, mes jaučiamės susiorganizavę, turime politinį centrą VLIKą, o čia ateina LRS su negatyviu nusistatymu ir pradeda ardomąjį darbą. VLIKas ir jo darbas pasmerkiamas, visuomenei peršama mintis jį maltretuoti[262] ir net Tautos Fondui[263] suaukoti. Man rodos, tai jau per daug. Aš nežinau tokių VLIKo nusikaltimų, kad galima būtų paneigti jo nuveiktus darbus. Jį išdraskyti ir po to laukti, kad naujai sudarytą centrą pradės taip pat kiti pulti ir griauti. O kada ir kas bedirbs kovos dėl laisvės darbą? Argi jo maža? Ar daug kas jį dirba be VLIKo? Tamsta lyg ir primenat ryšius su kraštu. Tai didelis dalykas. Tačiau aš nežinau, kas tų ryšių turėtų daugiau už VLIKą. Žinau, kad jų dar yra, tačiau anų ryšių vaidmuo krašte, berods, taip pat nėra per didelis. Yra sąlygos, kurių niekas negali nugalėti. Man rodos, tuose ryšiuose pagrindinė blogybė yra ta, kad jie ne koncentruoti, bet gaudomi iš visų kraštų, kad sau daugiau argumentų prisirinkus. O tai, be abejo, nepadeda bendrai laisvės kovai.

Kalbos apie valdžias ir parlamentus, man rodos, neusipratimas ar paprasčiausia propaganda, deja, neveikianti konsoliduojančiai mūsąją išeiviją bei pabėgėlių masę. Jei tai kartais primenama kaip analogijos teoretiniuose ginčuose, tai toli gražu ne gyvenime. Ar kada atsiras mūsų vyriausybė išeivijoje, man rodos, ne mes nuspręsim.

Aplamai, man rodos, vienas centras yra būtinas, kokiu pagrindu jis suburtas, man vis tiek. Keisti esamą, nematau jokio pagrindo, o pastangas tai „gvaltu"[264] atlikti, laikau destruktyviu reiškiniu, pavojingu visam reikalui. LRS šito imasi be atodairos. Ji, be to, nėra logiška ir tada, kai puola tik kai kurias grupes. Man rodos, šiandien bet kam mesti kaltinimą, kad išduoda tautos reikalus, yra per drąsu. Manyčiau, kad visi norėtų dirbti kuo geriausia. Gal kartais nesugebama, gal trūksta jėgų? Bet ar tai nusikaltimas? Tam taisyti reikėtų kitokių metodų ir kelių.

Tamsta priminėt esąs santarvininkas. Aš tikiu, kad LRS kitaip eitųsi, jei ten būtų daugiau tokių asmenybių. Šiandien ten Tamstos vardas yra, tačiau toną sąjūdžiui duoda man rodos, kitokie žmonės. Bijau, kad Tamstos vaidmuo ten neprimintų „Tyruose šaukiančio Jono". Abejočiau ar galėtumėt Tamsta pasi-

[262] maltretuoti (*pranc. maltraiter*) – blogai su kuo elgtis, engti, niekinti, kankinti.
[263] „Tautos fondas" – lietuviškos kultūros, švietimo ir labdaros organizacija JAV.
[264] gwalt (*lenk.*) – prievarta, smurtas.

rašyti, kad ir po prof[esoriaus] Žymanto[265] straipsniais, neseniai spausdintais „Vienybėje"[266] arba net ir „Lietuvyje"[267], nors pastarieji daug santūresni. Aš pats tikrai džiaugčiausi, jei galėtume visi pasiekti darnaus sugyvenimo, tačiau, deja, netikiu, kad šituo keliu, kuriuo eina viešieji LRS vadai, to būtų galima pasiekti. Nelaikau savęs nei santarvės, nei kurio nors kito priešu, tačiau negaliu pritarti amžinam karui savųjų tarpe, deja, pamirštant darbą, siekiant Krylovo kvarteto persėdinėjimų. Šiandien tas klausimas pasidarė kažkaip per daug aktualus ir jautrus. Pagyvensiu, iš perspektyvos viskas gal ne taip baisiai atrodys.

Reikšdamas Tamstai didžios pagarbos ir siųsdamas geriausių linkėjimų

A. Šapoka

[265] Stasys Žymantas (1908–1973) – teisininkas, profesorius, vienas iš Lietuvos rezistencinės santarvės steigėjų ir pirmininkų.

[266] „Vienybė lietuvninkų" – JAV demokratinis lietuvių savaitraštis, leistas 1886–1985 m.

[267] „Lietuvis" – Vokietijoje, Memingene 1949–1950 m. leistas lietuvių laikraštis.

A. Šapokos laiškas M. Biržiškai, 1958 m. lapkričio 9 d., Torontas–Los Andželas. Originalas. Rankraštis. VUB RS, f. 314, b. 148, puslapiai nenumeruoti.

1958. XI. 9.

Pone Rektoriau,

Mano str[ai]p[snyje] „Kur senovės lietuviai mokslo ieškojo?“ , be abejonės, yra nemažai klaidų. Matot, tai nebuvo jokia nuodugni studija, bet šiaip sau populiarus straipsnis. Dar studijuodamas Prahoje aš pradėjau rinkti išrašus iš matrikuliacijos knygų apie įvairiose aukštosiose mokyklose studijavusius lietuvius ir dėjau viską į vieną papkę. Jei pasitaikydavo kur šaltiniuose rasti kokią žinią apie lietuvius studentus arba apskritai liečiančią švietimo klausimus, taip pat išrašus dėdavau į tą pačią papkę. Turėjau planą kada nors tą medžiagą sistemingai papildyti ir paskelbti su tokių asmenų biografijom ar nors trumpom biografinėm žiniom, kaip medžiagą Lietuvos kultūros istorijai. Vienu metu man užėjo noras nors paviršutiniškai su tais klausimais supažindinti platesnius liet.[uvių] inteligentijos sluoksnius, tad ir parašiau tą straipsnį. Ten pagal universitetus suminėjau tas pavardes, kurios man atrodė daugiau žinomos. Tai ne visos pavardės, kurias savo išrašuose turėjau, bet pavyzdžiai. Deja, visa ta medžiaga liko Lietuvoje, tad dabar patikrinti negalėčiau. Tamsta visai teisingai nurodot, kad 1631 m. didysis hetmonas Jonas Karolis Chodkevičius negalėjo studijuoti nei Freiburge, nei kur nors kitur, nes jau prieš 10 metų buvo miręs. Man dabar sunku spėti, ar tada berašydamas tik per neapsižiūrėjimą tą studentą pavadinau būsimuoju hetmonu, ar gal ir metai, ir universitetas nurodytas klaidingai. Spėčiau, kad toks Jonas Karolis Ch. 1631 m. vis dėlto buvo Freiburge. Ir metus, ir universitetą sumaišyti man būtų buvę sunku, nes savo išrašus turėjau ne kiekvieną pavardę atskirame lapely, bet dideliuose lapuose pagal universitetus. Atseit tai bus buvęs kitas Chodkevičius. Stebiuosi, kodėl J. K. Chodkevičius mano nepaminėtas Ingolstadto univ.[ersitete], jei jis ten mokėsi.

Abiejų mano straipsnių rinkiny „Jogaila“ turiu fotokopijas, draugų parūpintas dar Vokietijoje. Dabar peržiūrėjau tą, kuriame liečiama Prahos lietuvių kolegija. Atrodo, kad nesuminėtų aname str[ai]p.[snyje] „Židiny“ pavardžių tebus pora, kurios man pačiam buvo neaiškios. Jos yra 288 psl. – Bartholomaeus Keynstot ir Nicolaus Kerstmont. Dar šiandien pasiųsiu Tamstai str[ai] p.[snį] apie Prahos kolegiją. Gavęs pasistengsiu patikrinti, kas ten yra (jau nebeprisimenu), ir Tamstai parašysiu.

Tikrai buvo miela gauti Tamstos laišką, išgirsti, kuo šiuo metu esat užsiėmę bei kuo rūpinatės. Tamstos energija vis mokslo reikalui skirti savo laiką stačiai stebina

ir akina taip pat šį tą daryti. Nors čia taip sunku ką nors rimtesnio patyrinėti, nes nei literatūros, nei šaltinių. Net nuostabu, kaip čia nesidomima istoriniais mokslais. Milijoniniame mieste nei vienos tam reikalui nors šiek tiek tinkančios bibliotekos. Kur ne kur gali užtikti kokią pripuolamai užklydusią knygą.

Daug geriausių linkėjimų ir sveikinimų siųsdamas

Tamstos A. Šapoka

A. Šapokos laiškas B. Kvikliui, 1955 m. balandžio 28 d., Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. VDU LII , f. 1, ap. 1–4, b. 3529–462.

1955. IV. 28.

Gerbiamasis,

Norėtume čia Kanados viename katalikų laikrašty – tiražas bene 300.000 – išspausdinti straipsnį „Kenčianti Lietuvos bažnyčia". Tai 15 metų okupacijos proga. Norėtųsi tą straipsnį gausiai iliustruoti – duoti kokį nors vieną vaizdelį, apibūdinantį Lietuvos katalikiškumą, o po to pavaizduoti, ką bolševikai padarę – nužudytus kunigus, tremtinius ir nukankintus vyskupus, grupę iš Rusijos kacetų grįžusių kunigų su vysk[upu] Matulioniu ir pan. Deja, tam neturiu medžiagos – neturiu nei fotografijų, nei tokių leidinių, kokius būtų negėda duoti klišėms daryti. Žinodamas, kad Jūs tokiuos dalykus renkat, noriu prašyti pagalbos – ar negalėtumet ką nors paskolinti? Būčiau labai dėkingas. Jei galėtumėt, prašyčiau tuojaus, nes viską norėčiau turėti jau paruošta gegužės vidury.

Daug geriausių linkėjimų siųsdamas

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas B. Kvikliui, 1956 m. sausio 4 d., Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. VDU LII , f. 1, ap. 1–4, b. 3529–462.

1956. I. 4.

Gerbiamasis,

Vėl pagalbos šaukiuosi.

Toronte veikiąs latvių Informac[inis] Centras pasiūlė K[anados] L[ietuvių] B[endruodmenės] Kr[ašto] Valdybai prieš VI. 15. išleisti visų pabaltiečių bendrą leidinį. Pagrindu siūlo imti jų bene 1953 m. išleistą leidinėlį, kurį reikia papildyti lietuviška ir estiška medžiaga. Krašto Valdyba šitą darbą man užvertė. O laiko jau nebėra. Vos pora savaičių, nes birželio pradžioje turi būti išspausdinta.

Leidinėly vyraus iliustracijos. O jų aš mažiausia turiu. Juk iš prasto popierio knygų ir laikraščių klišių daryti neįmanoma. Taigi šaukiuosi pagalbos. Gal turit? Paskolinkit! Tai turėtų būti fotografijos ar iškarpos iš gero popieriaus leidinių.

Kalbamame leidinėly numatomos paliesti temos:

1) Molotovo-Ribentropo paktas
2) 1940 m. okupacija
3) Liaudies seimas ir aneksija
4) Sovietizacija
5) Teroras, suėmimai, deportacijos, žudymai
6) 1941 m. sukilimas
7) Partizanai po 1944 m.
8) Įvairūs dokumentai ir tt.
9) Tremtiniai Sibire.

Viskas tiktų, kas galėtų paveikti vakarietį žmogų.

Nužudytųjų lavonų gal mažiausia reikėtų. Jų ir latvių leidinėly yra per daug. Bet pav[yzdžiui] Reinių miškelio bendras vaizdas po žudynių, aukų laidotuvės ir tt. labai tiktų.

Jūsų „Genocide“[271] yra deportacijų vagono vaizdas. Iš kur tai paimta? Latviai tą patį vagoną rodo kaip jų žmonių deportavimo priemonę. Iš kur „I am citizen of Sov. Union!“? Iš laikraščio?

Jei ką galėtumet labai prašyčiau pasiųsti tučtuojau. Būtų gera gauti dar apie

[271] *Genocide*: Lithuania's threefold tragedy by K. Pelėkis, Bielefeld: Venta, 1949.

V. 15. Būsiu labai dėkingas ir viską grąžinsiu.
Daug geriausių linkėjimų siųsdamas

A. Šapoka

A. Šapokos laiškas Broniaus Kviklio knygos „Lietuvos žemių aprašymas" rengėjams, 1959 m. rugsėjo 2 d. Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–4, b. 3529–462, l. 5.

1959. IX. 2.

Gerbiamieji,

Gavau platinamą leidinėlį – kvieslį užsisakyti „Lietuvos žemių aprašymą". Gražų darbą pradedat. Tuo tarpu dar negaliu, bet užsisakysiu vėliau. Dabar gi norėčiau padaryti pastabėlę dėl paties kvieslio. Nežinau, ar prie jo padarymo prisidėjo p. Kviklys, bet ten yra neteisingas parašas po Kėdainių dvaro rūmais. Juk kunigaikščiai Radvilos su šitais rūmais nieko bendro neturėjo. Tai Totlebeno statyti rūmai 19 amž., kai Biržų–Kėdainių–Dubingių Radvilos jau prieš 200 metų buvo išmirę. Radvilų rūmai Kėdainiuose buvo visai kitoje vietoje (netoli buvusios ligoninės). Būtų negerai, jei ir leidiny būtų taip parašyta.

Reikšdamas pagarbos A. Šapoka

P. S. Tėvynės Mylėtojų D-jos[272] išleistoje Dr. V. Sruogienės Lietuvos istorijoje [273]. Taip pat neteisingas parašas po Radvilų rūmais Vilniuje. Ten parašyta, kad tai esą Kardinalija vadintieji rūmai, o iš tikrųjų tai Jonušo Radvilos pastatytųjų puošniųjų rūmų likutis visai kitoje vietoje negu Kardinalija. Vilniuje mat Radvilos turėjo ne vienus rūmus.

[272] „Tėvynės mylėtojų draugija" – JAV lietuvių organizacija, įsteigta 1896 m.
[273] Turima omenyje Vandos Sruogienės „Lietuvos istorijos" 6-oji laida, pasirodžiusi 1958 m. Čikagoje.

A. Šapokos laiškas Jonui (Puzinui?) 1959 m. rugsėjo 7 d. Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–7, b. 4190–905, l. 1.

1959. IX. 7.

Mielas Jonai,

Peržiūrėjau žodžių sąrašą ir kai kur prirašiau vieną kitą žodį. Kai kuriuos gal turi kituose skyriuose, o dėl kai kurių gal galėsi pagalvoti.

Sau iš to sąrašo nepasirinkau nei vieno, nes esu apsivertęs darbais ir džiaugčiausi, jei iki Kalėdų išklampočiau iš jau turimų įsipareigojimų. Dėl to atsisakiau ką nors rašyti ir Dr. Girniui[274]. Nepažadėjau ir Čepėnui Sapiegų, nors jie, kaip ir Radvilos Paties sąraše, man įdomūs. Bet čia nėra literatūros, nėra ir darbo bei jėgų ją rankiotis. Iš viso man nepatinka blusinėtis su trumpučiais straipsneliukais, nes tenka peržiūrėti mases literatūros, kuri čia sunkiai pasiekiama, o parašai 20–50 eilučių. Bendresni dalykai lengviau rašomi. Bet tokių reta ir LE[275]. Kad enciklopedijai galima būtų dirbti šiose sąlygose reikėtų arba kur pasiekiama biblioteką turėti arba iš anksto numatyti, ko reikės už kokių 2–3 metų ir pasiruošti, susimedžioti ko reikės.

Jums ten, be abejonės, taip pat nelengva, bet vis dėlto jau, tur būt, turit minimalinius leidinius, pasiekiat nors darbo? Biblioteką, o tai jau šis tas.

Gyvenam mes čia senoviškai – su bėdom per pusę. Vasarą pasiutusiai karšta, tad jau pora mėnesių ir dirbti nebeįmanoma. Nuverti žmogus nuo pečių kasdieninį pareigos darbą ir lauki kitos dienos. O ta vėl tokia pat. Buvo didelio noro šiemet kur pavažinėti, bet vos tos mašinos nepajėgiau įsigyti. Juk tiek bičiulių reikėtų aplankyti, įdomybių pamatyti, bet ... vis geresnių dienų laukiam.

Jūs ten jau, rodos, į senelius prasimušėt. Mums dar toli. Dukra ta viena[276], bet ir ji kainuoja. Šiemet pradėjo studijuoti universitete, tai dar daugiau kainuos. Bet ką padarysi. Tėvų dalia vežti.

Daug geriausių sveikinimų! Sėkmės!

A. Šapoka

---

[274] Juozas Girnius (1915–1994) – filosofas egzistencialistas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.
[275] Lietuvių enciklopedijoje.
[276] Aldona Marija Šapokaitė-Šipelienė (1940–1993).

A. Šapokos laiškas kunigui Vytautui (Bagdanavičiui)[277], 1959 m. gruodžio 30 d., Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. LTSC PLA Kultūros veikėjų korespondencijos fondas. Puslapiai nenumeruoti. Skelbta: V. Selenis. Istoriko Adolfo Šapokos metodologinės nuostatos korespondencijoje: penki 1934–1959 metų laiškai. *Darbai ir dienos*, 2013, t. 60, p. 355–357.

1959. XII. 30.

Mielas Kunige Vytautai,

Kad „Tautos praeities" iki šiol „TŽ"[278] nebuvo tinkamai paminėta, man senai sąžinė nerami. Nespėjau. Kažkaip keistai išėjo. Sąsiuvinį buvau pasiėmęs vykdamas atostogų, bet ten neperskaičiau, o grįžęs po atostogų kažkaip nebesuradau numerio. Buvau manęs, kad jį pamečiau. Po kurio laiko gavau man asmeniškai siųstą egzempliorių, bet nebeturėjau nė kada perskaityti – užgriuvo specialus TŽ dešimtmečio, o tuojaus po to kalėdinis numeris. Jei pavartot kada TŽ, galėjot pastebėti, kad knygų aptarimas jau keli mėn. TŽ visiškai nebuvo. Dabar per šventes skaitau tas naująsias knygas ir žadu tuojaus recenzuoti. Deja, susirgau ir visą savaitę teskaitau lovoje. Tikiuosi, vis dėlto išklampoti. „T[autos] Praeitį" jau perskaičiau, nors dar nieko neparašiau.

Dėl Jūsų straipsnio[279] turėčiau dvi pagrindines pastabas: nenorėčiau sutikti, kad tai yra ūkinė ir socialinė istorija. Autoriai šito nepajėgė. Ant įprasto skeleto jie klojo ūkinį bei socialinį tinką. Juk periodizacijos pagrinde politiniai reiškiniai. Antras dalykas, kur, man atrodo, klystate, tai ieškojimas marksistinių principų. Iš tikrųjų reikėtų žiūrėti rusiškąją istoriografiją. Lietuviai svarbiausia žiūrėjo, kad, nesusikryžiuoti su oficialiomis SSSR istorikų tezėmis. Tenai gi Pokrovskio[280] doktrinierišką marksizmą jau senai pakeitė rusiško nacionalizmo mišinys su proletariniais reikalais. Be to, LTSR istorija juk buvo net peržiūrėta maskviečių[281].

[277] Vytautas Jonas Bagdanavičius (1908–2001) – marijonų kunigas, visuomenės veikėjas, 1949 m. atvyko į JAV. LKMA Čikagos skyriaus vienas iš steigėjų 1956 m., LID, Ateitininkų federacijos narys.

[278] „Tėviškės žiburiai".

[279] V. Bagdanavičius, Sovietinė Lietuvos istoriografija. Kritiškas LTSR istorijos I tomo įvertinimas, *Tautos praeitis*, t. I, kn. 1, Chicago, 1959, p. 3–24.

[280] Michail Pokrovski (1868–1932) – rusų istorikas, „marksistas", vėliau patekęs į Stalino nemalonę.

[281] Apie tai plačiau žr. : A. Švedas, *Matricos nelaisvėje. Sovietmečio lietuviškoji istoriografija 1944–1985*, Vilnius: Aidai, 2009, p. 155–165.

Gaila, kad T[autos] Praeity nėra rimtesnių studijinių straipsnių. Tas vienas Kario[282] straipsnis nedaug lemia, ypač, kad jame daugiau entuziazmo kaip moksliškumo. Juk visi kiti tėra tik „Beiträge"[283]. Man rodos, TP turėtų daugiau koncentruotis į pastaruosius laikus. Skelbti dokumentus ir atsiminimus. Tik, žinoma, ne perspausdinimus. Kam atėjo į galvą perspausdinti Antoniewicziaus[284] sūduvių kapo radinių lenteles? Argi tai taip lemtingi radiniai?

Daug geriausių linkėjimų siųsdamas

A. Šapoka

P. S. Matulaičio darbo metodo vis dėlto negalima pateisinti net ir visokiomis pastabėlėmis apie straipsnius[285].

282 J. K. Karys, Seniausi lietuvių „pinigai", *Tautos praeitis*, 1959, kn. 1, t. I, p. 25–43.

283 Įmoka, indėlis (*vok.*).

284 Włodzimierz Antoniewicz (1893–1973) – lenkų archeologas, 1925–1933 m. dėstė Vilniaus universitete, paskelbė per 300 darbų iš archeologijos, dalis jų susiję su Lietuva.

285 Kazimieras Matulaitis (1894–1976) – Lietuvių istorijos draugijos pirmininkas, marijonų kunigas. Pasiūlė „Tautos praeityje" keletą platesnių studijų apie lietuvių kilmę iš etruskų. A. Šapoka, redakcinės komisijos narys, tam nepritarė.

A. Šapokos laiškas Birutei Pūkelevičiūtei, 1960 m. balandžio 29 d., Torontas–Monrealis. Publikuota: B. Pūkelevičiūtė, D. L. K. Vytauto titulas. Du dr. Adolfo Šapokos laiškai, *Naujasis dienovidis*, 1993, lapkričio 19, nr. 44, p. 5[286].

Maloni Panele,

1960. IV. 29

Jūsų klausimas iš tikrųjų sunkus. Sunkus dėl to, kad aš dabar neturiu nė vieno dokumentų rinkinio, kuriame būtų iškilmingų Vytauto dokumentų, o be to, neprisimenu, kad kada nors koks istorikas tą klausimą būtų sprendęs. Man rodos, kad nė vienas, išskyrus gal paleografus, kuriems svarbi dokumentų formalinė pusė. Šiaip Vytauto titulas jokių plačių išvadų neleidžia daryti, išskyrus naudojamą „didysis kunigaikštis". Šis titulas rodo jo išsivadavimą iš Jogailos arba norą išsivaduoti. Tų laikų Lietuvos valdovo titulas tebebuvo nenusistovėjęs ir beveik kiekviename dokumente būdavo parašomas skirtingai. Kartais tai pripuolamas dalykas, priklausęs nuo raštininko, kartais rodo tam tikrus politinius siekimus. Bendras dėsnis būtų, kad pilname valdovo titule turi būti jo aukščiausias titulas (šiuo atveju „magnus dux Lituaniae"), o toliau išskaičiuojamos jo valstybės – jo valdų – sritys, anksčiau turėjusios atskirus kunigaikščius, bet dokumento surašymo momentu priklausančios jau tiesiogiai jam (Vytauto atveju turėtų būti išskaičiuotos visos kunigaikštijos, kurios anksčiau turėjo atskirus kunigaikščius, o vėliau buvo valdomos didž. kunigaikščio vietininkų). Tokio dokumento šiuo metu aš neprisimenu nė vieno. Ar tokis yra buvęs, ar nebuvęs, patikrinti negaliu, nes neturiu dokumentų rinkinių. Jūsų minimas „et cetera" ir reiškia tas Vytauto tiesiog per vietininkus valdomas sritis. Jos turėtų būti išskaičiuotos pagal jų svarbumą arba pagal tai, kuri anksčiau vietoje kunigaikščio gavo vietininką ir turėtų sekti po išvardintų tradicinių tėvoniškų (iš tėvo paveldėtų) sričių.

Tamsta prisimenat „Liet.[uvos] Istor.[ijoje]" mano įdėtą Vytauto didįjį antspaudą bei jo įrašą. Matot, tai nėra nuotrauka, bet piešinys. Kas piešinį darė, galėjo suklysti – kai ką kitaip išskaityti. Pasižiūrėjęs į jį truputį, spėju, kad ten tikrai bus klaidingai išskaityta įrašo pabaiga „...allie". Aš nežinau srities, kuri tokia galūne baigtųsi. Ar ten tik nebus buvę „(Samo)gitie" arba „(R) ussie". Šitą antspaudą į pasaulį paleido, berods, Vosberg iš Karaliaučiaus archyvo. Jis juk galėjo apirusio

286 Poetė, prozininkė, dramaturgė ir režisierė Birutė Pūkelevičiūtė (1923–2007) Monrealyje statydama Balio Sruogos „Milžino paunksmę" norėjo praplėsti kunigaikščio Vytauto paveikslą ir pradėjo aiškintis, ką reiškia titulai, suminėti majestotiniame jo antspaude. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, į kurią pirmiausia buvo kreiptasi, į klausimą, ką reiškia „et cetera" Vytauto antspaude, neatsakė, tuomet rašytoja nutarė kreiptis į A. Šapoką.

anstpaudo raštą ir neteisingai išskaityti. Taip spėju. Jums iš to menka nauda, žinoma.

Atrodo, kad Tamsta norit „Milžino paunksmės" pabaigos įspūdį sutvirtinti mirštančio valdovo lotyniško titulo pacitavimu. Suprantu, kad Jums jį atsekti sunku. Šiuo momentu, be abejonės, turėjo būti panaudotas pats pilniausias titulas. Kadangi toje scenoje Švitrigailos, rodos, dar nėra, tai gal tiktų prileisti, jog lenkus bei Jogailą įžeidžiančių dalykų (Lenkijos pretenduojamų žemių) jame dar neturėtų būti.

Titulą „Rex lituanorum et multorum rutenorum" vartojo Gediminas, Vytautas taip niekad nesirašė.

Dailiojoje literatūroje, be abejonės, galima padaryti ir truputį nutolimų nuo istorinės tiesos – licentia poetica[287]. Manyčiau, kad galima tą Vytauto titulą ir patiems sukonstruoti, žinoma, pagrindu padėjus žinomą formulę. Prie jos tiktų prijungti vardus tų sričių, kurias jis pats perėmė valdyti išvydamas Jogailos brolius.

Aš nesiryžtu Tamstoms pasiūlyti galutinį titulą, bet čia pat iš savo galvelės pabandysiu vieną sukonstruoti:

Alexander alias Vytautas (prileiskim, kad ir ano meto lietuviai taip tardavo, nors rašydavo raštininkai nelietuviai įvairiai) Dei Gratia Magnus dux Lituaniae, Samogitiae et Russiae, Kioviae, Wolyniae, Podlachiae, Podoliae, Severiae, Polesiae, Smolensciae, Witebsciae etc. etc. (arba: multorum que terrarum) dux et dominus (arba aliumque? Gal aliarumque) = (aliarumque terrarum dux et dominus).

(Nebežinau, ar moteriškos giminės „alia terra" genetive bus tikrai „alium terrarum" neturiu kur patikrinti.)

Man rodos, kad lotynišką W visada reikia tarti kaip mūsų V. Tik ši V gotiniame rašte atstoja U.

Jums rašyti gal nereikės, tad ir Litwaniae nebus. Ši forma į lotynų ano meto kalbą įėjusi iš slavų „Litva". Šiaip dažniausiai rašoma paprastai Lituania (ir be h).

Deja, aš tegalėjau tik savo skubotus samprotavimus parašyti. Ar bus Jums iš to kokios naudos, nežinau.

Beje, man geriau patinka „aliarumque terrarum", kaip „multorumque t." Daug sėkmės linkėdamas

Jūsų A. Šapoka

NB „Trocensis dux" nereikėtų pridėti, nes Aukštaitiją ir Trakų kunigaikštiją apima „Lituania" vardas. Be to, Vytautui mirštant Trakai, kaip ir Vilnius, jau turėjo vaivadą.

Kad laišką subraukiau, dovanokit – labai skubu, o rašant visokių minčių ateina.

287 Poetinė licencija (*lot.*)

P. S. L. Enciklopedijoj yra, berods, straipsnelis „Didysis kunigaikštis". Jį, rodos, aš rašiau. Turbūt yra ir „kunigaikštis". Šiuo momentu negaliu patikrinti – negaliu prieiti prie L[ietuvių] E [enciklopedijos].

Jei turėtumėt laiko, gal galėtumėt pasiteirauti, ar Monrealio slavistikos institute kartais nėra „Akta unii Polski z Litwą", išleido Semkowicz[288]. Ten yra 1401 ir 1413 aktuose[289] Vytauto titulas (abejoju, ar pilnas, nes jis su Jogaila politikavo ir niekad nenorėjo įžeisti). Taip pat įdomu pažiūrėti, kaip jis tituluojamas sritinių kunigaikščių, kai jam ištikimybę reiškia – homagialiniuose aktuose. Tik jie ne iš jo valdymo pabaigos.

Jei ten būtų Prochaskos[290] „Codex diplomaticus Witoldi".

[288] Władysław Semkowicz (1878–1949) – lenkų istorikas medievistas, šaltinių leidėjas ir pagalbinių istorijos disciplinų specialistas.

[289] Homogialiniai aktai (priesaikos aktai) – 10 Gediminaičių priesaikos aktų Lenkijos karaliui.

[290] Antoni Prochaska (1852–1930) – lenkų istorikas, XIV–XV a. Lenkijos ir Lietuvos santykių tyrėjas, Raudonosios Rusios istorijos žinovas.

A. Šapokos laiškas B. Pūkelevičiūtei, 1960 m. gegužės 3 d., Torontas–Monrealis. Publikuota: B. Pūkelevičiūtė, D. L. K. Vytauto titulas. Du dr. Adolfo Šapokos laiškai, *Naujasis dienovidis*, 1993, lapkričio 19, nr. 44, p. 5.

Maloni Panele,

1960. V. 3

Gavęs tamstos laišką, pagalvojau vėl dėl to Vytauto titulo. „Aliarumque terrarum" p. Girdžius[291] negali Tamstai atimti, nes tai plačiai įprasta viduramžinė formulė. Aš suabejojau tik dėl „o" ar „a", rašydamas „multorumque" ir „aliarumque". Čia tik „o" ar „a" klausimas. Aš pats lotyniškai skaitau, bet jokių taisyklių nežinau. Mano ausiai atrodo turėtų būti „a" = „aliarumque".

Galima būtų Vytauto titulą ir pratęsti.

„Magnus dux" tinka pagrindinėms Didžiosios kunigaikštijos dalims, gyvenusioms savaimingomis sąlygomis. Tai Lietuva, Žemaitija ir „Rusė" – visos nelietuviškos žemės.

„Dux et dominus" tinka kunigaikštijoms, kurios su didžiuoju kunigaikščiu anksčiau buvo vasaliniame ryšy, o valstybę centralizuojant virto jo per vietininkus valdomomis sritimis.

Buvo dar trečia rūšis žemių (taip visur feodaliniuose kraštuose viduramžy), kurios skaitėsi valdovo šeimai paveldėjamos žemės. Jas prisimenant, titule buvo naudojama formulė „Dominus et heres". Vytauto atveju tokiomis laikytinos Kęstučio anksčiau valdytos sritys ir Vytautui Jogailos duotos žemės, kai jis pirmą kartą grįžo iš Ordino. Tai buvo Luckas ir Gardinas, šis ir anksčiau Kęstutaičių).

Taigi norint galima Vytauto titulą ir pratęsti: po Dux et Dominus rašyti:

Troccensis (dėl rašybos abejoju), Grodnensis, Luccensis etc... Dominus et heres.

Iškilmingumo reikalui čia tiktų ilgesnė eilė. Galima būtų surašyti mirusių Vytauto brolių sritis, bet aš, neturėdamas kur patikrinti, bijau rašyti, nes man pačiam jų valdytų žemių centrai jau susimaišė. O Jūs juk laukti nebeturit laiko.

Galbūt po „Luccensis" dar galima rašyti „Novogrodensis" (Naugarduko).

Antroje grupėje po „Witebscensis" galima įdėti dar „Poloccensis".

Esu visiškai tikras, kad tokio titulo Vytautas pats niekas nėra panaudojęs,

[291] Pranas Girdžius (1902–1997) – poetas, prozininkas, klasikinės filologijos žinovas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Monrealyje.

bent dokumentuose, bet jis, mano galva, atitinka padėčiai ir anų laikų protokolinėms taisyklėms.

Daug sėkmės linkėdamas

Jūsų A. Šapoka

A. Šapokos laiškas B. Kvikliui, 1961 m. vasario 26 d. Torontas–Čikaga. Originalas. Rankraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–4, b. 1162–152, l. 1.

1961. II. 26.

Gerbiamasis,

Darbas, kurį siūlot, man įdomus, nors gali būti ir keblus. Patikrinti šitokio plataus masto ir tokios didelės apimties veikalą nelengvas reikalas, kai neturi žmogus po ranka nieko, kur galėtum patikrinti. Dažnai gali būti tikras, kad tai ne visai taip, bet kaip ištaisyti, ir nežinosi. Taigi galiu imtis to darbo gal nebent tik žinodamas, kad ir kiekvienas, kuris tą dirbs, turės panašias sąlygas.

Aš sutinku perkratyti Jūsų veikalą, bet galiu pasižadėti pataisyti tik bendrąsias istorines klaidas, jei jų pasitaikytų, tačiau negaliu apsiimti susekti klaidų, liečiančių lokalinę istoriją, pavyzdžiui, tos vietovės atskirų įžymybių biografijų ir pan.

Prieš pradėdamas skaityti norėčiau žinoti, kuo buvo naudotasi kurį straipsnelį rašant, kokia literatūra Jums buvo prieinama bei kokia galėtumėt pasiekti, jei reikėtų ką patikrinti, jei kur suabejočiau. Man taip pat labai rūpėtų, kad toks veikalas išeitų kuo tobulesnis, bent kiek tai įmanoma nūdienėse sąlygose.

Rūpi man dar vienas klausimas, būtent, kaip greit viskas turi būti padaryta? Ar yra nustatytas terminas, kad bus pradėta spausdinti? Aš bijau skuboto termino.

Dėl atlyginimo daug neverta klapatytis. Nemanau, kad tiktų Jums iš savo kišenės ką nors tam skirti. Čia greičiau būtų leidėjo reikalas. Bet aš gi nieko nežinau, nei kaip susitarėt, nei kiek ten darbo reikėtų įdėti. Gal ten tebus vienas malonumas pasiskaityti. Gal apie tai bus galima pakalbėti bent dalį veikalo perskaičius.

Savo darbą aš šitaip suprasčiau: 1) Kur aiškiai ne taip, ištaisyti, jei mano žinios bus pakankamos; 2) Kur bus reikalinga patikrinimo, aš bandysiu pažymėti ir paprašyti, kad patikrintumėt savo turimuose šaltiniuose. Tam būtų gera, kad vieną veikalo nuorašą Jūs visada turėtumėt pas save. Kitaip tektų rankraščius kelis kartus siuntinėti.

Jei rankraštį siųsit, pridėkit naudotų knygų sąrašą. O gal nurodyta literatūra prie skyrių? Tokiam atvejy pabrėžkit, kurios knygos tikrai naudotos, kad nerašinėčiau siūlydamas tikrinti ten, kur nepasiekiama.

Daug geriausių linkėjimų siųsdamas
A. Šapoka
P. S. Beje, mano vardas ne Antanas – Adolfas.

LAIŠKAI ADOLFUI ŠAPOKAI

Augustino Janulaičio laiškas A. Šapokai, 1931 m. gegužės 24 d. Kaunas–Praha. Originalas. Mašinraštis. LMAVB RS, f. 233–10. Publikuotas leidinyje: A. Janulaitis, *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 377. Serija „Lietuvos mokslo paminklai", sudarė ir paaiškinimus parašė Sigitas Jegelevičius.

1931. V. 24
Ponui Šapokai Prahoje

G[erbiamasis] T[amsta]

Kas praleista Tamstos darbe apie Jeronimą, bus nusiųsta.

Yra Tamstai naujas mano pasiūlymas – vykti į Švedus. Reikia tik Tamstos sutikimo. Nenorėdamas perrašinėti sąlygų, pridedu jas, todėl prašau perskaičius man jas grąžinti.

Su pag[arba]
A. Janulaitis

A. Janulaičio laiškas A. Šapokai, 1932 m. liepos 3 d. Kaunas–Praha. Originalas. Mašinraštis (2-as egz. – nuorašas), vienoje lapo pusėje. LMAVB RS, f. 267–195. Publikuotas leidinyje: A. Janulaitis, *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 377.

Kaunas, 1932. VII. 3

Ponui Šapokai Prahoje

Už poros dienų ir aš iškeliaunu, būsiu Palangoje (Birutės al[ėja] 6 „Anapilis").

Rašau į Švediją, jog rekomenduoju Tamstą.

Kas dėl fakulteto reikalų, tai kalbėjau su p[onu] dekanu, ir pasirodo, jog kliūčių ir painiavų Tamstai dėl kelionės nesusidarys.

Honorarą Tamsta gausi iš Ist[orijos] Draugijos kasininko p[ono] Tarasenkos (Žaliasis kalnas, Tvirtovės g[[at]vėj][292].

Vasaros savo adresą prašau man atsiųsti.

Viso labo[293].

[292] Adresas įrašytas A. Janulaičio ranka.
[293] Be parašo.

A. Janulaičio laiškas A. Šapokai, 1932 m. lapkričio 1 d. Kaunas–Praha. Originalas. Mašinraštis. Kairiame viršutiniame kampe violetinis adreso spaudas: Prof. A. Janulaitis / Kaunas Poškos g-vė 14 / Lithuaniae. LMAVB RS, f. 233–11. Publikuotas leidinyje: A. Janulaitis, *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 378–379.

1932. XI. 1 Kaunas

G[erbiamasis] T[amsta]

Gavau iš Tamstos du laiškus, o tik dabar teatsakau: vis negaliu prisiruošti atsakyti, vis kokių kliūčių pasitaiko.

Apie istorinę medžiagą, liečiančią Lietuvą bei Lenkiją, esančią Švеduose, yra išėjus atskira knyga, lenkiškai išleista. Rodos, rašyta: Łoś, Birkenmajer ir K.

Užteks, jeigu Tamsta užsižymėsi, vėliau, prireikus, bus galima duoti nufotografuoti.

Dėlei Kėdainių unijos: Yčas buvo parvežęs dviejų aktų fotografijas. Mano žmona išskaitinėjo parašus. Viename jų bus apie 1200, kitam – 5–600.

Norėčiau išleisti ne tik tekstą, bet ir aprašyti aplinkybes, kodėl ir kaip tat įvyko.

Jeigu Tamsta ką rasi, užsirašyk tiktai: geriau tik perskaityti ir negaišti nusirašinėjimui, juk laiko nedaug.

(Kai ką yra paskelbęs [...][294] savo rašte apie Jon[ušą] Radvilą, keletas laiškų pridėta.)

Dėlei fotografavimo darbo ir lėšų gal reikėtų taip padaryti: Tamsta užsirašysi, ką kur esi radęs, o jau Kaune esant, bus galima laišku į Stokholmą užsakyti. Jeigu aš leisčiau ar rašyčiau, tai juk reikėtų ir man duoti lėšų, bet galėtų jų duoti Istorijos Draugija, veikiausiai jai ir teks tat padaryti.

Ar Tamsta išskaitai mano ranką?

Buvau Tamstai minavojęs, jog švedai prieš karą yra išleidę veikalą apie Karoliaus XII karo žygius, būk I tomas paskirtas jo karui Lietuvoje.

Būtų ne pro šalį duoti kokį platų referatą apie tai į „Praeitį".

Viso gero

A. Janulaitis

P. S. Buvau savo laiku užprašęs vieną veikalą švedų kalba, verčia jį mūsų Atstovybėje. Gal Tamsta pasiteirausi. Yra kliaudžių, bet ką nors reikia duoti iš tos kalbos.

[294] Pavardė neišskaitoma.

Igno Jonyno laiškas A. Šapokai. 1931 m. sausio 22 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 1. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 251–252. Serija „Lietuvos mokslo paminklai", sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė Vytautas Merkys.

Kaunas, 1931 m. sausio 22 d.

Mielas prieteliau,

Su didžiausiu įdomumu perskaičiau Tamstos gana ilgą laiškelį, kurį jau seniai esu gavęs. Labai už jį ačiū. Dėkui taip pat ir už pasveikinimus, atsiųstus Naujųjų, 1931, metų proga. Kad ir labai pavėluotai, siunčiu ir aš savo nuoširdžių linkėjimų. Spėju, kad Tamsta jau būsi galutinai susitvarkęs kas dėl išorinės studijų pusės ir kad dabar gali dirbti visai normaliai. Tamstos laiškely man krito į akis viena labai įdomi Tamstos iškelta problema. Tai klausimas, ar pasinaudojo kas nors iš lietuvių Jadvygos įkurtomis stipendijomis Prahos universitete[295]. Pirmaisiais po krikščionybės įvedimo laikais žinomas tik vienas asmuo iš kunigų tarpo mokąs lietuviškai. Tai Vilniaus kapitulos narys, vėlesnis Žemaičių vyskupas Motiejus. Kas jis? Kurio jis kilimo? Gal Prahos universiteto auklėtinis? Aš manau, kad Tamstai pavyks sėkmingai ne tik šitas klausimas išaiškinti, bet ir bendras klausimas – ar Karolio IV universitetas padarė įtakos Lietuvos kultūros vystymuisi.

Pas mus jau prasidėjo darbai po Kalėdų atostogų. Dabar kol kas eina paskutinieji egzaminai. Paskaitos prasidės už kelių dienų.

Seminare tyrinėjame klausimus iš Liublino unijos gadynės. Negaliu pasidžiaugti turįs gabių bendradarbių. Darbas eina labai lėtai. Diskusijose nedaug kas dalyvauja. Referatai yra atliekami sąžiningai, bet be didesnio užsimojimo, tik kaip privalomieji darbai.

Lauksiu žinių iš Tamstos.

Gerbiąs Tamstą

Ig. Jonynas

[295] A. Šapoka, Karalienės Jadvygos lietuvių kolegija Prahoje, *Praeitis*, Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, t. III, p. 73–100.

I. Jonyno laiškas A. Šapokai. 1931 m. balandžio 8 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 2. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 253.

Kaunas, 1931 m. balandžio 8 d.

Mano mylimasis,

Jau gana senokai esu gavęs Tamstos laišką ir per ilgai užtrukęs su atsakymu. Priežastis gana menka – kažkur buvo padėti Tamstos laiškai su adresu, o be to, negalėjau rašyti. Velykų atostogos davė progos adresą surasti ir Tamstai porą žodžių parašyti.

Prof.[esoriui] Lappai aš esu rašęs apie Tamstą. Jo adresas: Bubeneč Bučková, 597. Tamsta gali ramiai prie jo kreiptis. Jis Tamstai padės kuo tik galės.

Aš gana nustebau, kad Tamsta taip greitai nutolai nuo tų sumanymų, kuriuos turėjai išvažiuodamas iš Lietuvos ir kurie buvo pasireiškę pirmajame Tamstos laiške. Prahoje reikia tyrinėti tie dalykai, kurie yra svarbūs mums, lietuviams, ir kurių negalima tirti kur kitur. Tai pirmiausiai Čekijos karalių ir Habsburgų santykiai su Lietuva. Su Habsburgais pirmą kartą Lietuvos didikai susiartino, rodosi, 1515 m. laike Vienos kongreso, užmezgė su jais ryšius ir stengėsi jų nebenutraukti. Dar prie Žygimanto Augusto gyvos galvos ir tuojau po jo mirties tarp Habsburgų ir lietuvių ėjo nuolatinės derybos dėl tarpusavio santykių. Būtų labai įdomu tuos santykius nušviesti. Kol kas apie juos žinome tik iš lenkų XVI šimt. istorikų. Gal Tamsta galėtum padirbėti šioje srity?

Man rodosi, kad Vokiečių ordino istorija yra kam užsiimti ir be mūsų, ir mums, turintiems darbo savosios istorijos srity ligi kaklo, visai neverta tokiais dalykais užsiimti.

Man būtų labai įdomu dažniau gauti žinių apie Tamstos studijų eigą. Gal galėtum patenkinti mano žingeidumą?

Daug visokių gėrybių linkėdamas

Ig. Jonynas

I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 m. vasario 19 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 5. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 253–254.

Kaunas, 1932 m., vasario 19 d., 11 v. vak.

Mielasis drauge,

Šiandien gavau Tamstos laiškelį. Labai ačiū. Rašau Tamstai neatidėliodamas. Bijau, kad priešingu atsitikimu jis gali pasilikti be atsakymo, kaip jau ne kartą yra buvę. Aš ligi šiol nesu Tamstai padėkojęs už anksčiau atsiųstas knygas. Darau tai bent dabar.

Tamstos kūrinį apie Jeronimą Prahiškį esu įdavęs p. Janulaičiui. Jis atspausdins jį „Praeity". Tame pat „Praeities" numery bus ir mano rašinys apie Vytauto šeimyną[296]. Man, rodosi, pavyko atitaisyti visas T. Narbuto ir kt. klaidingas nuomones apie Vytauto žmonų skaičių ir jų kilmę. Aš priėjau išvadą, viena, kad jis turėjo dvi, o ne tris žmonas ir, antra, kad pirmoji žmona buvo Ona Sudimantaitė iš Vėžiškių, o ne Smolensko kunigaikštytė Ona, Sviatoslavo duktė[297]. Už kelių dienų šis [straipsnis] iš spaudos išeis atskira atspauda.

Pradedant šia vasara, man teko nemaža straipsnelių parašyti Lietuviškajai enciklopedijai. Prof.[esorius] Vacl.[ovas] Biržiška yra jais labai patenkintas ir padarė kai kuriuos atmušimus (ataspaudas), pvz., [apie] Algirdą, Aldoną, did. kun. Aleksandrą, įvairius kitus Aleksandrus, Lietuvos kun[igaikščius], Alšėnus ir kt. Spausdintų puslapių skaičiumi tai nežymūs darbai, bet paėmė iš manęs daug darbo ir laiko. Enciklopedijos spauda yra labai smulki ir tanki.

Matau, kad Tamsta pamatei visus Lietuvos istoriko darbo sunkumus. Niekai. Nugalėsime. Reikia tik laiko ir ištvermės. Kas nedirba, tas nemato sunkumų ir mūsų nesupranta.

Šiais metais vedu seminarą iš XVI šimt. žemės reformos. Nežinau, kaip pavyks. Geresniais darbininkais yra p. Štuopis[298] ir Skirmuntas. P. Štuopis yra gabus, bet savimeilės ir ambicijos pilnas ir per daug aukštai vertina savo sugebėjimus.

[296] I. Jonynas, Vytauto šeimyna, *Praeitis*, 1933, t. II, p. 183–244.

[297] Šiuolaikinėje Lietuvos istoriografijoje šios I. Jonyno išvados pakoreguotos. Lietuvos Metrikoje yra žinių apie trečiąją Vytauto žmoną Oprasiją, žr. R. Ragauskienė, Tegyvuoja Teodoras Narbutas ir tepralaimi Ignas Jonynas? Vienos Lietuvos Metrikos žinutės apie Vytauto Didžiojo šeimyną interpretacija, *Naujasis židinys*, 2002, nr.7/8, p. 403–411.

[298] Povilas Štuopis (1907–1986) – istorikas, publicistas, pedagogas, paskelbęs nemažai straipsnių „Naujojoje Romuvoje", „Akademike", „Židinyje", „Vaire". 1948 m. iš Vokietijos DP stovyklų kaip ir A. Šapoka emigravo į Kanadą.

Nežinau, kaip dirbs kiti. Daugiausia merginų, o jų tarpe dar nebuvo labai gabių.

Savo straipsnio apie Vytauto ženklą atskirų atspaudų neturiu. Daug kas jų klausinėja. Ten aš daviau savo spėjimą apie Vyties kilmę. Iki šiol niekas neatsiliepė. Gal todėl, kad maža yra žmonių, kurie šiuo klausimu nusivokia. Aš manau, kad Vytis yra ne kas kita, kaip Algirdo raitas portretas, kuris simbolizavo vėliau Vilniaus kunigaikštystę, o dar vėliau Lietuvos Did. Kunigaikštystę. Aš esu taip pat pasakęs, kad viduramžiais buvo tam tikra simbolika karalių ir kun[igaikščių] vaizdavime. Karalius buvo vaizduojamas besėdįs soste, o kunigaikštis – raitas. Kadangi turiu tik vieną „Vairo" komplektą[299], tai bijau jį Tamstai siųsti, kad nežūtų. Turėti įvairių atspaudų fotografijų visuomet yra pravartu.

Labai dėkui Tamstai už pranešimą apie surastąsias knygas. Jos būtinai reikia nusipirkti. Nei Palackyjo[300], nei Jirečeko aš neturiu[301]: Jirečeko reikia turėti bent 2–3 egz. Prašyčiau Palacký ir Jirečeką nupirkti. Tuo tarpu kišenėje teturiu 2 doleriu. Juos šia proga Tamstai siunčiu, kitus pinigus pasiųsiu vėliau.

Visokių gėrybių linkėdamas, mylįs Tamstą

Ig. Jonynas

[299] I. Jonynas, Vytauto ženklas, *Vairas*, 1930, nr. 3 (6), p. 497–507; nr. 4 (7), p. 24–34; nr. 5 (8), p. 128–135; nr. 6 (9), p. 206–221.

[300] Františekas Palackis (Palacký, 1798–1876) – čekų istorikas, filosofas, visuomenės veikėjas.

[301] Minimi leidiniai: F. Palacký, *Prameny dějin českých*, Praha, 1873–1893; H. Jireček, *Korunní archiv český. Sbirka státních listin Koruny České z doby od r. 1306 do r. 1378*, Praha, 1896.

I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 m. gegužės 3 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 8. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 254–255.

Kaunas, 1932 m. gegužės mėn. 3 d. 10 val. vak.

Mano brangusis,

Šiandien vakare gavau Tamstos laišką ir skubu į jį atsakyti.

Mažiau teturėdamas laiko, būsiu labai trumpas.

Apie stipendiją, mano supratimu, svajoti netenka. Gyvename sunkų ekonominį krizį. Kalbama, kad nuo ateinančio mėnesio algos būsiančios sumažintos iki 30%. Nemanau, kad šitokiomis aplinkybėmis valdžia galėtų davinėti stipendijas. Savaime suprantama, kad klausimas galima pakelti, bet rezultatai gali būti labai problematiški.

Tamstos klausimu man ne vieną kartą teko užsiimti. Kalbėjau fakulteto taryboje ir šiandien turėjau kalbėti istorikų susirinkime.

Mirus a. a. prof.[esoriui] Jonui Yčui[302], tenka beveik iš naujo organizuoti istorijos skyrių mūsų fakultete. Dabar esame trise – prof.[esorius] Karsavinas, p. Arcimavičienė ir aš, arba, panaudojus prof. Karsavino atsiliepimą, tik dviese. Taip dalykai tęstis negali. Mums yra reikalingas vienas prof[esorius] Lietuvos istorijai, du profesoriai visuotinei istorijai, jei neskaityti p. Arcimavičienės, ir vienas asistentas Lietuvos istorijai. Kandidatų yra nemaža. Aš pastačiau fakultetui kaipo pageidautinas šias sąlygas: kandidatas turi mokėti lietuvių kalbą arba prižadėti ją greit išmokti; kandidatas, iš kurio negalima tikėtis, kad jis greitu laiku pramoks lietuviškai, gali būti priimtas tik laikinai. Mano nuomonė, rodosi, fakulteto narių daugumai yra priimtina. Ji remiasi premisa, kad mes tikimės susilaukti greitu laiku savų žmonių, ir nurodžiau tarp kita ko Tamstą, p. Jakštą[303] ir p. Dumčių.

P. Jakštas jau yra įteikęs mūsų fakultetui pareiškimą, kad jis norėtų gauti asistento vietą Lietuvos istorijos katedrai ir yra įteikęs savo disertaciją „Vytenis ir Gediminas ir Vokiečių ordinas".

Aš siūlau ir Tamstai neatidedant konkuruoti šiai pačiai asistento vietai ir, jei Tamstai mano pasiūlymas priimtinas, mano laiško gavimo valandą paduoti mūsų dekano vardu prašymą. Jį gali Tamsta atsiųsti mano vardu. Ką turi iš savo parašytų ar atspausdintų dalykėlių, tuojau atsiųsk.

[302] Jonas Yčas mirė 1931 m. gruodžio 17 d.

[303] Juozas Jakštas (1900–1989) – A. Šapokos kolega istorikas.

Apie kitus reikalus galima bus pakalbėti vėliau.

Tamstai honoraro jau išrašyta, rodosi, 750 litų[304], kuriuos gali gauti, kada panorėsi.

Aš buvau Tamstai siuntęs savo skolos likučius paprastu laišku. Ar Tamsta esi jį gavęs?

Geriausių linkėjimų. Tamstą mylįs

Ig. Jonynas

304 Čia minimas honoraras už A. Šapokos straipsnius: „Jeronimas Pragiškis ir jo kelionė Lietuvon" ir „Istoriškoji čekų literatūra ryšy su mūsų krašto istorija" bei recenziją, išspausdintus „Praeities" II tome (K., 1933).

I. Jonyno laiškas A. Šapokai. 1932 m. birželio 3 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 12. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 256–257.

Kaunas, 1932 m. birželio 3 d.

Mano brangusis,

Feci quod potui[305]. Tamsta esi išrinktas asistentu prie Lietuvos istorijos katedros. Kol kas esi išrinktas vieneriems metams. Tai bus bandymo laikas. Padėtis yra pasidariusi komplikuotesnė negu iš pirmos pažiūros atrodo. Svarbiausia komplikacijos priežastis yra ta, kad teturime vieną universitetą, dvi istorijos katedras ir nemažą jau skaičių kandidatų. Paskutiniame posėdy figūravo net 4 – Tamsta, p. Jakštas, p. Voldemaras ir p. Arcimavičienė. Rūpintis gauti Tamstai stipendiją buvo tolygu artimiausioje bent ateity padaryti Tamstos darbuotę universitete visiškai problematišką. Nėra vilties, kad etatai būtų padidinti, o jeigu etatinės vietos būtų užimtos, tai kaip įstoti į universitetą?

P. Jakštas yra universiteto stipendininkas. Ar šiaip, ar taip universitetas, kuris jam stipendiją buvo davęs, yra prieš vyriausybę atsakingas už tinkamą stipendijos išnaudojimą. Jeigu p. Jakštą priimti asistentu prie Lietuvos istorijos katedros, Tamstai kelias prie mano gyvos galvos būtų uždaras.

Aš neradau bent tuo tarpu kitos išeities, kaip Tamstą jau dabar siūlyti asistentu. Tolimesnės Tamstos studijos jau galėtų eiti asistento titulu.

Jei Tamstai tokia kombinacija netinka, gal Tamstai pavyks surasti tinkamesnis kelias.

P. Jakštas taip pat išrinktas asistentu prie Lietuvos katedrai. Bet jis prie šios katedros nebus paliktas. Jis dirbs laikinai, kol bus surastas antras vyresniojo mokslo personalo narys. Gal tai bus tik iki 1933 m. sausio mėn., kas bus toliau, kol kas neaišku.

P. Dumčius[306] išrinktas lektoriumi, ir jam bus pavesta senovės istorijos kursas. Kaip Tamsta matai, iš karto įeina daug naujų asmenų mūsų fakultetan.

Manau Tamstai pavesti ateinantį semestrą Latvijos istorijos – 2 val., Čekijos istorijos – 2 val., seminaro – 2 val.

Aš jau turiu duoti šia prasme oficiališką atsakymą mūsų dekanui.

Kaip Tamsta matai, padėtis toli gražu neatitinka Tamstos sumanymų. Reikia pasirinkti, kas toliau daryti.

[305] Padariau, ką galėjau (*lot.*).

[306] Jonas Dumčius (1905–1986) – klasikinės filologijos tyrinėtojas, vertėjas. Nuo 1932 m. VDU, 1940–1985 m. – VU dėstytojas.

Tamstos kelionė Švedijon dabartinėmis aplinkybėmis man neatrodo labai aktuali. Reikia pirmiausiai išspręsti klausimas, ar Tamsta būsi, ar nebūsi asistentu.

Latvijos istorijos kursą parinkau todėl, kas jis studentams yra būtinas pagal regulaminą; Čekijos istoriją paėmiau, manydamas, kad Tamsta su ja esi susipažinęs ir kad pasiruošti nebus labai sunku. Daugiausia darbo teks padėti besiruošiant Latvijos istorijos kursui, prašau man tuojau pranešti.

Mylįs Tamstą

Ig. Jonynas

I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 m. birželio 12 d. Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 13. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 257–259.

Kaunas, 1932 m. birželio 12 d.

Mano brangusis,

Labai ačiū Tamstai už birželio 8 d. laiškelį. Man yra labai malonu, kad žinia apie Tamstos išrinkimą suteikė Tamstai tiek džiaugsmo. Aš tą dalyką gerai suprantu. Tai juk platus durų atidarymas tolimesnei darbuotei universitete. Mūsų universitetas jau yra išaugęs iš vystyklų. Praėjo tie laikai, kai galima buvo pakliūti universitetan, kaip pasirodė, net nebaigus universiteto. Mes gyventi imame normalesniu gyvenimu, kuris yra pilnas įvairių interesų, susidūrimų ir įvairių kartais netikėtų kliūčių. Išeiti šiuo momentu laimėtoju tai jau labai daug reiškia. Pravesti Tamstos kandidatūra buvo ne visai pigus reikalas. Man reikėjo išduoti ir vekselių, ir žirų[307], komerciška kalba tariant. Tikiuosi, kad tie vekseliai nebus užprotestuoti. Apie kai kuriuos dalykus noriu Tamstai jau dabar pasakyti. Tamsta priklausai tai mūsų visuomenės grupei, kuri veda atkaklią ir griežtą kovą su dabartiniu universitetu. Kilo klausimas, ar įsileidimas naujo tos visuomenės grupės nario neskaldys mūsų universiteto iš vidaus. Aš turėjau duoti pažadų, kad taip neatsitiks. Bet Tamstos bendradarbiavimas tik tam tikro nusistatymo laikraščiuose mano pažadus silpnino. Pačiu paskučiausiu laiku buvo pasirodęs Tamstos publicistinis straipsnis[308], kuriame vieni matė užgavimą jau dabar universitete dirbančių žmonių, nors niekas jame nebuvo išvardytas, o kiti – autoreklamą. „Из молодых, да ранний“[309], taip buvo išsitarta Tamstos adresu. Kai kas man aiškiai ir atvirai pasakė, kad balsuos prieš mano išstatytą ir palaikomą kandidatūrą. Reikėjo vėl viską nutildyti. Pagaliau, ne be ryšio su viršuje paminėtais priekaištais, atsirado kiti – per ankstyvas, neparemtas kandidatūros statymas, nauji kandidatai ir kt. Tamsta jau žinai, kad svarbiausios kliūtys nugalėtos ir kad Tamsta esi išrinktas asistentu.

Aš radau reikalo prieš savo norą visa tai Tamstai pasakyti, kad galėčiau prieiti

[307] žiras (*it. giro–apyvarta, cirkuliacija*) – kliento nurodymas bankui pervesti tam tikrą sumą iš jo einamosios sąskaitos į kito asmens einamąją sąskaitą.

[308] Tikriausiai čia turimas omenyje A. Šapokos straipsnis „Raskim lietuvius Lietuvos istorijoj“ (*Naujoji Romuva*, 1932, nr. 21, p. 481–482.), nors VDU jame neminimas.

[309] Jaunas, bet nepėsčias (*rus.*).

[310] Danajų dovana (*lot.*) – dovana, duota klastingais sumetimais.

dar vieną Tamstai rūpimą klausimą.

P. prof[esorius] Janulaitis sakė man apie jo vardu gautą pasiūlymą pasiųsti ką nors Stokholman. Jis prašė nurodyti kandidatą. Aš nurodžiau Tamstą. Mudviejų nuomonės sutapo. Deja, pasiūlymas buvo padarytas privatiškai, aplenkiant ir universitetą, ir net Hum[anitarinių] mok[slų] fakultetą. Aš iki šiol net nežinau, kas tą pasiūlymą prof[esoriui] Janulaičiui buvo atsiuntęs. Tarybos posėdžio metu jis kone pasidarė donum Danaorum[310]. Tik laiku ištraukus jį iš apyvartos, buvo galima Tamstos kandidatūra pravesti.

Ar bus galima dabar pasinaudoti šiuo pasiūlymu, negaliu aiškiai nedviprasmiškai į šitą klausimą atsakyti. Manau, kad dabar jau niekas be tam tikro riziko į tai negali duoti nei teigiamo, nei neigiamo atsakymo, ir štai dėl ko.

1. Fakulteto nutarimas yra reikalingas aukštesnės instancijos aprobatos. Tamstos išrinkimas turi būti, rodosi, švietimo ministro patvirtintas; kol tai bus padaryta, Tamsta būsi tik electus[311].

2. Fakultetas vargiai galėjo daryti du skirtingu aktu iš karto – Tamstą rinkti asistentu ir tuojau nuo pareigų atleisti, siunčiant vienam semestrui užsienin. Čia būtų contradictio in adjecto[312], kuria galėtų pasinaudoti aukštesnioji instancija.

3. Kalbėti apie Tamstos komandiruotę galima būtų tik po Tamstos patvirtinimo ir po to, kai Tamsta jau būsi faktiškuoju asistentu. Šitie dalykai gali būti tik rudenį. Tik rudenį susirinks fak[ulteto] taryba ir galės šiuo reikalu užsiimti. Savaime aišku, kad iki rudens semestro niekas Tamstos varžyti negalės.

Ar galima būtų išvažiuoti spėjant, kad Taryba užgirs šitą žygį, aš negaliu nei tvirtinti, nei neigti, nes klausimas būtų sprendžiamas balsų dauguma.

Pagal universiteto statutą profesorius, nepaskelbęs savo kurso vieną semestrą, liaunasi buvęs profesoriumi, jei, žinoma, jis iš anksto nebus pranešęs ir gavęs atostogų. Šitas dėsnis yra taikomas visiems. Pirmoje instancijoje atostogų duoda fakulteto taryba, kurios dabar nėra.

Kad būtų galima būti tikru, kad po vieno semestro Fakulteto taryba vėl Tamstą išrinks asistentu, būtų galima pasinaudoti tokiomis geromis sąlygomis be jokio dvejojimo. Ar rizikuoti, ar ne, – tai jau nebe mano, o Tamstos dalykas.

Kai dėl seminaro, tai, man rodosi, būtų geriausia, jei Tamsta pasirinktum Ketverių metų seimo laikotarpį ir parsigabentum iš anksto reikiamos medžiagos. Istorijos seminare mes nieko neturime. Bendrai imant, seminaro padėtis turinio atžvilgiu yra skandalinga. Nei pernai, nei šiais metais neturėjome ir gal neturėsime lėšų seminarui papildyti. Kol kas turime tik skolų.

Noriu Tamstai priminti, kad asistentai turės daktarizuotis. Jau nustatyta, kad

[311] Išrinktas (*lot.*).

[312] Esminis prieštaravimas (*lot.*).

be disertacijos, jie turės patiekti atsakymus respektyviai į 5 klausimus iš Lietuvos ir 3 iš visuotinosios istorijos ir į 5 klausimus iš visuotinosios ir 3 iš Lietuvos istorijos. Klausimai bus nustatyti istorijos profesoriams susitarus su doktorantu.

Linkiu Tamstai laimingai ir garbingai baigti mokslo metus Čekoslovakijoje.

Mylįs Tamstą

Ig. Jonynas

I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 m. rugpjūčio 28 d. Kaunas–Stokholmas. Originalas. LMAVB RS, f. 233–9, l. 16. Publikuota: I. Jonynas, *Istorijos baruose*, Vilnius: Mokslas, 1984, p. 260.

Kaunas, 1932. VIII. 28

Mano brangusis,

Man gavus Tamstos laišką, pagaliau pavyko pasikalbėti su mūsų dekanu ir fakulteto sekretoriumi ir drauge pasitarti Tamstos reikalu.

Tamsta esi rektoriaus patvirtintas Lietuvos istorijos katedros vyresniuoju asistentu. Kaipo asistentas, Tamsta nesi suvaržytas paskaitų skaičiumi. Alga pasilieka vis vien ta pati, nepaisant Tamstai pavestojo valandų skaičiaus.

Kai dėl Tamstos išvažiavimo Švedijon, tai sutarėme, kad tatai bus galima padaryti, jei tik bus gautas oficialinis pakvietimas. Tuomet Tamstai reikėtų paduoti fakultetui prašymas suteikti Tamstai nemokamų atostogų. Tamsta jau būsi įrašytas į dėstytojų skaičių. Tamstai bus pavesta Latvijos istorijos – 2 val., Čekijos istorijos – 2 val., Lietuvos istorijos proseminaro – 2 val.

Jei Tamsta išvažiuotumei, paskelbsime, kad neskaitysi.

P. Jakštas paskirtas lektoriaus teisėmis. Kaipo toksai, jis privalo turėti už tą pačią algą ne mažiau kaip 8 val.

Dabar, rodosi, nebeliko nė vieno neaiškaus klausimo. Tamsta gali nusiraminti ir pasiryžti daryti kas labiausiai tinka.

Visokių gėrybių linkėdamas Tamstai

Ig. Jonynas

I. Jonyno laiškas A. Šapokai, 1932 m. spalio 5 d. Kaunas–Stokholmas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–9, l. 17.

Kaunas,
1932 m. spalių 5 d.

Mano brangusis,

Tamstos rugsėjo 26 d. laišką gavau[313]. Labai ačiū už suteiktas man žinias.

Man yra malonu Tamstai pranešti, kad Fakulteto Taryba jau svarstė Tamstos prašymą suteikti atostogas ir kad jį išsprendė teigiamai. Dabar Tamsta gali dirbti visai ramiai.

Man yra labai smagu, kad Tamsta iš pat pradžių ėmeisi rinkti medžiagą Lietuvos istorijai. Jos parūpinimas gal bus daug svarbesnis dalykas negu dalyvavimas seminare.

Aš paskaitas jau pradėjau. Pirma paskaita buvo iš Latvijos istorijos. Mane nustebino, kad ⅔ ar dar daugiau užsirašiusių – žydai[314].

Linkiu Tamstai geriausios kloties Tamstos naujame ir įdomiame darbe.

Tamstos Ig. Jonynas

[313] A. Šapokos laiškai I. Jonynui neišliko.

[314] Įdomu, kad iš išlikusių I. Jonyno paskaitų užrašų matyti, kad Lietuvos istorijos paskaitose VDU studentams jis minėjo svarbiausius Lietuvos žydų istorijos faktus žr. : J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė, Žydų ir lietuvių abipusio pažinimo ir kultūrinio bendradarbiavimo atspirtys tarpukario Lietuvoje: priemonės ir rezultatai, *Abipusis pažinimas: lietuvių ir žydų kultūriniai saitai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010, p. 48.

Jano Beblavo atvirlaiškis A. Šapokai, 1931 m. kovo 8 d., Kaunas–Praha. Originalas. LMAVB RS, f. 233–8, l. 1. Išorinėje pusėje – Pasaulinė pašto sąjunga Union postale universelle Lietuva Lithuanie Atvirukas-Carte postale. Kairėje – Vytis, dešinėje – 36 centų pašto ženklas, išspausdintas atviruke. Pirmoje atviruko eilutėje įrašyta: Gerb. Ponas, antroje – p. a. Šapoka, ketvirtoje – Praha–Bubenec, penktoje – Dostálove 5/III-20, šeštoje – Čekoslovakija.

Kaunas, 1931.III.8

Gerb. Tamsta

Ačiū už Tamstos laiškelį. Man buvo labai malonu išgirsti apie Tamstos darbus. Labai įdomu būtų ištirti, kurie studentai iš Lietuvos studijavo Karolio IV universitete. Gal būt, universiteto archyve būtų galima rasti tam dokumentų. Aš neturėjau laiko tuo klausimu užsiimti. Mano darbas „Lietuvių–čekų santykiai Vytauto Didžiojo laikais“[315] jau išėjo iš spaudos. Ten plačiau rašyta apie Kaributo[316] veikimą Čekijoj. Butautas tik trumpai paminėtas, kad miręs ir palaidotas Pragoj, Jadvygos kolegijos įsteigimas taip pat tik trumpai paminėtas. Taigi apie tai būtų dar galima rašyti.

Linkėdamas Tamstai daug pasisekimo darbe sveikinu Tamstą širdingai.

Dr. J. Beblavý.

315 J. Beblavy, *Lietuvių-čekų santykiai Vytauto Didžiojo laikais*, Kaunas, 1930.

316 Dmitras Kaributas (mirė po 1404 m.) – LDK valstybės veikėjas, Algirdo ir jo žmonos Julijonos sūnus. Naugardo Severskio kunigaikštis (iki 1393 m.). Jo sūnus Žygimantas Kaributaitis buvo Vytauto vietininkas Čekijoje.

Konstantino Jablonskio laiškas A. Šapokai, 1933 m. rugpjūčio 16 d., Kaunas–Stokholmas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 256–191, l. 5–6.

Kaunas 1933. VIII. 16 d.

Gerbiamasis! Vakar teparskridau iš Maskvos, kur aš gavau truputį padirbėti Lietuvos Metrikoje[317], todėl taip vėlai teatsakau į Tamstos laišką. Čia dar negrįžo iš atostogų Janulaitis ir kiti istorikai, todėl neturiu progos su jais pasitarti ir šiame laiške reiškiu tiktai savo asmeninę nuomonę dėl p. Studnickio pasiūlymo. Jį aš laikau visiškai nepriimtinu ir nesvarstytinu. Labai gaila būtų, jeigu Tamstai netektų nuvažiuoti į Varšuvą, ten nuvažiuoti, man atrodo, Tamstai būtų naudos, nes Tamstos darbui ir medžiagos ten būtų ir gal tektų iš rimtų istorikų ir archyvistų išgirsti kokį labiau apgalvotą nusistatymą Lietuvos ir Vilniaus archyvų klausimu. Tamstos darbo atžvilgiu ta kelionė galėtų būti naudinga Tamstai tuo atžvilgiu, kad lenkai kartu su Karūnos Metrika yra išgavę iš Rusijos ir nemažą Lietuvos Metrikos dalį. Būtent einant Ptašickio Lietuvos Metrikos knygų ir aktų aprašymu (P. Пташицкий. C. Петербургъ, 1887), kurį Tamsta galėsi surasti bibliotekoje. Lenkai yra gavę „Zapisi koronyje" N 32 35, įdomu būtų, jei Tamsta galėtų tai patikrinti, būtų gera sužinoti. Lietuvos Metrikos dar tebėra Rusijoje ne tik iš Ptašisckio katalogo, bet ir iš Užsienių Ministerijos Archyvo (knigi posolskija ir kt.) ir iš Leningrado viešojo knygyno. Paskui jie yra gavę iš Rusų visas kitas knygas, kurios Ptašickio kataloge dažnai klaidingai yra pažymėtos kaip Karūnos Metrikos knygos, išskyrus kniga zapisei koronnych N 27, kuri liko Maskvoje, gavo visą V, VII, VIII, IX, X (Ptašickio p. 167), išskyrus Nr. 1–52, XI ir XII skyrius pagal Ptašickio katalogą, kur Lietuvos ir Lenkijos Metrikų knygos nebuvo išskirtos, tas Tamstos tyrinėjamojo laikotarpio yra daug grynai Lietuvos archyvalija.

Antru klausimu, Vilniaus archyvų likimo, aš norėčiau išdėstyti Tamstai trumpai savo kompromisinę nuomonę, kuri, man rodos, galėtų būti priimtina mums. Klausimas reikia statyti plačiau, ne vien tik apie Metriką, bet ir apie visus Vilniaus archyvus. Lietuvos Metrika mums yra ne tik istorinių šaltinių rinkinys, bet tautos gyvenimo relikvija, nuo kurios mes negalime atsisakyti ir netiktų laikyti ją svetimose rankose, todėl ji turi būti mūsų žinioje, Kaune. Kitų išgabentų Vilniaus archyvų (Centralinio, Muravjovo, Bibliotekos rankraščių skyriaus, Edukacinės komisijos), mes pasiimtume tas dalis, kurios liečia mūsų valdomą teritoriją, o dėl kitų dalių sutiktume, kad jos būtų laikomos Vilniuje su sąlyga, kad Lietuvos

[317]Apie Lietuvos pastangas susigrąžinti Lietuvos Metriką iš SSRS saugyklų plačiau žr. : A. Kasparavičius, Lietuvos metrikos negrąžinimo istorija (1920–1930), *Naujasis židinys-Aidai*, 1996, nr. 3; p. 114–125.

istorikai visada galėtų ja naudotis. Iš Vilniaus mums turėtų būti atiduotos pasilikusios ten mūsų valdomo krašto archyvalijos (Kauno, Ukmergės ir kt.), kartu su buvusiosiomis išvežtomis į Rusiją, kurių dalį mes jau turime atgabenę, jos sudarytų ištisą vienetą. Dėl garantijų prileidimo dirbti Vilniaus archyvuose reikia turėti galvoje ir neseną praeitį. Lietuvon buvo atvažiavę du lenkų istoriku – prof.[esorius] Semkovič ir prof.[esorius] Lowmianski, abudu nežinojo, kad mes turime reikalingos jiems archyvinės medžiagos, nes tą medžiagą patys nurodėme jiems ir davėme pasinaudoti. Kitokio atsinešimo į lenkų istorikus, kuriems reikia mūsų turimos archyvinės medžiagos, nebuvo. Vilniuje visai kas kita. Prof.[esorius] Janulaitis buvo prašęs [...][318] padaryti jam nuorašą dokumento, esančio viename Vilniaus archyvų, bet sužinojus, kad to nuorašo reikia prof.[esoriui] Janulaičiui, archyvo direktoriaus nebuvo leista daryti nuorašo. Tai reikia turėti galvoje kalbant apie naudojimosi garantijas. Visa tai tėra, žinoma, mano asmeninė nuomonė išdėstyta kiek per trumpai. Labai malonu, kad Tamstai pavyko rasti archyve reikalingos medžiagos, tikiuosi, kad bent kiek jos Tamsta rasi ir kitur.

Linkėdamas viso
gera pasilieka

Tamstos K. Jablonskis

[318] Neįskaitomas žodis.

Adolfo Schücko[319] laiškas A. Šapokai, 1932 m. gruodžio 28 d., Stokholmas–Kaunas. Originalas. Rankraštis rašytas vokiečių kalba[320]. LMAVB RS, f. 233–13, l. 1 r.–v.

Stokholmas, 28/12 32

Mielas Šapoka!

Didelis dėkui už Tavo draugišką laišką! Labai džiaugiuosi, kad tu sėkmingai grįžai į tėvynę ir su šeima praleidai Kalėdas. Man buvo labai smagu, kad galėjau susipažinti su atstovais iš trijų Baltijos šalių, tik tai gaila, kad mes nekalbame lietuviškai, estiškai ir latviškai, o Jūs ne itin gerai – vokiškai. Turiu viltį, kad mums visiems dar pavyks susitikti Baltų Institute[321] ir parengti bendrą darbą. Bandžiau tau prisiskambinti kelis kartus, bet man nepavyko.

Puikiai suprantu, kad tu čia (seminare) turėjai daug problemų. Pirmiausiai kalbos barjeras. Antra vertus, dėl kalbos sudėtingos galimybės dalyvauti bendroje diskusijoje. Be to, ne itin geras Šiaurės šalių istorijos pažinimas. Taip pat akademiniai santykiai, kai tu buvai laikomas nelygiu akademinėje bendruomenėje. Manau, kad tai likimas visų jaunų Lietuvos mokslininkų, nes jie per ilgai dirba namuose, savo šalyje, ir mažai palaiko kultūrinių ryšių su švedais, danais, vokiečiais ir suomiais. Manau, kad Institutas galėtų daug pagelbėti. Kol kas patariu tau kuo daugiau keliauti ir dirbti su Karlo X Gustavo epocha. Tada būtų galima daugiau važinėti į Stokholmą ir giliau pažinti bendras ekonominės ir politinės istorijos nagrinėjimo tendencijas. Taip pat patariu atkreipti dėmesį į čekišką ir vokišką istoriografiją, taip pat įdėmiau pasižiūrėti jų parengtas bibliografijas. Manyčiau, kad šių šalių istoriografijų pažinimas praplatins tavo žinias iš šiaurės šalių istorijos. Gal būt labiau suvoktum, kokią stiprią įtaką švedų–lenkų karas turėjo Lietuvai, ypač Karolio XII laikais. Perskaityk prašau Karolio XII biografiją, kurią parengė von Hjarne[322].

[319]Adolf Schück (1897–1958) – Švedijos karališkosios akademijos profesorius, Švedijos karališkojo archyvo direktorius, palaikė glaudžius ryšius su Lietuva, bendravo su Eduardu Volteriu, 1929 m. rugpjūtį atvykęs į Kauną skaitė paskaitą apie Karolį XII, Baltoskandijos idėjos propaguotojas, žr. S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, Vilnius: Saulabrolis, 2002, p. 135, 140.

[320]Tekstą vertė Olga Mastianica.

[321] Baltijos institutas Stokholme nuo 1932 m. kasmet rengė kursus ekonomikos tematika Baltijos šalių mokslininkams, S. Grigaravičiūtė, *Skandinavija Lietuvos diplomatijoje 1918–1940 metais*, p. 220.

[322] Harald Hjärne (1848–1922) – švedų istorikas, XVII–XVIII a. Švedijos istorijos tyrinėtojas, Upsalos universiteto profesorius, Švedijos mokslų akademijos narys.

Taip pat tikiuosi, kad mes su tavimi susitiksime 1933 m. Kaune, kai bus svarstomos švedų–lietuvių bendradarbiavimo galimybės. Puikiai suprantu, kad išmokti švedų kalbą labai sudėtinga, galbūt daugiau galimybių turi estai, kurių tėvynė yra šalia Švedijos. Gali man rašyti, nes Baltijos Institutas dirba dėl ateities ir naujų santykių.

Geriausių Naujųjų Metų!

Su pagarba, Tavo Adolf Schück

Antano Vasiliausko laiško-atsakymo Adolfui Šapokai fragmentas, 1934 m. Viena–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 205–12, l. 7.

I. Kad Kęstutis buvo pavedęs Vytautui valdyti Gardiną, rodos tik spėjimas, nors mes žinome tam paremti ir faktų. Vytauto biografai žino, pav.[yzdžiui], kad jis iš Gardino 1376 metais puolęs Lenkus, kad 1382 mt. netekęs Vilniaus jis bėga iš karto į Trakus, o vėliau į Gardiną ir tt. Bet tai bus buvęs paprastas valdymas tėvo pavestos pilies, lyg pilies komendanto pareigos, o nereiškia dalinio kunigaikščio vietos. Be abejo, Tau pažįstama 1379 Vytauto anspauda, kur užraše yra tik: S. Ducis Vytaudi. Tas rodo, kad tuo tarpu jis jokios savistovios srities neturi. Po 1384 metų jis tikrai Gardino kunig. Lenkų literatūron mintį esą V. buvo Gardino kunigaikščiu prie gyvos tėvo galvos įvedė, rodos, F. Koneczny „Witold i Jagiełło". (Pažiūrėk ten, jei ko smulkiau nori) Barbaševas[323] dažnai niekus prikalba. Jei tik kur ką nučiupo, tuojaus ir kiša į krūvą.

II. Pirmiausia nepamiršk, kad Tavo minimas dokumentas jau senai užkvestionuotas autentiškumo klausimu. Jo yra likę tik nuorašai. Dar vieną skelbia A. Naruszewicz, „Historya nar. Polskiego" 1859 mt. laidos 217 psl. 3 išnaša. Be to, žiūr. J. Daniłowicz „Skarbiec dyplomatów..." T. I 248 psl. Drucko[324] Leonas bus buvęs Vytauto sesers vyras, nors jos vardo nežinom. Apie tai žiūr. Wolff, „Ród Gedymina ir Kniaziowe Litewsko rusey". Gal ką rašo ir Boniecki, „Poczet rodów". Taip pat žino Stadnickio studijas apie Gediminaičius: „Olgierd i Kieystut", „Bracia Władislawa Jagiełły". Bendrai Leono Drucko k.[unigakščio] giminystės su Vytautu klausimas tebėra neišaiškintas. Gal jis buvo, pav., Onos Vytautienės brolis? Jonynas („Vytauto šeima") to klausimo neriša visai.

III ir IV. Dokumentaliai įrodyti tuo tarpu negaliu, bet ordino žemėse, nei Prūsuos, nei Livonijoj žydų nebuvo ir jokių privilegijų negalėjo gauti. Jeigu jos būtų buvę, tai be abejo būtų atspaudas (bent livoniškis) pas Bunge (Liv-Est-und Kurländischen Urkundenbuch I–XV t.), Voigt. „Codex dipl.[omaticus] Prussicus"[325], Serafim – „Preussisches Urkundenbuch"[326] arba atskirų miestų kodeksuos. Ordino vidaus tvarkos statutą paskelbė Perlbach, o apie Livonijos krašto teisę yra gera knygutė to paties Bunge's (vardo knygos neatmenu). Jei norėtum įsitikint, kokie įstatymai lietė žydus tuose kraštuose, galėtum tenai rasti šį tą. Apie Lietuvos žydus

[323] Aleksandr Barbašev (1858–?) – rusų istorikas, 1886 m. Sankt Peterburgo universitete apgynė magistro disertaciją apie Vytautą ir jo politiką iki Žalgirio mūšio 1410 m., 1889 m. paskelbė darbą apie rusų metraščius kaip Lietuvos istorijos šaltinius.

[324] Druckas – kaimas Rytų Baltarusijoje, 134 km nuo Vitebsko. Iki XVI a. buvo Drucko kunigaikštystės centras, XI a. priklausė Kijevo Rusiai, vėliau – LDK.

[325] *Codex diplomaticus Prussicus*, ed. J. Voigt, Königsberg, 1836.

[326] *Preussisches Urkundenbuch*, ed. A. Seraphim, Hartung, 1882.

ką rašė Janulaitis ir Beršadskis[327], turbūt, matei. Janulaitis nepastebi, kad Lenkų Boleslovo žydams duota privilegija (1264) buvo pakartotinai patvirtinta 1343 metais ir tik šioji, be abejo, buvo 1388 metų privilegijos pavyzdžiu.

V. Ta knygutė yra: Roman Maurer, Urzędnicy kancelaryjni Wladislawa Jagiełły. „Studyum dyplomatyczne", Warszawa (Biblioteka Warszawska) 1877, 8° 49 puslapiai. Aš jos nesu matęs. Jei galėtum ją gauti, prisiųsk ir man.

VI. Tai gal turi galvoj Wierzbowski[328], „Vademecum" (do prac archiwalnych ar kaip ten panašiai skamba titulo galas)[329]. Yra 2 laidos. II visai nauja, bet kai kuriais atžvilgiais prastesnė už I, nes kai kas praleista.

1) Klausi dėl Vyt.[auto] titulacijos. Барбашевъ sako, kad Vyt.[autas] 1377 metais buvo vadinamas Gardino kun., tuo tarpu dokumentuose 1379 ir 1384 metų jis nesivadina tuo titulu. Ar nežinai, gal Kęstutis jau anksčiau prieš 1377 metus buvo davęs Vytautui Gardiną. (parašyk trumpai). Nes aš čia neturiu tuo klausimu literatūros.

2) 1384 metais sausio 30 (C&W nr13) minimas „Leve unser swager czu Druczk" koks čia švogeris, nes dukters Keistučio buvo 4 (?), bet mano žiniomis ne viena nebuvo ištekėjusi už tokio asmens.

3) Daug prakaitavau dėl Vytauto duotų žydams privilegijų. Tos privilegijos yra atėjusios iš Vienos per Bohemiją, Lenkiją į Lietuvą. Bet negaliu nustatyti, ar vokiečių ordeno žemėje buvo žydų ir ar jie yra gavę kokių privilegijų ir kur tos privilegijos spausdintos – (kommt in Betrack nur die Zeit vor 1388).

4) Gal žinai kokių privilegijų Rygos žydams – ir kur jos spausdintos.

5) Be to, surask man tą knygutę apie Jogailos kanceliariją ir atsiųsk. Būsiu dėkingas.

6) Aš girdėjau, kad lenkų kalboje yra kas nors panašaus kaip vokiečių Grotefend –Zeitrechnung[330], bet nerandu niekur paminėta, bandyčiau ieškoti Lenkijoje.

P. S. važiuosiu Lenkijon, tai Tau parašysiu, jei ko norėtum, Tau viską padarysiu.

Antanas

[327] Sergej Beršadskij (1850–1896) – rusų stačiatikių šventikas, istorikas, 1883 m. išleido veikalą apie Lietuvos žydus, pirmąjį apibendrinamąjį šios tematikos darbą istoriografijos istorijoje.
[328] Teodor Feliks Wierzbowski (1853–1923) – lenkų istorikas, bibliografas, archyvaras, literatūros istorikas, šaltinių leidėjas (leido Lenkijos karalystės Metrikos dokumentus).
[329] T. Wierzbowski, *Wademecum: podręcznik do studyów archiwalnych dla historyków i prawników polskich, Lwów*, Warszawa, Książnica Atlas, 1926.
[330] Vokiečių istorikas ir archyvaras Hermann Grotefend (1845–1931), 1891 m. išleidęs vidurinių ir naujųjų amžių vokiečių istorinės chronologijos vadovėlį (vok. *Zeitrechnung* – „laiko skaičiavimas").

Petro Klimo laiškas A. Šapokai, 1935 m. balandžio 10 d. Paryžius–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–16, l. 4.

Paryžius, 1935. IV. 10

Gerbiamasis,

Nors šie pirmieji mėnesiai šiemet man buvo be galo sunkūs ir pilni mano tiesioginio darbo rūpesnių, tačiau aš neužmiršau mūsų susitarimo. Priešingai, aš padariau labai didelių pastangų, kad galėčiau ištesėti savo pažadą, nors aš buvau iš anksto įspėjęs, kad Jūsų duotas terminas per trumpas. Jau didelę dalį esu parašęs ir tikiuosi greitai visą savo dalį Jums pateikti. Prašysiu dar kiek man duoti laiko – kol tvarkysite pirmąsias dalis. Žemėlapių ir paveikslų skaičių aš galėčiau nurodyti, jei man Tamsta praneši, kiek jūs manote duoti vietos mano VII daliai, nes nenorėčiau gaišti darydamas sąrašą, jei leidėjai nustato, kad visai šitai daliai nebus galima duoti daugiau kaip 10 ar 15 paveikslų. Žinodamas, kiek tų paveikslų galės būti įdėta – aš parinksiu svarbiausius.

Savo pastabų apie visą vadovėlį aš tuo tarpu neįstengčiau duoti, nes tatai priklausytų nuo to, kaip jis bus parašytas. Programa, kurią Tamsta pateikei VII – daliai man tinka, ir su mažomis atmainomis aš ją gana lengvai tikiuosi išpildyti.

Tiek tuo tarpu. Laukdamas Tamstos pranešimo prašau priimti geriausius mano linkėjimus.

P. Klimas

P. Klimo laiškas A. Šapokai, 1936 m. gegužės 15 d. Paryžius–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–16, l. 8.

Paryžius 1936. V. 15

Gerbiamasis

Atsakydamas į Tamstos laišką tikrai skubėjau ir šit grąžinu korektūrą. Tikėk Tamsta, kad negalėjau per daug laiko tam pašvęsti, bet peržiūrėjau tekstus atsidėjęs. Neradau, berods, daug ko pataisyti. Šį tą išbraukiau, kas man atrodė brauktina. Tiesa, sunku buvo orientuotis teturint prieš akis tiktai vadovėlio galą, o ne visą vadovėlį. Užtat negaliu imtis atsakyti už proporciją. Tą turėtų padaryti redaktorius.

Man atrodo, kad antraštės negerai surinktos – visos tuo pačiu šriftu. Geriau būtų didesniąsias didesniu, o mažesnes – mažesniu šriftu. Būtų lyg logiškiau ir gal net gražiau. Be to, jau kai Lietuvos istorijai vadovėlis tarnauja, antraštėse nevertėtų vartoti visur tas pažymėjimas (aš užtat jį pieštuku kai kur apsukau).

Pastebėjau, kad ne visur vienodai vartojamos formos miestui Versailles: Versalė – ės ir Versalis -io. Reikėtų suvienodinti.

Kai dėl istorijos žurnalo, tai aš manyčiau, kad nebūtų gera naują kurti, kai jau yra „Praeitis"[331]. Todėl man atrodo, kad tektų su p. Janulaičiu pasikalbėti ir susitarti su juo dėl reikalingų pakeitimų turiny. Principe aš visada esu pasiruošęs bendradarbiauti ir galiu net pasižadėti šį tą kada atspėdamas duoti. Tik prašau daug iš manęs nelaukti, nes turiu daug kitų rūpesnių, kurie neleidžia ramiai atsisėsti rimtesniam darbui.

Daug geriausių linkėjimų

P. Klimas

[331] A. Šapoka kartu su Z. Ivinskiu 1936 m. gegužės 5 d. parengė „principines nuostatas dėl istorijos žurnalo" Lietuvos istorijos draugijai, bet jos net nebuvo svarstytos, žr. E. Bakonis, Lietuvos istorijos draugija 1929–1940 metais, *Mūsų praeitis*, Vilnius, 1990, nr. 1, p. 10.

P. Klimo laiškas A. Šapokai, 1939 m. balandžio 17 d. Paryžius–Kaunas. Originalas. Rankraštis. LMAVB RS, f. 233–16, l. 5. Publikuota: A. Eidintas, P. Klimo laiškas A. Šapokai ir jo tekstas „Nepriklausomoji Lietuva“, *Kultūros barai*, 1989, nr. 9, p. 58–60; V. Selenis, Rengiant antrąjį „Lietuvos istorijos“ leidimą: du Petro Klimo laiškai Adolfui Šapokai, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2006, nr. 2, Vilnius, 2007, p. 161–167.

Paryžius 1939. IV. 17

Gerbiamasis,

Į Tamstos laišką, rašytą man š. m. balandžio 12 d. (gautą IV. 16), skubu atsakyti, kad savas teises į „Lietuvos istorijos“ dalį galėčiau tik tada ginti, jei naujoji laida būtų išleista senąja tvarka. Jei atsirastų kas norėtų iš tos Istorijos padaryti visai naują veikalą, kitaip mokykloms pritaikytą ir kitoniškai išdėstytą – senų teisių klausimas savaime atpultų, nors ir pasiliktų visa ta pati medžiaga.

Bet ar verta apie tai galvoti? Ar ne geriau būtų, kad Šv[ietimo] Ministerija tą patį veikalą išleistų pataisytą, pagerintą? Bent kiek tat liestų mano skyrelį – aš mielai jį perdirbčiau prisitaikindamas prie Ministerijos reikalavimų. Mirusiojo kolegos[332] skyrių galėtų paimti kas kitas. Toks metodas, man rodosi, būtų ir greitesnis ir vaisingesnis. Atskirų bendradarbių nelygumus bendrasis redaktorius dabar turėdamas daugiau laiko galėtų lengviau išlyginti, negu kad pirmąjį kartą.

Kai atsiras kuomet žmogus, kuris sugebės ką visai nauja parašyti – bus labai puiku, bet tegu pirma tat padaro visai laisvai. Juk medžiagą jis jau kuone visą turi. Tačiau aš visai nematau prasmės, kam jau dabar tų naujovių ieškoti ar jas specialiai skatinti[333]. Senas kelias visada saugesnis – važiuokime tad juo be šuolių ir iškelių.

Kai nauja iniciatyva pasirodys laimingesnė savo pasiektais rezultatais – tai šitoji „Lietuvos istorija“ galės pati savaime numirti, savo mirtimi. Aš net džiaugsiuos ta mirtimi, kuri nebus palikusi tuščios vietos.

Siųsdamas geriausių linkėjimų

Jūsų

P. Klimas

[332] Paulius Šležas mirė 1938 m. gegužės 9 d.

[333] Maždaug 1938 m. A. Šapoka, Z. Ivinskis, J. Jakštas pradėjo galvoti apie iš esmės perdirbtą naują „Lietuvos istorijos“ leidimą, tačiau jis taip ir nepasirodė; žr. Z. Ivinskis, Adolfo Šapokos darbai istorijos srityje, *Aidai*, 1961, nr. 6 (141), p. 233.

Jurgio Butrimo laiškas A. Šapokai, 1935 m. birželio 3 d., Poliesių dvaras, Panevėžio apskritis–Kaunas. Originalas. Mašinraštis. LMAVB RS, f. 233–19, l. 1.

V. D. Universiteto Hum. M. Fakulteto Vyresniajam Asistentui
p. St. Šapokai

Kaunas
Trakų 11

Gerbiamasis Tamsta,

Atsakydamas į laišką š/m. gegužės mėn. 24 dienos, pranešu, kad mano šeima tikrai tiesioginėj linijoj išeina iš Lauryno Butrimo, Didž[iojo] Kunigaikščio Vytauto dvaro maršalkos, kuris draug su kitais bajorais, Vytauto Didžiojo įsakymu, yra pasirašęs uniją su Lenkija Horodlos mieste.

Iš savo a. a. Tėvo esu girdėjęs, kad prieš 200 metų maždaug mūsų šeimos vienas narys yra persikėlęs į Minsko guberniją, kur sulenkino savo pavardę į „Butrymowicz". Vienas Butrymovičių XVIII-tam šimtmetyje Varšuvos Seime yra padavęs projektą dėl žydų teisių sulyginimo Lenkijoje.

Žodis „Butrym" sanskrito kalboje būk tai reiškia „niūrus" už tikrumą šio vertimo neatsakau, kadangi sanskrito kalbos nesu studijavęs.

Rusų valdžios laikuose visi daviniai dėl mūsų šeimos kilmės buvo Heraldijos Departamente, žymimi nuo minėtojo Lauryno Butrimo Lietuvos bajoro, tuo būdu grynai lietuviška Butrimų šeimos kilmė nekelia jokios abejonės.

Labai įdomūs dokumentai ir atminties dalykai, deja, yra likę Rusijoj, ir patarnauti jais Tamstai negaliu, be to, abejoju, ar būtų galima juos panaudoti trumpam straipsnelyje Enciklopedijoje[334].

Prašau priimti tikros pagarbos žodžius
Jurgis Butrimas [parašas plunksna juodu rašalu]

[334] A. Šapoka, Butrimas, *Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1936, t. 4, p. 1228–1229.

Vinco Trumpos laiškas A. Šapokai, 1946 m. gegužės 12 d., Augsburgas. Originalas. Rankraštis. KLMA, f. 176–D. XIX.

1946. V. 12 d.

Mielas Bičiuli

Skaičiau tajį straipsnį apie Lietuvą II pas. karo metu ir visi buvome tos nuomonės, kad jis nebūtų naudingas Jūsų leidžiamoj knygoj apie Lietuvą[335]. Matyt, kad jis buvo tai skirtas cenzūrai, bet, atrodo, šiuo metu galima drąsiau pasisakyti dėl raudonosios okupacijos. Be to, ir rudoji okupacija ten nėra labai ryškiai nušviesta ir iš viso straipsnio stilius ir turinys truputį painus, o pati lietuvių tauta jame pavaizduota visiškai klaidingai. Mes nesame verkšlenanti ir visų skriaudas lengvai pakelianti tauta. Šiandien, atrodo, ypač svarbu iškelti mūsų rezistencijos momentą kiekvienai okupacijai.

Dėl to aš pats bandžiau perdirbti tą straipsnį. Jeigu jis būtų per aštrus, galima kai kur truputį pašvelninti. Gaila, kad gerb. A. neturėjo laiko jo išversti į anglų kalbą, bet p. Peteraitis[336] jos nuomone tai galėtų pilnai parašyti. Gi to paties išsiųsto straipsnio ir vertimas labai menkas.

Būtų gera gal dar pridėti straipsnį apie užsienio literatūrą apie Lietuvą. Aš tokį straipsnį rengiu ir kitos savaitės pabaigoje galėsiu prisiųsti.

Iš viso jūsų leidinys bus labai naudingas ir lauksiu jo pasirodant.

Tavo

V. Trumpa

[335] Turimas omenyje A. Šapokos redaguotas leidinys „Lithuania: country and nation", Augsburg: Community of the Lithuanian DPs, 1946.

[336] Vilius Pėteraitis (1914–2008) – lietuvių kalbininkas, lingvistas, žodynininkas, Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjas. Nuo 1949 m. iki mirties gyveno Monrealyje.

Vinco Krėvės-Mickevičiaus laiškas A. Šapokai, 1952 m. spalio 24 d., Filadelfija–Torontas. Originalas. Rankraštis. KLMA, f. 176–D. XVIII, l. 1.

Brangusis

p. A. Šapoka.

Nesurandu tinkamų žodžių padėkoti Jums už tokį gražų sveikinimą ir dar gražesnius linkėjimus. Širdingiausiai ačiū!

Šia proga pasinaudoju padėkoti Tamistai už laikraštį[337], kurį man visą laiką siuntinėjote nemokamai. Tik, deja, persikrausčius man į naują butą kažkodėl jo iki šiol negaunu, nors paštui pareiškimą buvau patiekęs su nauju antrašu. Jei tai galima, prašyčiau atsiųsti man tą numerį, kuriame buvo patalpintas apie mane straipsnis[338]. Aš jį norėčiau turėti atsiminimui.

Dar kartą dėkoju ir iš savo pusės linkiu Tamistai ir visai Tamistos šeimai laimės susilaukti dienos, kada galėsite grįžti Lietuvon ir ten dirbsit įprastą, kuriam esate pasiruošę, darbą Lietuvon ir Lietuvos mokslo garbei.

Jūsų Vincas Krėvė

1952. X. 24.

[337] Turimas omenyje „Tėviškės žiburių“ laikraštis.

[338] Grožio pradas Krėvės kūryboje, *Tėviškės žiburiai*, 1952, nr. 41 (146), p. 5.

Mykolo Biržiškos laiškas A. Šapokai, 1959 m. rugpjūčio 30 d., Los Andželas–Torontas. Originalas. Rankraštis. KLMA, f. 176–D. XVIII, l. 3.

1959. 8. 30

Malonusis p. Adolfai!

Labai esu nusikaltęs Tamstai taip ilgai neatsakęs į Tamstos 58. II. 9 laišką su straipsnio fotokopija, bet vis norėjau su Vaclovo[339] tikrinimo darbu kiek išsivaryti, kad drauge galėčiau pasigirti esąs baigęs. Dabar jau galiu tai padaryti, šiandien ir prakalbėlę parašęs. Tad dėkoju Tamstai už man naudingą straipsnį, kurį čia ir grąžinu. Esu taigi Tamtai ir nusidėjęs, Vaclovo veikalo prakalbos vietoje įrašydamas Tamstos puikų rašinį iš „Židinio" (1935 m.) „Kur lietuviai senovėje mokslo ieškojo", žinoma, jei Tamsta prieš tai nieko neturėsi, kitaip gausiu jį išimti ir ką nors sava išprakaituoti, kas man būtų nelengva dabartinėse mano gyvenimo sąlygose, ir mane slegiančiame amželyje.

Žinoma, reiktų tuos kelis šimtus Vaclovo mašinraščio su mano intarpais ir mano rankos rašinio puslapių dar kartą per mašinraštį praleisti, bet tai ne mano kišeniui, tik būsimojo leidėjo, jei toksai atsirastų, reikalas. Svarbiausia – veikalas aiškiai nepelningas, tikriau, tiesiog nuostolingas, kad čia jokia leidykla jo neapsiims, o jau geradario-mecenato jokiais graudinimais neprisišauksi! Jei po mano galvos sąlygos pagerėtų ir būtų išleista, iš anksto būčiau patenkintas. Tik kaip išsaugoti rankraštį?!

„Aleksandryno" I t.[340] vis nebaigiamas dėl spaustuvės delsimo.

Linkėjimai Tamstos Poniai. Tamstos M. Biržiška

[339] Vaclovas Biržiška (1884–1956).

[340] Povilo Lukošiūno ir „Kultūros fondo" dėka „Aleksandryno" arba „Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijų, bibliografijų ir biobibliografijų" tritomis buvo išspausdintas 1960, 1963 ir 1965 metais (fotografuotinis leidimas išleistas Vilniuje 1990 m.) – plačiau žr. : I. Liepaitė, N. Šulgienė, Vaclovo Biržiškos *Aleksandryno* ir kitų rankraščių likimas pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, *Knygotyra*, 2012, nr. 58, p. 80–94.

Broniaus Kviklio[341] laiškas A. Šapokai, 1961 m. vasario 15 d. Čikaga–Torontas. Originalas. Mašinraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–2, b. 1096–73.

Čikaga, 1961. II. 15

Bronius Kviklys
5747 S. Campbell Ave
Chicago 29, Ill., USA

Didžiai Gerbiamam
Prof. dr. Antanui Šapokai
Toronte
Kanadoje

Malonus Kaimyne!

Kreipiuosi į Tamstą vienu labai svarbiu reikalu.

Kaip jau Tamsta žinote, aš kelinti metai ruošiu spaudai veikalą, taip vadinamą LIETUVOS ŽEMIŲ APRAŠYMĄ /iš tiesų vardas bus kitas/[342]. Po daugelio pastangų paaiškėjo, kad TMD-ja[343] nebus pajėgi jį išleisti – tegalėtų išleisti šio veikalo konspektą. Teko man su jais nutraukti ryšius.

Vakar, vasario 14 dieną, pas mane apsilankė LE leidėjas p. Kapočius[344] ir sutarėme, kad šią knygą išleis jis.

Veikalas bus dvitomis. Rankraščio puslapių skaičius iki 2500 mašinėle rašytų lapų. Bus gausiai iliustruotas Lietuvos vietovių vaizdais, rinktus LE šriftu dviemis skiltimis, bet formatas kiek didesnis už LE – maždaug 19 × 25 cm. Tome išeitų iki 700 pusl. Ruošdamas medžiagą, įdėjau daug brangaus laiko ir padariau daug išlaidų. Taigi džiaugiuosi, kad knyga galės išvysti pasaulio šviesą. Tačiau nesijaučiu tiek tvirtas visuose moksluose, kad drįsčiau jį leisti pasaulin be vyresnių pagalbos ir patarimų. Taigi, prieš atiduodamas spaudai, noriu laikytis principo, kad geriau taisyti klaidas rankraštyje, kaip paskui tąsytis po laikraščių ir žurnalų skiltis.

Laikydamas Tamstą didžiausiu Lietuvos istorijos autoritetu iš mūsų gyvųjų istorikų tarpo, drįstu prašyti, kad Ponas Profesorius sutiktumėt perskaityti mano

---

341 Bronius Kviklys (1913–1990) – ekonomistas, teisininkas, žurnalistas, redaktorius, kraštotyrininkas.

342 B. Kviklys, *Mūsų Lietuva*, 4 tomai išleisti 1964–1968 metais Bostone, Lietuvoje veikalas išspausdintas 1989–1991 m.

343 Tėvynės mylėtojų draugija.

344 Juozas Kapočius (1907–1996) – leidėjas, spaustuvininkas. 1953 m. Bostone įsteigė „Lietuvių enciklopedijos" spaustuvę ir leidyklą. Išėjo 37 jos tomai ir 6 tomai „Encyclopedia Lituanica" anglų kalba.

atsiųstą rankraštį /dalimis/ ištaisyti aiškiai pasireiškusius riktus, padaryti savo pastabas, pataisyti klaidas /prasmės/ ir pasiūlyti nubraukti, kas Tamstai atrodytų bereikalinga.

Kalbos atžvilgiu taisyti nereiktų – dėlto labai galvos nesuku ir aš, nes taisys ją LE kalbos taisytojas p. Kulbokas[345]. Tačiau Tamstai tektų atkreipti dėmesį daugiau į vardus, pavardes, datas, faktus, etc.

Matydamas, kaip Tamsta stropiai perkratote kiekvieną mūsų istorinį veikalą, būčiau labai laimingas, kad perkratytumėt prieš spausdinimą ir mano rankraštį.

Nors asmeniškai nesu turtingas ir rodosi, kaip ir neturėsiu materialinės naudos iš šio veikalo, vis dėlto pasistengsiu Tamstai nelikti asmeniškai skolingas ir mielai sumokėsiu nors minimalinį atlyginimą, nes rodosi, ir Tamsta, kaip spaudos žmogus, negalite pasigirti dideliu uždarbiu.

Būkite malonus neatsisakyti man pranešti artimiausiomis dienomis savo principinį sutikimą šiuo reikalu, o taip pat apytikrę atlyginimo sumą už taisymą.

Jeigu atsakymas bus teigiamas, aš tuojau paštu išsiųsčiau Tamstai netoli 1000 rankraščių puslapių – Bendrąją veikalo dalį, Vilniją ir Rytų Aukštaitiją / mano medžiaga sudėta apskritimis /. Paliktų dar Vidurio Lietuva, Sūduva, Žemaitija ir Mažoji Lietuva – bet šios dalys dar rašomos.

Esu įsitikinęs, kad Tamsta neatsisakysi, ko dar kartą iš visos širdies prašau. Labai nenorėčiau, kad neigiamo atsakymo atveju, man reiktų ieškoti kito istoriko, kuriuo gal būtų jau kuris iš LE istorikų, ko nenorėčiau aš.

Laukdamas palankaus atsakymo, siunčiu Tamstai kuo geriausius sveikinimus ir linkėjimus.

Su gilia pagarba

Bronius Kviklys [parašas]

[345] Vladas Kulbokas (1908–2000) – pedagogas, lietuvių literatūros tyrinėtojas, „Lietuvių enciklopedijos" kalbos redaktorius.

B. Kviklio laiškas A. Šapokai, 1961 m. kovo 4 d., Čikaga–Torontas. Originalas. Mašinraštis. VDU LII, f. 1, ap. 1–2, b. 1096–73.

Čikaga, 1961. III. 4

Bronius Kviklys
5747 S. Campbell Ave
Chicago 29, Ill

Didžiai Gerbiamam
Prof. dr. Adolfui Š a p o k a i
Toronte, Kanadoje

Tikrai buvo malonu prieš porą dienų gauti Tamstos 1961. II. 26 d. laiškelį ir patirti iš jo principinį sutikimą patikrinti mano darbelį. Šiandien[346] kaip tik dviem pakietėliais paštu pasiunčiau Tamstai bendrąją knygos dalią /pradžia/ ir I skyrių – Vilniją, viso apie 500 puslapių. Visa tai telpa dviejose bylose. Drauge pridėjau ir iliustracinės medžiagos projektą, taip pat dvi storas bylas. Vadinasi, turėtumėt gauti 4 bylas ir du pundelių kortelių, – literatūros ir šaltinių.

Pilnai sutinku su Tamsta, kad dalykiškai tiksliai, neturint reikiamos medžiagos, nebus galima peržiūrėti ir sutikrinti. Šia proga noriu pasakyti, kaip mudu su leidėju įsivaizduojame tą veiklą ir kam skiriame.

1/ Knyga bus skiriama svetur gyvenančiam lietuviui, vidutinio išsilavinimo tautiečiui.

2/ Tai nebus speciali, gerai dokumentuota, istorinė, geografinė, etnografinė studija, gi daugiau pasiskaitymo knyga, todėl nesam numatę apkrauti ją smarkia ir išsamia dokumentacija, kuri priimta mokslinio pobūdžio veikaluose – eilinis skaitytojas ja labai mažai domisi, kitiems ji net trukdo, o leidėjui /spaustuvei/ suteikia tam tikrų nepatogumų.

3/ Kadangi ji skiriama išeiviui lietuviui, o gal ir jau čia gimusiam jaunimui, buvo tendencija ją šiek tiek idealizuoti ir romantizuoti, nevengiant patiekti istorinio charakterio padavimų, pasakojimų, net dainelių ir pasakų, surištų su atitinkama vietove.

4/ Mano naudoti šaltiniai dėl Tamstai ir visiems kitiems tremtiniams gerai suprantamų motyvų tėra tik antraeiliai, trečiaeiliai ar dar tolimesni. Jie susideda iš a/ įvairių veikalų, b/ žurnalų ir laikraščių, c/ enciklopedijų, d/ gyvų žmonių pasakojimų/ žodžiu ar raštu iki šiol esu suklausęs apie 100 žmonių/ e/ rankraštį skaičiusiųjų asmenų papildymų, f/ kai kurių asmenų patiektos rankraštinės medžiagos apie atskiras Lietuvos vietoves ir apskričius. Literatūros sąrašą matysite lentelėje. Ji tebėra bibliografiškai galutinai nesutvarkyta. Daugiausia teko nau-

dotis: Lenkų geografine enciklopedija / Paryžiuje gyvenantis mano skautiškas bičiulis p. Dainauskas[347], mano paprašytas ir iš dalies atlygintas, darė iš jos išrašus tiesiog jau lietuvių kalba ir siuntė man paštu. Gaila, šiandien atvažiavo jau į Čikagą – netekau talkininko.../, Liet. enciklopedijos, Lietuvos TSR istorijos šaltinių K. Jablonskio, to paties Jablonskio inventorių / turiu nuosavą asmeniškai VDU-to bibliotekos leidinį/, Klenchus, Kurze. Vilniaus vyskupystė, Maceikos Vadovo po Vilnių abidvi laidos, Lietuvių kunigų laiškas Šv. Tėvui Pijui M. Biržiškos Vilniaus Golgotos ir Vilniaus krašto, Mūsų Vilniaus nepilnų komplektų, etc. Šias visas knygas turiu nuosavas arba paskolintas man ilgam laikui. Toliau naudojausi Šaulio bibliotekos rinkiniais Ph. U-te[348], PLArchyve[349] sukaupta medžiaga, gavau nemaža išrašų iš Paryžiaus lenkų bibliotekų, kun. Boreiko rinkiniais pas TT Jėzuitus Čikagoje, daugybe knygų pas privačius asmenis. Prof.[esorius] S. Kolupaila[350] yra peržiūrėjęs visą medžiagą ir padaręs eilę pataisymų, pastabų, daugiausia paliesdamas upių bei ežerų sritį. Ponas Česnulevičius talkininkavo ruošiant miškų aprašymus, kiek padėjo Pranas Čepėnas[351]/mano pusbrolis/. Jis yra perskaitęs šią dalį ir padaręs nedidelių pastabėlių. Bet vis dėlto veikalo nėra žiūrėjęs tikras Lietuvos istorijos specialistas / Čepėną laikau daugiau „visuotininku"/.

Aš labai norėčiau, kad Tamsta skaitydamas atkreiptum dėmesį į šiuos dalykus:

1/ Vardai ir pavardės Lietuvos didikų, bajorų. Jie yra įvairiai rašomi šaltiniuose, įvairiai rašiau ir aš. Reiktų pasistengti pagelbėti man suvienodinti.

2/ Tas pats su bajorų pareigų laipsniais bei jų titulais.

3/ Patikrinti, ar mano kartais nėra maišomi senosios Lietuvos administracinio paskirstymo dalykai.

4/ Ar nepraleisti svarbūs istoriniai įvykiai, susieti su atitinkama vietove.

5/ Gal kai kurios vietovės, turėjusios Lietuvos gyvenime didesnę reikšmę, mano visiškai nepaminėtos?

6/ Pataisyti bent jau iš akies matomas klaidas, nors „šaukiančios į dangų atmonijimo", jeigu tokių būtų aiškiai pastebima.

7/ Peržiūrėti žemėlapius / jų tik dalį nusiunčiau – kitus dar braižo/ ir ten radus klaidelių esminių – pažymėti pieštuku kas taisytina.

[347] Jonas Dainauskas (1904–2000) – teisininkas, istorikas, bibliografas, publicistas. 1957 m. iš Lenkijos emigravo į Prancūziją, paskui – į JAV.

[348] Filadelfijos universitetas.

[349] Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje (JAV).

[350] Steponas Kolupaila (1892–1964) – žymus hidrologas, VDU, vėliau – Notre Damo universiteto (JAV) profesorius.

[351] Pranas Čepėnas (1899–1988) – istorikas ir enciklopedininkas. „Lietuvių enciklopedijos" redaktorius 1953–1967 m.

8/ Peržiūrėti iliustracijas ir ypač užrašus po jomis. Mat yra žmonių, kurie knygų neskaito, tik varto ir žiūri iliustracijų. Ponas Kapočius žadėjo gausiai iliustruoti, nes spausdins savo ofsetu. Tai svarbu, kad parašai atitiktų tekstą, ir pan. Ten, kur nusiųsta, iliustracijų yra kiek per daug – iš to dar su leidėju darysime atranką ir dėsime kiek mažiau, techniškai geresnes. Be to, esu sumąstęs gauti jų daugiau.

9/ Peržiūrėti literatūrą ir šaltinius. Kaip minėjau, išnašų, kaip ir nenumatoma dėti. Dėsime tik literatūrą po kiekvieno skyriaus bendrai.

10/ Būtų gerai, kad patvarkytumėte bent jau Vilniaus priemiesčių vietovių eilę – man kažkaip nesisekė, palikau sujauktą reikalą, vis neturėdamas laiko.

11/ Knygos vardas nėra galutinai nustatytas. Gal perskaitęs duotumėt savo pasiūlymą tiek pačiam titului, tiek subtitulinei antraštei.

Nemanau, kad man tektų su Tamsta susirašinėti daug dėl knygoje iškeltų dalykų. Tamsta surašyk savo pastabas, o geriausia pačius pataisymus pažymėkite vietoje. Aš juos mielai priimsiu. Žinia, kad yra daug taisytinų ir papildytinų dalykų. Kiek galėsite – padėkite papildyti, o jeigu kas ir bus praleista, skaitytojas atleis, žinodamas, kaip su dideliu vargu mes čia bet ką rašome.

Žinia, kad termino aš Tamstai nustatyti negaliu. Nei Tamsta, nei aš iš šios knygos duonos nevalgome. Aš rašau, kai lieka valanda kita nuo darbo fabrike, gi Tamsta, jeigu paliks ta valanda užbaigus kurti TŽ puslapius. Būtų geriau gauti greičiau – bet darykite taip, kad dėl šio mano darbo nežalotumėte ne tik Tamstai, bet ir mums visiems brangios savo sveikatos.

Knygos nuorašo neturiu ir esamose sąlygose jo nebuvo galima padaryti: teko nuolat daryti papildymus, įterpimus, prierašus, darant tuo pačiu kelių nuorašą, būtų dvigubai daugiau darbo, o laiko pas mane, rašant tokios apimties darbą ir vedant labai didelę korespondenciją berenkant medžiagą ir iliustracijas, tiesiog skandalingai nėra.

Kaip jau rašiau, kalbos atžvilgiu, lygiai kaip ir stiliaus, netektų daug taisyti – skaitys ir taisys arba LE kalbos taisytojas p. Kulbokas, arba Ponas leidėjas paprašys prof.[esorių] Dambriūną – jei tai reikalas.

Tamstai atlyginimo klausimas irgi nėra visiškai aiškus. Tarpe mūsų šnekant, aš nelabai tikiu, kad pavyktų ką efektyviau išplėšti iš Leidėjo, kai dabar liet. knygų rinka yra labai sumenkėjusi. Tačiau kad ir daugiau simboliškai tuo atveju, jeigu negautumėm iš leidėjo, atlyginčiau aš pats. Kadangi pas mus Čikagoje senieji ateiviai sako, kad lietuviško spaudos darbuotojo pluta yra kiek liesesnė, kaip fabriko darbininko, norėdamas kiek išlyginti, įdedu Tamstos vardu išrašytą 25 $ pašto perlaidą avansu. Ir toliau pasistengsiu Tamstos neužmiršti net tada, jeigu užmirštų leidėjas.

Dažnai man atrodo, kad mano darbelis yra menkas ir kažin verta su juo rodytis. Bet iš kitos pusės, ir kiti mūsiškiai, netgi specialistai istorikai bei geografai, kad ir turėdami geresnes sąlygas ir geresnius priėjimus, kažin ko nepadaro. Tai gal ir aš nebūsiu perdaug skaitančios visuomenės sumenkintas...

Po Vilnijos sektų mūsų gimtasis kraštas – Rytų Aukštaitija.

Baigdamas aš dar kartą dėkoju Tamstai už didelę talką, kurią žadate. Bet jeigu pasirodytų, kad darbas nevertas, kad Tamsta skaitytumėt ir taisytumėt, būkite malonus sugrąžinti.

Su geriausiais linkėjimais Tamstos visuose darbuose.

Jūsų [parašo nėra]

P. S. Gavę darbą bent atvirute man tuojau praneškite, kad pasiekė.

Orderiuką turėtų apmokėti bet kuriame Toronto pašte, ir, rodosi, tik pašte.

SANTRUMPOS

DLK	– Didžioji Lietuvos Kunigaikštija
DP	– Displaced Persons – išvietintieji asmenys
Dr.	– daktaras
ist.	– istorija
istor.	– istoriniai, istoriški
kl.	– klausimas
KLMA	– Kanados lietuvių muziejus-archyvas
L. Statutas	– Lietuvos Statutas
LCVA	– Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LDK	– Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
LE	– Lietuvių enciklopedija
LID	– Lietuvių istorijos draugija
LMAVB RS	– Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius
LNMMB RKRS	– Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius
LTSC PLA	– Lituanistikos tyrimo ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyvas

prof.	– profesorius
r.	– raštai
ref.	– referatas
Rzp.	– *Rzeczpospolita* (Respublika) Abiejų Tautų Respublika
Soc. dem.	– socialdemokratai
VDU	– Vytauto Didžiojo universitetas
VDU LII	– Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas
VUB RS	– Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

ASMENVARŽIŲ RODYKLĖ

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

ADOLFAS ŠAPOKA

WORKS, VOL. 4

Scholarly Correspondence

SUMMARY

Adolfas Šapoka (1906-1961) still is one of the most popular Lithuanian historians from twentienth century. His rememberance in Lithuania has been monumentalized in various forms. The textbook "History of Lithuania", which was edited by A. Šapoka (1936) in Lithuanian society already emerged as *Les Lieux de Mémoire*. It was first broad generalization of Lithuanian history that produced in the Republic of Lithuania during period of 1918-1940's. On the other hand, this textbook was published after decade of president Antanas Smetona's authoritarian governance. It coincided with contemporary official and popular opinion which is reflected in a slogan, which was expressed like: "let's find the Lithuanians in the history of Lithuania". This slogan, A. Šapoka dedicated to the period after 1569 when as a result of the Lublin's Union the Grand Duchy of Lithuania became the part of the Polish-Lithuanian Commonwealth. In contemporary European opinion, Lithuania had melted into Poland and almost disappeared from the European map. A. Šapoka, according to the famous imperative of famous German historian Leopold Ranke which could be expressed as *wie es eigentlich gewesen* wanted to reveal the independent existence of Lithuania till eighteenth century. He emphasized the right of every nation to create its own model of history.

The first letter is dated on 15th January of 1931 and was written in Prague to Vytautas Magnus University professor Augustinas Janulaitis, who was the only editor of scholarly periodical publications. A. Šapoka was his disciple. A. Šapoka devoted twenty letters for him where he wrote about his plans for the future, also sent manuscripts and corrections. Eight letters addressed to professor Ignas Jonynas, two of which have not been published by Vytautas Merkys in 1984. The other prominent respondents were co-author of the book "History of the Lithuania" Lithuanian Minister and diplomat in France Petras Klimas, also A. Šapoka's fellows and colleagues Zenonas Ivinskis, Antanas Vasiliauskas,

Konstantinas Jablonskis. Emigration period covers very interesting correspondence with brothers professors Vaclovas and Mykolas Biržiška. Due to absence of A. Šapoka's wider egodocumentation (diaries and memoires) these letters fulfill the gaps of private reflections and thoughts of historian.

This book contains a collection of 60 letters written by Adolfas Šapoka and 24 letters written by his colleagues. They cover a period of 30 years (from 1931 to 1961) almost entirely all his active life as a historian. Letters are preserved in the libraries of the Vilnius university, the Lithuanian Academy of Science, the National Library of Martynas Mažvydas, the Lithuanian Central State Archives, the Lithuanian Emigration Institute of the Vytautas Magnus University, also in the Lithuanian Studies and Research Centre in Chicago (USA) and Museum-Archive of Canadian Lithuanians in Toronto.

There are some empty gaps that coincides with following years: 1938, 1940-1941 (first Soviet occupation), 1943-1946 (a period before Augsburg's DP in Germany) and 1952-1954 (initial period of living in Canada). Contemporary correspondence did not survive. For publication were selected letters which are important for the history of historiography. All respondents were historians or amateurs engaged in history. This correspondence reveals the very beginning of A. Šapoka's creative work as a scholar – arrangement of very first articles, work at the university, preparation of dissertation, internships in Prague and Stockholm. They cover also further activities – historian's foreign relations, preparation of the textbook "History of Lithuania" and his studies of the Reform Diet (1788-1792) and the Kėdainiai Union (1655), work at the Vilnius University during the Nazi's occupation, a period in the camp for displaced persons in Augsburg, also reviewing of amateurish historical works during historian's spare time in Canada. This correspondence is rare available source which offers a glimpse in authentic political views of this historian.

Šapoka Adolfas

Ša 91 Raštai / Adolfas Šapoka; [redakcinė kolegija: Algirdas Gaižutis ... [et al.] ; mokslinis redaktorius Aivas Ragauskas] ; Vilniaus pedagoginis universitetas. – Vilnius : Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008- .
Aprašyta iš t. 2
ISBN 978-9955-20-363-6
T. 4: Mokslinė korespondencija / Lietuvos edukologijos universitetas ; [tekstus parengė, įvadą ir komentarus parašė, asmenvardžių ir vietovardžių rodykles sudarė Valdas Selenis]. – Vilnius : Petro ofsetas, 2014. – 212 p. : iliustr., faks., portr. – Santr. angl. – Bibliogr. išnašose. – Asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: 199 p.–206 p.
ISBN 978-609-420-380-0

Ketvirtame žymaus Lietuvos istoriko Adolfo Šapokos (1906–1961) „Raštų" tome publikuojamą korespondenciją sudaro 84 laiškai, iš kurių 60 istoriko rašyti trisdešimties metų laikotarpiu nuo 1931 m. sausio 25 d. iki 1961 m. vasario 26 d. Jie saugomi Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose, Lietuvos centriniame valstybės archyve, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto archyve, Lituanistikos tyrimų ir studijų centro Pasaulio lietuvių archyve (Čikagoje, JAV), Kanados lietuvių archyve-muziejuje. Korespondencija apima beveik visą A. Šapokos profesionalaus istoriko mokslinės veiklos laikotarpį ir atspindi svarbiausius jos aspektus. Publikaciją papildo 24 laiškai, kurie buvo adresuoti A. Šapokai. Visi laiškų respondentai – istorikai arba istorija besidomėję intelektualai, todėl laiškai yra reikšmingi istorijos mokslo istorijos šaltiniai.

UDK 94(474.5)

Kalbą redagavo *Ilona Čiužauskaitė*
Maketavo Roberta Musteikytė

SL . 12 sp. l. Tir. 250. Užsak. Nr. 3627
Išleido ir spaudino UAB „Petro ofsetas"
Savanorių pr., 174D, LT-03153 Vilnius
Tel. (85) 2733347 el. p.: priemimas@petroofsetas.lt
www.petroofsetas.lt